

T. C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

135507

BAYKAN SEZER'DE DOĞU-BATI ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şenay ÇETİN İSKENDER

135507

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Enstitü Ana Bilim Dalı: SOSYOLOJİ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Zeynep Gökçe Akgür BİLGE

SAKARYA – 2003

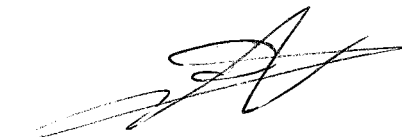
T. C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BAYKAN SEZER'DE DOĞU-BATI ANLAYIŞI

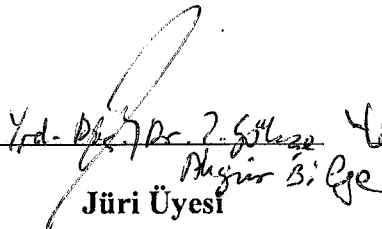
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şenay ÇETİN İSKENDER

Enstitü Ana Bilim Dalı: SOSYOLOJİ

Bu tez 19/02/ 2003 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir


Prof. Dr. H. Murat Taşdeley

Jüri Başkanı


Yrd. Doç. Dr. Z. Şişli
Müjgin Biçge

Jüri Üyesi



Jüri Üyesi

TEŞEKKÜR

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında yaptığım bu çalışmanın; çalışma alanı ve konusunun belirlenmesinde teşvik ve yardımlarından dolayı değerli hocam Sakarya Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Musa TAŐDELEN'e;

Çalışmanın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Zeynep Gökçe Akgür BİLGE'ye;

Sevgili eşim Ahmet İSKENDER'e

Kaynak toplamada yardımcı olan Dr. Tuncay ÖZİŐİK'a, Dr. Tansel AK'a, Yrd. Doç. Dr. Ferhat Fikri ÖZEREN'e ve Doç. Dr. Beraattin ALBAYRAK'a bu yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
SUMMARY.....	IV
GİRİŞ.....	1
1. BAYKAN SEZER'İN HAYATI VE ETKİLENDİĞİ ORTAM.....	4
2. BAYKAN SEZER'İN SOSYOLOJİ VE YÖNTEM ANLAYIŞI.....	7
3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	15
3. 1. Baykan Sezer'de Doğu – Batı Ayrımı.....	15
3. 2. Modernleşme, Batılılaşma, Çağdaşlaşma.....	18
3. 2. 1. Türkiye'de Çağdaşlaşma.....	21
3. 2. 2. Türkiye'de Batılılaşma Karşısında Baykan Sezer.....	25
4. BAYKAN SEZER'DE TÜRK SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN DOĞU VE BATI ÇATIŞMASI.....	29
4. 1. Sosyolojinin Ortaya Çıkışı.....	29
4. 2. Sosyolojinin Türkiye'ye Geliş Sorunları ve Çözüm Önerileri.....	31
5. BAYKAN SEZER'DE TOPLUM MODELLERİ VE TÜRK TOPLUMU AÇISINDAN DOĞU-BATI SORUNU.....	35
5. 1. Toplum Tanımları ve Modelleri.....	35
5. 2. Türk Toplumu İçin Öneriler.....	41
5. 2. 1. Azgelişmişlik.....	42
5. 2. 2. Feodalizm.....	43
5. 2. 3. Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT).....	47
5. 3. Günümüz Türk Toplumunun Sorunları.....	50
5. 3. 1. Köy Sorunu.....	51
5. 3. 2. Kalkınma Sorunu.....	54
6. BAYKAN SEZER'DE TARİHİ GELİŞME AÇISINDAN DOĞU-BATI ÇATIŞMASI.....	61
6. 1. Sosyoloji ve Tarih İlişkisi.....	61
6. 2. Toplumlarda Gelişme Çizgileri ve Sosyolojide “Temel Etken”.....	63
6. 3. Türk Tarihi.....	65
6. 3. 1. Orta Asya Türk Uygarlığı ve Anadolu'nun Türkleşmesi..	66

6. 3. 2. Osmanlılık.....	68
6. 3. 3. Osmanlının Batıcılışması.....	70
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	72
KAYNAKLAR.....	76
ÖZGEÇMİŞ.....	81



ÖZET

Baykan Sezer, kendi konuları ve sorunları üzerine kurulacak bir Türk sosyolojisinden yanadır. Türk sosyolojisi üzerine özgün görüşleri olan ve bu özgün fikirlerini, sorunlara çözüm önerileri sunarak gösteren bir Türk sosyologudur.

Sezer'e göre Doğu ve Batı toplumları farklılıklar gösteren toplumlardır ve gerek ülkemizdeki sorunlar gerek dünyadaki sorunlar Doğu-Batı çatışmasının ürünüdür. Bu bağlamda sorunlara Doğu-Batı çatışması temelinde yaklaşan Sezer, Doğu ve Batı'nın kendi değerleri içerisinde tanınmasının gerektiğini belirtir. Sezer, Batının kendini evrenselleştirmek ve dünya egemenliğini ele geçirmek için Doğu ülkelerine değişik modeller sunduğunu, bunlarla Doğu'yu aşağılayarak kendini yücelttiğini belirtir.

Sezer'in sosyolojik sistemi tarihi metod üzerine kurulmuştur. Ülkemiz ile ilgili sorunlar tarihin bir ürünüdür. Bu sorunlar tarihi boyut içinde incelenmeli ve çözümler bulmalıdır. Sezer sosyoloji ve tarih ilişkisine vurgu yaparak bunları tarihi boyutlar içinde ele alarak özellikle yakın tarihimizin sosyolojik açıdan değerlendirilebileceğini göstermiştir.

Sezer, Türk toplumunun Doğu'lu bir toplum olduğunu, Türk sosyolojisinin de Türk toplumunun kişilik ve kimliği ile ortaya koyulması gerektiğini belirtir. Bu kolay bir uğraş olmayacaktır. Bunu yaparken de yeni bir milli sosyoloji oluştururken de bütünden kaçılmasına imkan yoktur. Türk sosyolojisi oluşturulurken dünya sosyolojisi ve tarihi bir tarafa bırakılamaz. Sezer ayrıca Türk sosyolojisi ve toplumunun Batı'nın emellerine hizmet etmekten vazgeçmesini, onu kopya etmeyi bir tarafa bırakması gerektiğini belirtmektedir.

SUMMARY

Baykan Sezer has been supporting a Turkish sociology based on its own subjects and matters. He is a Turkish sociologist having original opinions on Turkish sociology and pointing out these opinions to be remedy proposals for the problems.

According to Sezer, Eastern and Western societies are quite different from each other, and problems both in our country and in the world are all products of a clash of East – West civilizations. In this context, Sezer, who takes problems on East – West clash base, indicates that there is a need to evaluate East and West in their own value systems. Sezer states that the West presents different models for the East to universalize itself and thereby dominating the world, and exalting its position by degrading the East.

Sezer's sociological system is based on chronological method. The problems of our country are nothing but the products of the history. These problems must be analysed and solved within a historical dimension. Emphasizing the relationship between history and sociology, and taking up all these in historical dimension, Sezer states that especially our recent history can be analysed sociologically.

Sezer also makes clear that the Turkish society is an Eastern civilization, and the Turkish sociology must be brought up with personality and identity of the Turkish society. This is not an easy job. There is no way out to abstain from the whole, either doing this or forming a new national sociology. While a Turkish sociology is under preparation, world sociology and history can not be put aside. Sezer indicates that Turkish sociology and society must abandon serving the desire of the West and imitating them.

GİRİŞ

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans tez çalışması olarak hazırlanan bu çalışmada Baykan Sezer'in "Doğu – Batı Anlayışı" incelenmiştir.

Sosyoloji, Batı kaynaklı bir bilim olarak Türkiye'ye en erken giren bilimlerden birisidir. Sosyoloji, toplumumuzun sorunları üzerine düşünüp kendi yapımız içerisinde çözüm önerileri üretebilecek bir bilim olarak hep gözde olmuştur. Türkiye'de sosyolojinin bir bilim olarak kendi tarih geleneğini oluşturabildiğine inanıyoruz. Bu çalışmayı da Türk sosyoloji tarihine bir nebze katkı yapabileceğimiz düşüncesiyle yapmış bulunmaktayız. Türk sosyoloji tarihi içerisinde kendine özgü fikirleri ile yerli bir sosyolog olarak karşımıza çıkan Baykan Sezer'de "Doğu – Batı Anlayışı" incelenmiştir.

Baykan Sezer kendine özgü düşünceleri ile incelenmesi gerekli bir Türk sosyologu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sezer çalışmalarında Türk sosyolojisi ve Batı sosyolojisi kavramlarını kullanmaktadır. Sezer, Batı'nın kendi sosyo – kültürel gerçekliği içerisinde anlaşılıp açıklanabileceğini, Türk sosyolojisinin bu kalıpları alıp taklitle sorunlarına çözüm bulamayacağını belirtir. Sezer gerek Marksist literatüre gerek Fransızca'ya olan hakimiyeti ile ortaya koyduğu düşüncelerini sağlam temellere dayandırmaktadır.

Baykan Sezer, Doğu – Batı çatışması ve Türk toplumunun sorunlarını değerlendirirken geniş bir perspektif içinde konuları ele alan; Batı'yı kendi tarihi oluşumu, Doğu'yu da kendi tarihi oluşumu içerisinde Doğu duygusallığı yapmadan Batı düşmanlığı içine de girmeden yapmıştır. Sezer'e göre, Doğu – Batı sorunu tarihin başından beri vardır. Bu hakimiyet farklı zamanlarda farklı ellere geçerek el değiştirmiş, bugünde keşiflerden sonra Batı'ya geçmiştir. Sezer, XIX. yüzyıl sonrası Batı'nın, dünya egemenliğini ele geçirmek için yaptıklarını onların tarihi gerçekleri içinde ağır bir dille eleştirir ve şaşkına dönen, çözümler üretemeyen Doğu'yu da eleştirir. Baykan Sezer, sosyolojinin Türkiye'ye gelişi ile Türkiye'deki batılılaşma çabaları arasında bir ilgi kurarak, sosyolojinin ülkemizdeki durumunu açıklamaya çalışır. Sosyolojinin Türkiye'ye ilk

geliş yılları Batıcılışma çalışmalarının en yoğun olduğu döneme rastlamıştır. Bu durum Türk sosyolojisine başlıca özelliklerini kazandırmıştır. Böylece sosyoloji Batı seçiminin savunulmasında yardımcı olmuş ve tüm gelişmesi boyunca bu görevine bağlı kalmıştır. Türkiye’de sosyoloji, kaçınılmaz sayılan Batı seçimini tartışma konusu yapmamış, bu seçimin bizler için kaçınılmaz bir seçim olduğunu ve toplumun doğal gelişmesinin bir ürünü olduğunu kanıtlamaya çalışmakla yetinmiştir, bu tutumun sonucunda da Batı devlet ideolojisini ve yapısını bizlere tanıtmak görevini kendisine yakıştırmıştır. Tartışma üstü ve kaçınılmaz sayılan bu ilkeleri bizlere tanıtmak inancında olan sosyoloji, bu çok bilimsel görüntüsüne karşılık çok kısa bir süre içinde günlük siyasi çekişme içine sürüklenmiştir. [Sezer, 1989: 27].

Baykan Sezer’de Doğu – Batı sorunu, tüm yayınları incelenerek ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Sezer çalışmalarında gerek Doğu - Batı çatışması gerek Türk sosyolojisi ve Batılılaşma gerek Batı sosyolojisini ortaya koyarken farklı düşünürlerin düşüncelerine de yer vermekte karşılaştırma ve eleştirilerini bu yönde yapmaktadır. Sezer tüm çalışmalarında ve tartışmalarında Türk sosyolojisindeki konu ve tartışmaları yakından takip eden bir sosyolog olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada ki öncelikli hedeflerimizden biri Baykan Sezer’in Türk sosyolojisi içindeki yerini belirlemektir. Kanaatimize göre sosyologların görüşlerini konu alan bu tür çalışmaların sosyoloji tarihi açısından oldukça önemlidir. Sezer, Türk toplumunu tarihsel bağları ve önemi ile sosyolojik anlamda bir hazine olarak görmektedir. Türk toplumunun gerçeklerinin saptanması, sorunlarına çareler bulunmalıdır. Çareleri kendi tarihsel gerçekleri içinde bulunacaktır. Bunun için Türk toplumu kendi toplumsal gerçekleri içinde tanınıp tanımlanacaktır. Batıda kendi gerçekleri içinde tanımlanmalıdır. Baykan Sezer gerek Türkiye’de gerek Türkiye dışında Batıda yada dünyanın diğer yerlerindeki sorun ve oluşumları Doğu – Batı sorunu çerçevesinde ele almaktadır.

Bu çalışma literatür taramasına dayalı betimleyici bir incelemedir. Literatür taraması tekniğine bağlı olarak temel veri kaynakları olarak birincil kaynaklar yani Baykan Sezer’in eserleri, ikincil kaynaklar olarak da Baykan Sezer’in temas etmiş olduğu

konularda görüş bildirenlerin eserleri kullanılmıştır. Kendisi ile görüşme imkanımız olmamıştır.

Baykan Sezer, günümüz önemli sosyologlarından birisiydi ve Türk sosyolojisinde kendine özgü fikirleri ile çok önemli bir yere sahipti. Çalışmaya başlarken yaşayan bir sosyologu çalışmanın gururunu taşıyorduk, şimdi onu kaybetmenin hüznünü yaşıyoruz.



1. BAYKAN SEZER'İN HAYATI VE ETKİLENDİĞİ ORTAM

Baykan Sezer'in hayatı ve etkilendiği ortam ile ilgili bilgilerin büyük bir kısmı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde yaptığımız araştırma ve makalelerinden tespit edilmiştir. Kendisi ile söyleşi yapacağımız bir dönemde vefat etmiştir. Bundan dolayı kendisi ile görüşme imkanımız olmamıştır.

Sezer, 1939 yılında Malatya'da dünyaya gelmiştir. O dönemde göz doktoru olan babası Malatya devlet hastanesi başhekimisi, annesi de ilkokul öğretmeni. İki kardeşlerdir. Sezer ailesi 1942 yılında babalarının İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine doçent olarak atanması nedeni ile İstanbul'a yerleşmişlerdir.

İlkokulu Büyük Reşit Paşa ilkokulunda okuyan Sezer 1950 yılında Galatasaray Lisesine girmiştir. Galatasaray Lisesinden mezun olduktan sonra Fransa'ya gitmiştir. 1960 – 1965 yılları arasında Paris'de bulunmuştur. Fransa'da sosyoloji öğrenimine başlamış, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde bu öğrenimine devam etmiştir. 1968 yılında buradan mezun olup İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Davranış Bilimleri Kürsüsünde asistan olarak göreve başlamıştır.

Baykan Sezer, Yüksek Lisans tezi "*Doğu – Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı*" adlı çalışmasıdır. Sezer'in doktora tezinin adı ise "*Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları*"dır. Kendisini doçent yapan çalışması ise "*Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı*" adlı çalışmasıdır. 1982 yılında edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölüm Başkanlığı görevini üstlenmiş ve bir süre sonrada emekli olmuş ve çalışmalarını büyük bir yoğunlukla devam ettirmiştir. Türk Sosyolojisi onu 07.09.2002 tarihinde kaybetmiştir.

Sezer kendisini etkileyen en önemli olaylardan birinin Fransa'da bulunduğu yıllarda devam eden Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın olduğunu belirtir. Bulduğu yıllarda Fransa'da yapılan Doğu tartışmalarını yakından izlediğini ve kendisinin Doğu ve Batı üzerine bakışının ve ilgisinin o günlere dayalı olduğunu belirtir. Sezer'in ilk çalışmalarında Gordon Childe'nin çalışmalarının kaynak oluşturduğunu görmekteyiz. Kendisini en çok etkileyen ve görüşlerinin oluşmasında yol göstericilik yapanın

Kemal Tahir olduğunu her fırsatta belirtir. Sezer'e göre Kemal Tahir XX. yüzyılın en muhteşem romancısı ve düşünürüdür.

Sezer “Doğu – Batı Çatışması ve Marxisme” adlı makalesinde bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir: “Kemal Tahir, kalıplar ve etiketlerle düşünmeye karşı çıkmış, en büyük tepkiyi de kalıplarla yetinmeyen gözlem ve saptamaları dolayısı ile almıştır. Kemal Tahir’de en az Marx kadar kendisi ile tanımlanır önemde bir yazar ve düşünürdür. Kemal, kalıplarla yetinmeyi reddetmiş, tarihimize eğilmek zorunluluğunu ve sorumluluğunu duymuştur. Kemal Tahir, sorunların gerçek boyutları ile ve evrensel düzeyde, toplumlar arası ilişkiler düzeyinde ele alınması gerekliliğini bize anımsatmıştır.” [Sezer, 1991a: 10 – 16].

Baykan Sezer üzerine araştırma ve yayınları olan Sezgin Kızılçelik’te Sezer’in Kemal Tahir’den etkilenmesini şu cümlelerle ifade eder: “Baykan Sezer Türk sosyolojisinin kurucu ismidir. Ülkemizin öncü ve kararlı sosyologlarından biridir. Sezer Kemal Tahir’i düşüncelerinin oluşumunda dayanak olarak belirtir, tüm düşünce sisteminin ondan kaynaklandığını vurgular ve onu “**yol gösterici**” olarak niteler.

Kemal Tahir, Sezer’in düşüncelerinin oluşmasında yararlandığı çok sayıda düşünür arasında en önemlisidir. Kemal Tahir dışında Sezer’in yararlandığı düşün adamları arasında Fernand Braudel, Gordon Childe ve Karl Marx önemli yer tutar. Sonuç olarak Sezer, Kemal Tahir düşün sistemi ile yetişmiş, onun temel tezlerini sosyolojik açıdan çalışmalarına dayanak yapmış bir sosyologdur. [Kızılçelik, 2001: 147 – 153].

Sezer, Kemal Tahir’e olan ilgisi ve yakınlığını şu şekilde ifade ediyor: “Görüşlerimin yönlenmesini ve biçim kazanmasını Kemal Tahir’e borçluyum. Çoğu şeyi Kemal Tahir’den öğrendim. Çalışmalarında bulunacak yanlış eksikler yalnızca benim Kemal Tahir’in iyi bir öğrencisi olmadığımı gösterir.” [Sezer, 1998: 65].

Baykan Sezer’in sosyoloji üzerine yaptığı çalışmalar 1980’li yıllardan sonra yayınlanmıştır. Eserlerini kronolojik sıra ile incelemeye çalıştık ve buna bağlı olarak konumuzla ilgili bir içerik oluşturmaya çalıştık. Sezer’in düşüncelerinin zaman içerisinde genel anlamda sağlam bir sistemle ele alındığını gördük. Sezer, gel-gitleri

olan, düşünceleri kendi sistemi içinde zamana yenilen bir düşünür değildir. Biz Doğu – Batı sorununu Sezer'in sosyolojik sistemi içerisinde konuları ele alış tarzına göre incelemeye çalıştık.



2. BAYKAN SEZER'İN SOSYOLOJİ VE YÖNTEM ANLAYIŞI

Sosyoloji insanların oluşturduğu toplumları ve bu toplumların sorunlarını konu alır. Bu insanlık tarihi kadar eskidir fakat sosyoloji yeni bir bilimdir. Yeni bir bilim olmasına rağmen diğer bilimlerin yanında yerini almıştır. Sosyoloji diğer bilimlerden ve onlardaki değişimlerden etkilendiği gibi onları da etkilemeyi de başarmıştır. Bu iki yönlü gelişme oluşmakta olan sosyolojiyi yakından etkilemiş ve büyük ölçüde kendisi üzerine soru soran ve sürekli bu soruları yenileyen bir bilim olmasına yol açmıştır. [Sezer, 1993: 9]

Sosyoloji ancak XIX. yüzyılda Batı Avrupa ülkelerinde görülmüştür. Bu yüzyıl, Batı Avrupa ülkelerini belirleyen ve sosyolojinin temel eğilimlerini anlayabilmemize izin veren başlıca özellikler, bir yanda Batı'nın dünya üzerinde ve doğa önünde büyük bir egemenlik kazanmış olması ve tarihlerinde görmedikleri sorunlarla karşı karşıya bulunmaları olmuştur. Ayrıca, bu yüzyılda Batı ülkelerinde geniş halk kitleleri toplumların kaderinde rol oynamaya başlamış, Batı elindeki gücü daim kılmak ve bilinçli kullanmak için sosyolojiye ağırlık vermiştir. Fakat sosyolojinin konusu olan bu olaylara insanlar XIX. yüzyıla kadar ve Batı Avrupa dışında ilgisiz kalmış değildir. Sosyoloji konuları, toplumu ve dolayısıyla insanların kendi kaderlerini yakından ilgilendirmesi nedeniyle daha tarihin ilk günlerinden araştırma ve tartışma konusu olmuştur. Ancak sosyolojiyi bu genel ilgiden ayıran özellik ve nitelikleri de yine yalnızca XIX. yüzyıldan bu yana ve öncelikle Batı Avrupa ülkelerinde öğrenebileceğiz. [Sezer, 1993: 14]

Sosyoloji, yeniliğini konularında değil konuyu ele alış ve değerlendiriliş biçiminde göstermiştir. Bu zorunluluk yöntem konusunu doğurmuş, yöntem konusu da sosyolojide temel sorunlardan birisi olmuştur. Sosyoloji, önce diğer bilimlerin önünde kendi varsayım ve önerilerinin bilimselliğini savunabilmek için yöntem konusunu ortaya atmıştır ve yine sosyolojinin konusu olan toplum olayları hiçbir biçimde deneye izin vermediği için önerilerin sağlamlığını ve geçerliliğini kullandığı yöntemlerin bilimselliği ile kanıtlamaya çalışmıştır. [Sezer, 1993: 15]

Prof. YÜKSEKÜRETİM AKADEMİSİ
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Toplumla ilgili tartışma ve öneriler kaçınılmaz olarak çeşitli toplum kesitlerinin çıkarlarıyla ilgili olmaktadır. Bu nedenle toplum sorunlarıyla ilgili varsayım ve önerilerin değişik toplum kesitlerinin üstüne çıkmasının sağlanması, sosyolojinin bir bilim kimliği kazanabilmesi için zorunlu olmaktadır. Bu durumda sosyolojide yansızlık sorunu öbür bilimlere oranla kendisini daha dramatik bir biçimde duyurmaktadır ve sosyolojide yansızlık yine ancak kullanılan yöntemin sağlamlılığı ve geçerliliği ile sağlanabilmektedir. Sosyolojide yöntem tartışmaları yalnızca kendi kimliğini belirlemek için değil, aynı zamanda kendi içindeki bölünmelerde tarafların savunabilmek için başvurdukları bir yol olmuştur. Bu durumda sosyolojide yöntem tartışmaları öbür bilimlerde görülmeyen boyutlara ulaşmıştır [Sezer, 1993: 16].

Sonuçta sosyoloji, öbür bilimlerin aksine bulguların aktarılmasından önce kendi geçerliliğini ve kullandığı yöntemlerin geçerliliğini ve bu yöntemlerin bilimselliğini savunmaya yönelmiş özel bir bilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle de sosyoloji öğretisi öncelikle kendisinin incelenmesine eğilmiştir. Sosyoloji, bunların yanında bir başka açmaz içindedir. Sosyoloji, özel bir bilgi olarak varlığını kabul ettirebilmek için yönteminin bilimselliğini ve yansızlığını savunmaktadır. Öte yandan ise bu konuların toplum yaşamıyla olan yakın ilgisi nedeniyle çıkar çatışmalarına sahne olmakta ve taraflar karşı görüşleri çürütebilmek için önce kullanılan yöntemlerin geçerliliğini tartışma konusu yapmaktadırlar. Sosyolojinin bir bilim olarak varlığı bir yerde yönteminin geçerliliğine bağlı iken öte yandan yöntem sözcüğünü çoğul olarak kullanıp sosyolojide uygulanan yöntemlerin bir bölümüne karşı çıkmakla işe başlamaktadır. Bu anlayışın en belirgin örneği de yeni uygulama ile üniversitelerimizde okutulması zorunlu kılınan “İleri Sosyoloji Metodları” dersinin adıdır. Metod sözcüğü çoğul olarak kullanılmış olduğu gibi başına ileri sıfatı da eklenmiş bulunmaktadır. “İleri Sosyoloji Metodları”ndan ne anlaşıldığı kestirilemediği gibi, bu başlıklı bir dersin okutulmasını zorunlu kılanlarca belli sosyoloji yöntemlerinin “geri” sayıldığı sonucunu çıkarmamız gerekmektedir. Başka bir deyişle sosyoloji, bir yanda bilimler arasında kendisini geliştireceği yöntemler aracılığı ile bir temel kurmaya çalışırken öte yandan da bu temeli yine kendisi çürütmeye koşulmaktadır. Bu nedenle, tartışmalarda bir yerde sosyolojide yöntem konusundan önce sosyolojinin kendisi soru konusu olmaktadır. [Sezer, 1993: 16]. Sosyolojide yöntem tartışmaları her şeyden önce kendi varlığını doğrulayabilmek

amacıyla sürdürülmektedir. Sosyolojide yöntem konusunun hiçbir bilimde görülmeyen boyutlara ulaşması ve farklı bir biçim kazanması bu nedenledir. [Sezer, 1993: 17]

Sosyoloji, varlığını kendisine özgü konu ve araştırma alanlarına borçlu değildir. Diğer insan bilimlerinin bu konularda görülen yetersizlikleri yada sakıncaları yeni bir bilim çatısı altında araştırmaların sürdürülmesini zorunlu kılmıştır. Diğer insan bilimlerine yakıştırılan bu yetersizlik suçlaması sonucu sosyolojide sosyolojizm adı altında bütün bilimleri bir yana itip her şeyi sosyoloji çerçevesi içinde açıklamak eğilimi günümüzde sürmektedir. Fakat bu eğilim yeni bir bilimin ilk bulguları sonucu duyduğu coşku ile sınırlı kalmış ve sosyoloji diğer insan bilimlerinin yerine geçememiştir. [Sezer, 1985: 53]

Sosyoloji diğer insan bilimlerinden farklı ve değişik konuları ele almamaktadır. Ayrıca söz konusu bu araştırma alanları ile ilgili diğer bilimlerin bizlere kazandırdığı bilgileri yalanlamaktan da uzaktır. Sosyoloji eldeki bilgilerden belli bir amaçla yararlanılması amacıyla ortaya çıkmıştır ve bu nedenle sosyoloji eldeki bilgilerin sistemleştirilmesi olarak görülmüştür. Söz konusu alanlar üzerinde yalnızca bilgi edinilmek değil etkili de olunmak istenmektedir. Bu inanç sosyolojinin temelinde vardır. Ayrıca bu inanç kendisi ile sınırlı kalmaz.

Eğer toplum olayları üzerinde etkili olunabiliyorsa bu durumda toplum olayları üzerinde istenilen biçim ve yönde etkili olabilmek mümkündür demektir. Bunu sağlamanın yolu ise olaylar arasında yeni ve değişik ilişkilerin ortaya çıkarılması ve buna dayanılarak diğer bilimlerin açıklamalarını yalanlamaya gerek kalmadan daha değişik açıklamaların getirilmesidir. Sosyoloji, bu söz konusu değişik açıklamalardan yola çıkılarak belli çıkarlar doğrultusunda toplum olaylarına istenilen yönün verilebilmesi çabasıdır. Bu nedenle değişik bir konu ele almadığı ve öbür bilimlerin getirdiği açıklamaları yalanlamadığı halde bağımsız bir bilim olarak varlığını kazanmıştır. [Sezer, 1985: 55].

Sezer'e göre sorun yalnızca sosyolojinin tanımlanması ile sınırlı kalmayacak yöntem konusunu da kapsayacaktır. Sorunlara yaklaşım biçimi, araştırmalardan belli türde ve belli yönlerde bilgi sağlanması elbet bir yöntem sorunudur. Sosyolojinin dışında hiçbir bilimde, yöntemin bu ölçüde kayıtladığı görülmemiştir. Genel kural, özellikle ele

alınan konuların yöntemi belirleyecektir. Oysa sosyolojinin kimliğini belirleyen konusu değildir. Bu özellik birçok bilim ile araştırma alanı kesişen sosyolojiye bağımsız bir bilim kimliği imkanı verecektir. [Sezer, 1985: 57].

Sosyolojide yöntem, ele alınan olayların kendi özellikleri, bu özelliklerin gerekleri, kavranabilirlik yolları ile belirlenmemektedir. Yöntem sorunu, öncelikle bizlerin olaylara bakış açımıza bağlıdır. Biz bakış açısı diyoruz. Bağlı olduğumuz ideolojilerle kayıtlıdır da diyebiliriz. Bağımsız ve yalnızca kendi alanı ile sınırlı bir yöntem sorunu sosyolojide imkansızdır. Sosyolojide yöntem, her şeyden önce araştırmalarımızdan önce bildiklerimize bağlı kalmaktadır. En basit toplum yada toplum olayları üzerine bir ön bilgimiz bulunması gereklidir. Bu bilgilerimize uygun bir biçimde sorunlarımıza el atabilecek ve sorunlarımızın özelliklerini bulmaya çalışacağız. Aksi durumda neyi aradığımızı kestirmemiz bile mümkün olmayacaktır. [Sezer, 1985: 58].

Bir başka tartışma konusu ise sosyolojinin yansızlığı sorunu olacaktır. Bilimin zorunlu olarak “yansız ve objektif olması” gerektiği yaygın kanısı bulunmaktadır. Eğer elde edeceğimiz bilgiler yöntemimize bağlı ise ve yöntem ön yargılarımıza göre biçimleniyorsa elde edeceğimiz bilgilerin doğruluğunu ve geçerliliğini nasıl savunabileceğiz ve kanıtlayacağız? Konunun güçlüğünü sezen Durkheim, değer yargısı ve gerçek yargısı olmak üzere iki ayrı kavram geliştirecektir.

Ne araştırmacı nede araştırma konusunun belirlenmesi, kullanılan yöntemden bağımsız değildir. Sosyolojide araştırmacının, araştırma alanının ve araştırma yönteminin bu karşılıklı bağımlılığı, sosyoloji üzerinde bir bilim olarak bazı kuşkuvarın doğmasına neden olmuştur. Çoğunlukla da sosyoloji bu konuyu aydınlığa kavuşturmak yerine gözden uzak tutmayı yeğleyecektir.

Sosyoloji, kendisini rahatsız eden bu konuyu gözden uzak tutmak yolunda bulunduğu çözümlerin başında bazı bilgi toplama tekniklerinin bizlere yöntem olarak tanıtılması gelmektedir. Bilgi toplama yolları, bir teknik olmaktan öteye gidemedikleri için kendi başlarına bir açıklamaya izin vereceklerdir. Bu söz konusu bilgi toplama tekniklerini araştırma ve daha önemlisi açıklama yöntemi olarak tanıtmakla, sosyoloji gerçekte ulaşamadığı yansızlığını kanıtlamak çabasına düşmektedir. [Sezer, 1985: 59].

Sosyolojide yöntem konusunda iki ayrı öbekten söz edilmektedir. Bunlara nitel (*kalitatif*) ve nicel (*kantitatif*) yöntemler adı yakıştırılmıştır. Bir yanda karşılaştırma yada olayların genetik kaynaklarını araştırmak ve öte yanda ise anket, istatistik yada başka yollarla bilgi toplama teknikleri bulunmaktadır. Bu ayırımı göre nitel bilgi toplama yolları teknik olmaktan öteye gidememektedir. Sözgelisi, karşılaştırma yoluyla Ülkemizle Batıyı birlikte ele alabilirsiniz ve bizim az gelişmiş bir toplum olduğumuzu söyleyebilirsiniz. Ayrıca buna bilimsel bir yargı görüntüsü de vermeye yeltenebilirsiniz. Ancak tartışma üstü olmayacaktır bu yargınız. Matematiğin en soyut bilim sayılması, matematik teknikler ile elde edilecek bilgilerin mutlak ve tartışmasız bilgiler olacağı inancını sosyolojide yaygınlaştıracaktır. Bu bilgiler, araştırmacının tutumunda bağımsız, kendi kuralları, matematik kuralları içinde geçerliliğini kazanmaktadır. Bu nedenle herkesçe düşünceleri ne yönde olursa olsun benimsenecektir kolayca. Fakat bunlarda tartışma konusudur. Matematiğin tartışma götürmez sağlamlığından kendi yansızlığını kanıtlamak için yararlanmak isteyen sosyolojinin, bu girişiminde yeterince inandırıcı olduğunu söyleyebilmemiz güçtür. [Sezer, 1985: 61].

Sosyoloji her şeyden önce toplum gerçeği üzerinde etkili olmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle toplum gerçeği ile ilişki kurması kaçınılmazdır. Bu yüzden de sosyoloji, toplum gerçeği üzerine doğru bilgilere gerek duymaktadır. Bu bilgiler sınırlıda olsa bu sınırları içinde doğruyu yansıtmak zorundadır. Kullanılan tekniklerin iyi bilinip değerlendirilmesi koşuluyla mevcut bilgilerden yararlanması mümkündür. Unutulmamalıdır ki sosyoloji hiçbir zaman mutlak bilgilere toplum üstü bir varlık kazanamaması nedeniyle ulaşamayacak ve zorunlu olarak sınırlı bilgilerle çalışacaktır. [Sezer, 1985: 62].

Gerçekte sosyolojide yöntem sorunu, bugün bizlere sunulduğu biçimiyle yanlış bir sorundur ve bu nedenle günümüze değin süregelen tartışmalardan olumlu bir sonuç alınamamıştır. Sosyolojinin kendisi daha önceden bilinen, tanınan olayların yeni biçimde ele alınışı olarak ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle sosyolojide yöntem sorunu sosyolojinin kendisidir. Sosyolojinin başarısı mutlak doğrulara ulaşması ile ölçülmeyecektir. Bu hiçbir biçimde mümkün olmayacaktır. Başarı, bilinen olaylar arasında kurulacak ilişkiler ve getirilecek yeni açıklamalar aracılığı ile gerçek üzerine

etkili olabilmesidir. Bu nedenle sosyoloji bilgisinin geçerliği, soyut yöntem tartışmaları ile değil gerçek önünde sınanmasıyla ancak belirlenebilecektir.

Sosyoloji bilgilerinin geçerliliğini saptamak için tek yol gerçek üzerinde sağlayacağı etkinliktir. Ancak toplum üzerinde tek bir biçimde ve tek yönde etkili olunabileceği bir kuralda bulunmamaktadır. Bu etki değişik biçimlerde görünebileceği gibi değişik yönde de olabilir. Bu durumda asıl tartışma konusu gerekli bilgilerin ne yolda elde edilmesi gerektiği değildir. Bu bilgiler toplum üzerine etkili olmamızı sağlıyorsa sorun yoktur. Etkinlik konusunda ise gerçek önünde sınavdan daha geçerli bir lt bulamayız. Bu nedenle sorun bilgi toplamak değil bu bilgilerin nasıl ve nerede ve hangi amaçla kullanılacağı sorunudur. [Sezer, 1985: 63].

Baykan Sezer'e göre; Sosyolojinin de bütün bilimler gibi belli bir alanı ve amacı bulunmaktadır. Sosyolojinin konu aldığı olayların önemli özellikleri bulunmaktadır. Sosyolojinin konusu öncelikle bizi vreleyen, bizi de kapsayan olaylardır. Bu nedenle söz konusu olaylar önünde yansızlıktan söz edebilmenin olanağı yoktur. Toplum ve toplum olayları ile bizlerde toplumun birer yesi olarak ilişki içinde bulunuyoruz. Bu ilişkiler hiç de tekdüze ve herhangi bir soruna yer vermeyen ilişkiler değildir. Bu nedenle yalnızca konumuz değil, konumuzla ilgili bilgilerde bazı özellikler taşımaktadır.

Yalnızca konunun gerekleri sonucu değil bizim konuyla olan ilişkilerimizden kaynaklanan özellikleri bulunmaktadır. Bizim, konumuzla olan ilişkilerimizin de bir ürünü olması sonucu bu bilgiler hiçbir biçimde soyut ve mutlak bilgiler olmamaktadır. Yine bu bilgilerin toplumla kurduğumuz ilişkilerle yakından bağlantılı bulunması nedeniyle bu bilgilerden günlük yaşamımızda da yararlanmak isteği de söz konusudur. Bu istek kendisini yalnızca bilgiler oluştuktan sonra göstermez bilgilerin oluşumu aşamasında da etkili olur. İnsanlar toplum ve toplum olaylarıyla ilişkilerinde sorunlarla karşılaşmaktadır. Bunun sonucu, sürekli bu ilişkileri düzeltmek, geliştirmek ve böylece yeniden düzenlemek çabası içindedir. Sosyolojinin kazandıracaağı konuyla ilgili yeni bilgiler insana bu çabasında destek olmaktadır. Bu nedenle sosyoloji bilgisi daha ilk gününden uygulamaya dönük bilgi oluşturmuştur. Bu çaba, bir yerde sosyolojinin varoluş nedenlerinin başında gelmektedir. [Sezer, 1993: 124].

Sezer'e göre yöntem başlı başına bir sorun olmuştur. Sezer'e göre bu sorun, değişik ve dinamik bir boyut içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Bizim konumuzla olan ilişkilerimizde sosyoloji bilimi dışında kendi yaşamımızda da sorunlarla karşılaşmaktayız ve bu sorunlara çözüm aramamız sosyolojide yöntem konusuna çok daha değişik bir boyut kazandırmaktadır. İlgili konuyla değişik biçimde ilişki kurma olanağı ve buna bağlı olarak çok sayıda yaklaşım biçiminin bulunması sosyolojideki yöntem tartışmalarının görüntüsünü kazanmasına neden olmaktadır. Her yaklaşım biçimine bağlı olarak ayrı bir yöntem karşımıza çıkmakta ve sosyolojide yöntem çoğul olarak kullanılmaktadır. Sosyolojide olaylara çeşitli yaklaşım biçimi ve bu yaklaşım biçimlerine bağlı olarak da çok sayıda yöntem bulunmaktadır. [Sezer, 1993: 124]. Sosyoloji yönteminin görevleri bilgi toplamak ve elde edilen bilgilerin kullanım ve bu bilgiler aracılığı ile olayın düşünce düzeyi ile yeniden kuruluş yollarını bize öğretmekle sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda bizim toplum yaşamımıza temel oluşturan ilişkilere yön verecek kuralları da belirlemek durumundadır. Bu durum çoğu bilimin aksine, uygulamayla büyük yakınlığına karşılık sosyolojide deneyi olanaksız kılmaktadır. [Sezer, 1993: 130].

Sezer'e göre sosyoloji, konusu ve yöntemi ile ilgili önemli sorunlarla karşı karşıyadır ve bilim niteliği kazanabilmek için bu güçlükleri aşmak zorundadır. Sezer'e göre sosyolojinin sorunları önemlidir ama hiçbir biçimde de aşılmaz değildir. Gerekli olan sosyolojinin kendi olanak ve koşullarını alçak gönüllülükle ortaya koyması ve kendi koşullarına uygun çözümler aramasıdır. Örneğin Sezer'e göre; sosyoloji olmayacak bir bilimsel yansızlık yerine bilimsel dürüstlüğü kendine yol görmelidir.

Sosyolojinin kendisinde ve sosyoloji yöntemi de bir toplumsal olgudur. Bu nedenle toplumun üzerine ve dışına çıkamaz. Sosyoloji toplum sorunlarının çözümüne koşullurken kendi sorunlarını da toplum içinde çözmek zorundadır. Toplumsal koşulların dışına çıkamaz. Oysa bilindiği gibi toplum, bir çekişme ve çatışma alanıdır. Bu durumda sosyolojide de elbette bir çatışma ve çekişme olacaktır. Bilim adına gerçek olmayan bir barış özlemi yerine, sosyoloji bilimi içinde çekişme ve çatışmada olsa kendi çıkarlarımıza uygun en iyi yeri almak amacımız olmalıdır. Sosyolojinin genel sorunları yanında Türk sosyolojisinin özel sorunu, çatışma içindeki Türk toplumunun çıkarlarına uygun en iyi yerin bulunup saptanabilmesidir. [Sezer, 1993:

130]. Sezer'e göre sosyoloji bilgileri sürekli yenilenmektedir. Bunun için sosyolog, sosyoloji ile ilgili bilgilerini sürekli eleştirme ve değerlendirmelerle yenilemek zorundadır. Baykan Sezer'in çalışmalarında alan araştırması yoktur. Bunun gerekçesini de Türkiye'de devletin sosyoloji araştırma ve verilerine gerekli önemi vermemesi olarak göstermektedir.



3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3. 1. Baykan Sezer’de Doğu – Batı Ayrımı

Ülkemizin öncü sosyologlarından biri olarak Baykan Sezer; ürettikleriyle, yetiştirdiği öğrencileri ile ekol oluşturabilmiş, yaşayan gelenek haline gelmiş yerli bir sosyologumuzdur. Sezer’in tüm çabası ve amacı, kendimizi ve Türk toplumunu Doğu-Batı çatışması ekseninde açıklamadır. Bunu, ilk eserinden son eserine kadar değiştirmedini görmekteyiz.

Dünyanın, insanlığın kurduğu medeniyetler açısından ikiye ayrıldığını belirten Sezer bunun Doğu ve Batı olarak adlandırıldığını belirtir. Fakat bu konuda düşün alanında tam bir birlikteliğinde olmadığını belirtir. Ona göre Avrupa ve Asya kullanışlarına göre birer masum coğrafya terimleridir. Ancak, insanlar arasındaki farklılığı bize en şiddetli biçimi ile anlatmaktadır. [Sezer, 1990: 107]. Nitekim B. Lewis’e göre; [Lewis, 1968: 28] “Batı’nın artık coğrafi bir terim değil aynı zamanda kültürel, sosyal ve de son zamanlarda politik ve askeri bir varlık olduğudur.” Doğu-Batı sorunu, geleneksel biçimde bizlere son dönem gelişmelerin bir ürünü olarak tanıtılmaktadır. Batı’nın yeni çağ başlarından bu yana yeni deniz yollarının bulunuşu ile birlikte o güne değin varlıkları bilinmeyen toplumlarla karşılaşması daha tarihin ilk günlerinden beri insanlığın karşısında bulunan Doğu-Batı sorununa yeni bir anlam ve yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu toplumlar önünde Batı kendi üstünlüğüne büyük güven duymaya, kendi yayılışını uygarlık taşımak olarak görmeye başlamıştır. [Sezer, 1998: 31]

Sezerci düşün geleneğine göre Batı, kendi dışındaki toplumlarla arasında sürekli bir ayırım yapmış, Batı - dışı toplumları daha çok “*barbar*” ya da “*az gelişmiş*” olarak nitelemiştir. Ancak Batı için asıl sorun, söz konusu toplumları dünya üzerinde kurmuş olduğu egemenlik içerisine katmaktır. Başka bir deyişle Batı’nın özellikle XX. yüzyıldaki sorunu Batı dünya egemenliğine tepki gösteren Batı dışı toplumların batı denetimi altında tutulması sorunudur. Bu durumda Batı kendi dışındaki toplumlarla aralarında ilişki kuracak ve karşılıklı ilişkileri de içerecek yeni kavramlara gerek duymaktadır. Çağdışılık veya azgelişmişlik gibi. [Kızılçelik, 2000: 83]. Ayrıca Sezer’e

göre [Sezer, 1991a: 15] “Batı-dışı toplumların da Batı dünya egemenlik ilişkilerine katılmaları istenildiği için yeni kavram ve açıklamaların Batı-dışı halklarca da benimsenmesi zorunluluğu vardır.” Sezer, bu yaklaşımlar içerisinde biz Türklerin durumunu da ilgi çekici görmektedir. Belli bir uygarlığın sahibi ve sözcüsü olmamıza karşın, önce söz konusu uygarlığın mülkiyetini Batı’ya, Bizans’a devretmekte biran duraksamamışız ve daha sonra söz konusu uygarlığı yıkılmaya mahkum saymaya başlamışız. Batı, son dönemde dünya egemenliğini ele geçirmiş ve yönetimi altına aldığı toplumlara dilediği biçimi vermeye başlamıştır. Bütün bunların başlangıç nedeni unutulmuş benzemektedir. Yeni çağ ile birlikte Batı yayılcılığının birinci döneminin unutulması ve önemsenmez sayılması gibi Batı’nın bu girişiminin üzerinde durulmamakta, bilmezden gelinmektedir. Batı, kendi içinde bulunan dinamizmle dünyaya açıldığına inanmaktadır. Toplumlar arası ilişkilerin temelinde Batı’nın iç dinamiğinin bulunduğu öne sürülmektedir. Diğer toplum ve toplumlar arası ilişkileri dışlayan bu anlayış, tüm açıklamaları bünyesinde taşıyan soyut ve mutlak bir toplum kavramını egemen kılmakta bu da Batı yayılcılığına bir gerekçe ve dayanak sağlamaktadır. [Sezer, 1998: 32]. Toplum mutlak ve soyut bir varlık olarak tanıtılmakta ve buna Batı toplumu örnek gösterilerek evrensel sayılmaktadır. Batı, çağı ve geleceği ayrıca da evrenseli kendisinde görmektedir. Sezer’e göre de Batı sorunlarının kaynağı Batı toplumlarının kendi olduğu gibi, çözümde yine Batı’nın kendisinde bulunmaktadır [Sezer, 1998: 33].

Sezer, Batının bakış açısında Doğu toplumlarının sorunlarının Doğu toplumlarından kaynaklandığını belirtmektedir. Batı dışı toplumların sorunlarının kaynağı yine söz konusu toplumlar olmaktadır. Günümüzde ortaya çıkan dengesizlikler de Batı’nın sorumluluğundan söz edilmesine gerek duyulmayacaktır. Benzer açıklamalar Batı dışı toplumları belli bir açmaza sürüklemektedir. Karşılaşılan sorunların kaynağını toplumda saptamakta güçlük bulununca bu kez toplumun kendisi, geçmişi ve insanları ile suçlanacaktır. [Sezer, 1998: 34]. Sezer Doğu ve Batı ayrımında, Doğu’nun Batı’ya bakışı ve Batı’nın Doğu’ya bakışında ikisinin de evrenseli ele alışlarında dinlerinin önemli bir rol oynadığını belirtir. Batı’nın kendi dışındaki toplumlarla kurmuş olduğu ilişki öncelikle egemenlik ilişkisidir. Batı yayılcılığı Batı’nın kendi gücünün, kendi gelişmesinin doğal bir sonucu sayılmakta, öte yanda ise Batı’nın yayılmasıyla uygarlığı, evrensel gerçeği taşıma yükümlülüğünü yerine getirdiği öne sürülmektedir.

Batı yayılcılığının uzun süre Hıristiyan misyonerliği ile atbaşı ve birlikte gitmesi boşuna değildir. Kendi yayılcılığını Tanrı öğreti ve buyruğunun yayılması ile bir görmenin bir doğal sonucudur. [Sezer, 1998: 34].

Batı ile Doğu arasında sürekli var olan dünya egemenliği savaşımı, çoğu kez Hıristiyanlık-İslamiyet çatışması temelli olmuştur. İslamiyet Doğu-Batı arasında yüzyıllardır süregelen çatışmada yalnızca Doğu'nun bir savaş başarısı olarak kalmamış aynı zamanda yeni bir dünya egemenlik koşullarını ve dolayısıyla yeni bir dünya görüşünü de beraberinde getirmiştir. [Sezer, 1981: 145]. İslamiyet, Doğu'nun yeni bir dünya egemenliği ideolojisidir ve yeni bir dünya egemenliğinin koşullarını bünyesinde barındırmaktadır. Sezer'e göre [Sezer, 1981: 147]. Özde İslamiyet "Doğu-Batı ilişkilerine Doğu lehine bir düzen getirmiştir." Baykan Sezer Doğu-Batı ilişkilerinin tarih boyunca olduğunu, bunun değişik biçimler alarak devam ettiğini belirtir. Sezer'e göre toplumlar arası ayrımlar bizden önce Batı'nın (Doğu'ya) bize karşı geliştirdiği bir ayrımdır ve bu ayrımdan Batı daha başlangıçta söz etmektedir. Sezer'e göre bu ayrımdan söz etmek ve ayrımla sözü sınırlı tutmak bizce pek önemli bir şey söylememek, Batı'nın bize biçtiği rolü benimsemek olmaktadır.

XIX. yüzyıldan bu yana Batı, egemenliğini geleneksel Doğu'ya da yayma girişimindedir. Bunu yaparken geleneksel Doğu-Batı ilişkilerine yeni bir biçim ve içerik kazandırmak uğraşısında olmamıştır. Aksi durumda bu gelişim içinde Doğu'da gerekli yanıt bulabilir, yeni ve özel bir biçim kazanabilirdi. Keşiflerle yeni ülkelerle geleneksel ilişkilerin dışında kurmuş olduğu ilişkiler ve Batılılaştırdığı bu ülkelerin sömürülmesi Batı'ya çok büyük üstünlükler kazandırmış bulunmaktadır. Batı başka bir yol ve becerisiyle aynı üstünlüğü sağlaması olanaksız da görüldüğü için Doğu'ya aynı ilişkileri dayatma yolunu seçmiştir. Oluşmasında hiçbir katkısı olmadığı kendine yabancı ilişkilere boyun eğmek Doğu'nun tüm yaratıcı gücünden de yoksun kalmasına yol açmıştır. Bu durum tarihin her aşamasında etkin bir rol oynamış, büyük bir uygarlık sahibi, çözüm üretme yeteneğine sahip Doğu için gerçekte bir yıkım anlamını taşımıştır. Söz konusu dayatma Doğu'da sorunların anlaşılmasına izin vermediği gibi, çözümünde gerçekleşmesi olanağını da vermemektedir. En azından XIX. yüzyılın başından bu yana Doğu ülkeleri kendilerine dayatılan yeni ilişkiler içinde sorunlarını aşmaları bir yana ek yeni sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır [Sezer, 1998: 36].

Sezer, Doğu'nun karşı karşıya kaldığı sorunların bir boyun eğişle kabullenilmesine karşıdır. Ayrıca Doğu düşünürlerinin ve sosyologlarının Batı'nın gözü ile Doğu'ya bakmasına karşıdır. "Batı'dan farklı olduğumuzu bizde söylüyoruz ve bu farklılığımız Batı'nın artık geçmişte kalmış bir durumunu temsil etmemizden öteye bir anlamı olduğunu savunuyoruz" diyor Sezer. Ayrıca Doğu, her zaman tarihe yön veren ilişkilerin içinde olmuştur. Bu ilişkilerin içinde taraftır. Toplumlar arası ilişkiler tarihe yön veren temeli oluşturmaktadır. Onun ötesinde Batı'nın da Doğu'nun da kendi kimlik ve özelliklerini kazanması, bu karşılıklı ilişkiler içinde mümkün olmuştur. Doğu, gelişmenin dışı olmadığı gibi uygarlık da Batı'nın tek başına ve kendi iç ilişkileri ve çelişkileri sonucu değil, Doğu-Batı çatışmasının ürünü olmuştur. [Sezer, 1998: 37].

Edward Said; Hıristiyan aleminin Doğu'yu Batı Avrupa'nın gördüğü şekilde düşündüğünü ve tamamının bu oryantalist ruhla yaklaştığını belirtir. "Doğu sadece Batı'nın yakın komşusu değildir, bu alan aynı zamanda Avrupa'nın en geniş ve en eski sömürgelerini kurduğu bir bölge ve uygarlığının ve dillerinin temelidir. Bu alan yine aynı zamanda Avrupa'nın kültürel rakibi; ilhamını yine Avrupa'dan alan büyük bir karşıtıdır. Dahası var... Doğu; fikirleri, hayalleri, kişiliği ve deneyleri ile kontrastlar yaratarak Batı'nın tarifini kolaylaştırmaktadır." [Said, 1998: 12].

Sezer'e göre Doğu ile Batı arasında her zaman bir egemenlik ilişkisi olmuş, ama son dönem Batı dünya egemenliğinin öncekilerden önemli ayrımlar göstermesi nedeniyle aralarındaki egemenlik ilişkisinin anlam ve biçimi büyük ölçüde değişmiştir. Sezer'e göre Doğu'nun karşısında Batı; Batı'nın karşısında Doğu vardır. Sezer'e göre toplumlar arası ilişkiler gelişmelerin kaynağıdır. Ama yansız, kendiliğinden bir ilişki değil, Doğu-Batı çatışması biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

3. 2. Modernleşme, Batılılaşma, Çağdaşlaşma

Tarihin ilk zamanlarından bu yana Doğu ve Batı ilişkileri ve bunlara bağlı oluşum ve değerlendirmeleri görmekteyiz. Tarih içerisinde Doğu'nun Batı'ya ve Batı'nın Doğu'ya değişik bakış açıları geliştirdiğini görüyoruz. Batının yeni çağla birlikte

Doğu'ya bakışında değişiklikler olduğunu görüyoruz. Sezer'e göre Heredote'den bu yana Batı, Doğu toplumlarını “*barbar*” olarak ele almış ve günümüzde ise barbarın yerine “*ilkel*” yada “*azgelişmiş*”i kullanmaya başlamış, sürekli olarak Doğu'yu küçümsemiş ona karşı önyargılı olmuş ve Doğu'nun sorunlarını önemsememiştir. [Sezer, 1991b: 45].

Yeni çağ başlangıcında üstünlüğün Batı'ya geçmesi tanık olunan bir olaydır. Bu el değiştirmelerin bu çağa kadar Doğu üzerinde önemli bir etkisi olmamıştır. Bu el değiştirmeler sırasında çağdaşlaşması yada batılılaşması istenmemiştir Doğudan. Oysa yeni çağda farklı bir durumla karşı karşıyayız. Batı, yeni çağ başlangıcında kazandığı bu üstünlüğü geleneksel Doğu-Batı ilişkilerinde değil yeni toplum ve ülkelerle kurmuş olduğu yeni ilişkilerle sürdürmemeye tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır [Muradoğlu, 2002: 20].

XIX. yüzyıl, Doğu toplumlarına yönelik açıklamaların sistematize olduğu bir dönem olmuştur. Bu yüzyıl, Batı düşüncesinde Batı dışı toplumlarla ilgili açıklamalarda karşımıza çıkan özellik bilinçli ve sistemli bir şekil kazanan Avrupa milliyetçiliğinin yaygınlık kazanmasıdır. Yeni çağla birlikte ortaya çıkan gelişmelerin bir neticesi olarak Batı da Doğu toplumları hakkındaki açıklamalar dönüşüm geçirir. Batı'nın dünya egemenliğini ele geçirdiği bu yüzyılda değişik ilişki ve çatışmalar XX. yüzyılda karşılaşılan bir çok önemli sorunun kaynağını oluşturmaktadır. Batı'da ortaya çıkan çekişme ve çatışmalar yeryüzünde ilişkilere ayrı bir anlam kazandırmış, tarihi Doğu-Batı çatışması yerine Batı içi çatışmaların geldiği izlenimini doğurmuştur. Batı'da yaşanan bu çekişme ve çatışmaların ulaştığı boyutun derecesi XIX. yüzyılda ortaya çıkan iki dünya savaşı ile kendini göstermiştir. İki savaş arasındaki dönemde ortaya çıkan olaylar ve II dünya savaşı sonrasında kurulan yeni dengeler, savaş sonrasında Doğu toplumları ile ilgili açıklamalara, başka bir deyişle modernleşme, kalkınma, büyüme adlarını alan kavramlara belirli nitelikler kazandırmıştır. [Coskun, 1989: 293].

Bu tarihi gelişmeler çerçevesinde sosyolojide de bir çok kavram türetilmiştir. Gelişme, geri kalmışlık, az gelişmişlik, gelişmekte olan, yarı gelişmiş, kalkınmakta olan, modern, geleneksel, ... bunlardan bazılarıdır. II dünya savaşından sonra bu kavramlar

artmıştır. Savaş sonrasında “Az-gelişmişlik” olgusu dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. [Özgen, 1987: 185].

II. Dünya savaşından sonra Batı-dışı ülkelerin Batı egemenlik ilişkilerine katılmaları, kendileri için tehdit oluşturmalarını engellemek ve Batı değerlerini evrenselleştirmek için modernleşme kuramı oluşmaya başlamıştır. Batı değerleri ve toplumları buldukları konum gereği “Modern” ve Doğu toplumları ise “geleneksel” ve “geri” olarak nitelendirme içine girilmiştir. Smelser [Smelser, 1965: 111] modernleşme ile ekonomik gelişmenin kardeş terimler olduğunu ve bu sürecin ekonomik, teknik ve ekolojik değişmelerin, yani baştan başa tüm bir eski sosyo-kültürel yapının parçalanıp yeniden yapılanmasını anlatır. Bir çok modernleşme kuramcısının açıklamalarına göre modernlik ve geleneksellik asimetrik kavramlardır. Batı’da geleneksellikten modernliğe geçiş en azından 400 yıllık bir sürede ve adeta kendiliğinden gerçekleşmiştir. Yani Batı kendi iç dinamikleri sayesinde modernleşmiştir. Buna karşılık Batı’lı olmayan toplumlarda modernleşme daha kısa bir zaman dilimi içinde, kendiliğinden olmayan ve dış etkenlerin itici gücü etrafında ortaya çıkmaktadır. [Köker, 1993: 51] Modernleşme kuramının temel özelliklerini üç noktada toplayabilmek mümkündür:

- Tek bir sistem ve ortak payda,
- Batı’nın üstünlüğünün tartışılmazlığı,
- Doğu’nun sistemle bütünleştirilmesi. [Coskun, 1989: 295].

Modernleşme kuramı, kalkınma ve Batı’nın benzeri olmayı eş anlamlı tutmaktadır. Tek bir sistem Batı sistemidir. Ortak payda endüstridir. Bu ortak payda etrafında kısmi çıkarlarla Doğu sisteme bağlanırken endüstrileşmeyi daha önce gerçekleştirmiş olan Batının üstünlüğü ve öncülüğü de vurgulanmaktadır. Modernleşme kuramının modern savı, her modern toplumun geçmişteki geleneksel yapıdan kurtularak bugüne ve bugün henüz gelişmemiş olanlarında ileride evrim çizgisinin daha üst aşamalarına erişeceği. Gelişmenin, evrim çizgisini modernleşme aşamasında donduran modernleşmeci yaklaşım, gelişmiş ülkelere daha geri ülkeleri kendi düzeylerine ulaştırmak amacı ile bazı görevlerde yükler; ilerlemiş ülkeler kendileri kadar gelişmemiş bazı geri ve sorunlu ülkeleri kalkındırmak için yardım etmelidirler. [Özgen, 1987: 189]. Bütün bu iyi niyet gibi gösterilen modellerin altında Batı’nın Batı

dışı toplumları kendi hegemonyası altına alıp kendi egemen ilişkilerine katmak istemesidir. Batı; geldiği konumu, ilerlemeyi, bilgi birikimini, endüstrisini ve çatışmalarını kendi içinde görmektedir. Dünyanın bir tarafını ise görmezden gelmektedir.

Paul Hazard şöyle anlatıyor: Avrupa dünyayı keşfetme ve ondan faydalanma yolunu hiç bırakmadı. Dünyanın keşfi eski felsefenin dayandığı verilerin bazılarını yıkarak eşya hakkında yeni bir telakkiye yol açmaktadır. Dünya dolaşılırken tüm bilgiler ve eserler toplandı. Böylece seyahatnameler, hikayeler, tasvirler, raporlar, seri yayınlar ve diğer merak konusu şeylerden oluşmuş muazzam bir neşriyat ortaya çıktı. [Hazard, 1994: 24].

Batı, yeni çağla birlikte gidip keşfettiği kıtalarda kolayca sindirdiği halklarla bir görmeye çalıştı Doğu halkını. Bunu kolayca yapamayınca da modernleşme kuramlarıyla yapmaya çalıştı. Oryantalist şimdi Doğu'yu Batı'nın bir taklidi gibi görmenin çarelerini aramaktadır. Bernard Lewis'e göre Doğu, milliyetçiliğini "*Batı'ya uydurmadan*" kendi kendini düzeltemez. [Lewis, 1964: 140]. Eğer bu arada Araplar ve Müslümanlar arasında, yahut üçüncü dünya dördüncü dünya denilen yerlerde beklenmedik yollar açılacak olursa bu olayları anlatmak için Doğu'luların düzeltilemez mahluklar olduklarının, onlara güvenmenin doğru olmayacağını ileri süren oryantalistlerle karşılaşmamız mümkündür. [Said, 1998: 433]. Modernleşme ve çağdaşlaşma, Batı'nın ulaştığı konum ve gelişmişliği olarak gösterilmektedir. Batı ülkeleri; kültürü gelişmiş, modern, çağdaş ülkeler, diğerleri az gelişmiş, çağdaş olmayan, geri kalmış yada gelişmekte olan kavramları ile açıklanmaktadır. Batı, bu kavramlar altında kendini evrenselleştirmek istemektedir.

3. 2. 1. Türkiye'de Çağdaşlaşma

Türklerin, Batı ile ilk temasları Akdeniz havzasına yerleşmeleri ile başlar. Bu olay bir step kavminin denize çıkması, çobanlıktan şehir hayatına, gemiciliğe ve ticarete geçmesi şeklindeki çok geniş ve uzun süreli bir değişmeyi doğurmuştur. Batı Türklerini Doğu Türklerinden ayıran bu olay kısa zamanda olmamış ve her yerde aynı başarılı sonuçlara ulaşmamıştır. [Ülken, 1994: 23]

Türkler devlet geleneği olan bir millet olarak Anadolu'da önce Anadolu Selçuklu ve ardından Osmanlı İmparatorluğu gibi Cihan devletini kurdular. Gerek teşkilatlanması, gerek akıllı politikaları ve gücüyle ekonomide, bilimde ve her alanda dünyada söz sahibi oldu. Daha sonra, Avrupa'daki bilimsel gelişmelerin ardından keşifler ve kurduğu sömürge imparatorlukları dünyanın mevcut ekonomik yapısını ve siyasetini sarsmaya başladı. Avrupa'da ki sanayi inkılabı, Fransız ihtilali ve Batı'nın ben merkezietçiliğini evrenselleştirmek istemesi Batı'nın diğer toplumlar üzerine modernleşme kuramlarını oluşturmasını sağladı. Biz ilk Batılılaşma girişimlerini Osmanlılarda görmekteyiz.

Osmanlı tarihinde Doğululuk-Batılılık kavgası yapılmadan tedrici bir kültürel değişim ve oluşum başından beri süregelmekteydi. XV. yüzyıl sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu bir Balkan İmparatorluğu idi ve egemen kültürü de Balkan kültürü idi. XVI. yüzyıldan itibaren bu İmparatorluk Ortadoğu kültür bölgesine girmiştir. XVIII. yüzyılda ise Avrupa kültürü evlere, konaklara kadar girmeye başlamıştır. Böyle II yüzyılda bir kültürel referans çerçevesi değişen bir imparatorlukta Doğululuk-Batılılık kutuplaşmasının XIX. yüzyılda söz konusu olmasının nedeni, XIX. yüzyıl Osmanlısının Batı'ya karşı kuşku duysa da artık onu bilinçli olarak izlemek üzerine düşünmeye başlamasıdır. XIX. yüzyıl Osmanlısına göre Doğu ile Batı artık kıyaslanamayacak iki dünya olmuştur. [Ortaylı, 1982: 8].

1908'den 1918'e kadar Batı'nın bütün yeni felsefi ve sosyolojik eğilimleri Türkiye'de de taraftar ve savunucular bulmuş ve bu hareketler sırf nazari alanda kalmayarak hayata tesir etmiştir. Rıza Tevfik ve Ahmet Şuayip tarafından "*Ulum-i İctimaiye ve İktisadiye Dergisi*" kurulmuş ve bu dergide ciddi ve devamlı olarak Spencer, Schoefle ve Warms'ın biyolojik sosyoloji görüşleri savunulmuştur. Modernleşme yolunda önemli bir çabada Dr. Abdullah Cevdet tarafından kurulan "*İctihat*" dergisidir ki; başlıca kaynağı birçoğunu Türkçe'ye çevirdiği G. Le Bon'un eserleridir. [Ülken, 1998: 34]. Bir Batılılaşma politikasına ilk bilinçli teşebbüs –yani Batı Avrupa uygarlığından seçilmiş bazı unsurların taklidine ve benimsenmesine doğru- ilk bilinçli adım XVIII. yüzyıl başlarında oldu. [Lewis, 1998: 46]. Osmanlı İmparatorluğu Batı Avrupa karşısında geri kalmışlığını XVIII. yüzyıldan beri askeri ve teknik reformlarla

kapatmaya çalışmıştır. Ancak modernleşme ile idari, hukuki ve mali reformların kaçınılmazlığı da anlaşılmıştır. Bir başka deyişle, Osmanlı modernleşmesi kaçınılmaz olarak Batı dünyasının ideolojik yapısını da almak zorunda kalmış, yani Ortadoğu ülkeleri arasında köklü değişimi yaşamak zorunluluğunu ilk olarak Osmanlılar duymuş ve denemişlerdir. Böylece, Osmanlı modernleşmesinde ideolojik yönden yeni bir boyut ortaya çıktı: Doğu-Batı çatışması ... [Ortaylı, 1982: 11].

Batılılaşmak, Osmanlının olmazsa olmazı olmuştur. Batılılaşmak şarttır ancak bunu İslamcı ve Osmanlıcı kadrolar içerisinde yapılması zorunluluğu vardır. Bunun yanında bu programın gerçekleştirilmesi için bizzat Batı da bir güç olarak vardır. Batı, Osmanlı İmparatorluğunu Batılılaşmaya mecbur edecektir. [Tunaya, 1999: 48]. “*Muasırlaşma*” modernleşmenin felsefi, düşünsel ve sanatsal kaynaklarını hiç aklına bile getirmedir. Sadece sürece katılma reçetesi verdi. İster Batı medeniyetine tümüyle katılmayı hayal eden Batıcılara göre olsun, isterse tarzımızı koruyarak Batı’nın bilim ve teknolojisini almayı öngören milli görüşte olanlara göre olsun, modernleşme ile bir gül bahçesine girilecekti. [Dikeçligil, 1998: 1642]. Batı medeniyetinin, bütün insanlığın büyük bir toplum halinde birleştirilmesini ve modern Batı tekniği sayesinde kullanabildiğimiz yerdeki, gökteki ve denizdeki her şeyin kontrolünü isteyen büyük tutkusunun bir parçası olduğu tezini algılama, tanıma ve anlama süreci içine giremeyen Osmanlı, büyük bir yanılgıdaydı. [Türkdoğan, 1996: 87]. Tanzimatın da hatası hatta Turhan’ın deyimi ile kabahati “bugünkü zihniyetle cezri hareket etmemesinde değildi. Gerektiği gibi hazırlıklı, planlı ve sistemli bir şekilde belirli bir gayeye göre faaliyetlerini düzenleyememesinde ve bu tasavvur ettiği şeyleri yapacak, bunları tahakkuk ettirecek insanları yetiştirmeden teşebbüs etmesindeydi.” [Turhan, 1997: 177].

Türkiye’nin ileri medeniyet ve ülkeler seviyesine gelme tartışmalarında Batılılaşma tezi değişik isimler almıştır. Modernleşme, batılılaşma, çağdaşlaşma, muasırlaşma gibi. Bunlar, farklı zamanlarda farklı anlamlarda açıklandığı gibi özde aynı şeydir. Türk düşünürlerinin bu konulardaki yaklaşımlarına bakacak olursak, bu kavramlara farklı tanımlar getirilse de sonuçta işaret ettiği yer Batı görünüyor. Erol Güngör’e göre Batılılaşma [Güngör, 1959: 2] “Batı Avrupa ülkelerinde geliştirilmiş bir teknoloji ve onunla birlikte bir takım değerleri ve aletleri benimsemeye çalışmaktır.” Turhan’ın açıkladığı gibi, şüphesiz gelen kültür sadece maddi olmayacaktır. Manevi anlayışını da

bize getirmiş bir kültür değişmesi gerçekleşmiştir. Güngör, modernleşmeyi kalkınma olarak tanımlamaya çalışmıştır.

Niyazi Berkes ise konuyu daha farklı bir şekilde ifade etmektedir: Türkçe'ye Fransızca da Laïcisme biçiminde yazılan bir terimden geçen Laiklik sözcüğü; İslam, Osmanlı ve Türk din siyasi geleneğine yabancı bir terimdir. Ne din, ne devlet geleneğinde, nede dilde karşılığı olmayan bir kavram olarak bu terimin yabancı hem de bozulmuş biçimi ile girişi anlaşmazlıklara yol açmıştır. Terim, Hıristiyanlıktaki anlamında bize tümüyle uymadığından; çünkü gerçekte sorun sadece din-devlet ayırımı davası olmaktan daha geniş bir davadır. Buna en uygun terim çağdaşlaşmadır. [Berkes, 1973: 15].

Özer Ozankaya'da [Ozankaya, 1979: 3] çağdaşlaşmayı, geri kalmış toplumların ekonomi, bilim, uygulamı, kültür, toplumsal düzenleniş, ... alanlarında günümüz bilim ve uygulayımının olanak verdiği en gelişkin aşamaya gelme çaba ve özlemini anlatan geniş kapsamlı toplumsal akımın adı olarak tanımlamaktadır. Kendimizi geliştirmekte olan bir ülke olarak gördüğümüzde yeni yaklaşımlarla da karşılaşmaktayız. İsmail Giritli'nin ifadelerinde: Türkiye gibi gelişme yolunda ülkelerin en yaygın ve en baskın ideolojisinin modernleşme ve çağdaşlaşma kelimeleri ile ifade edilen akım olduğunu belirtirken, bu akımın Batı'ya yönelik olduğunu, çünkü Batı medeniyetinin rasyonalizme dayandığını Rönesans ve Reformu geride bıraktığını, akıl ve bilime dayalı olduğunu ifade etmektedir. [Giritli, 1983: 353]. Görüldüğü gibi muasır medeniyet seviyesine erişmek yada yeni Türkçe ile çağdaşlaşmak, modernlikle aralarındaki kapatılmayan mesafeyi ve özlem ilişkisini dile getirmektedir. Batılı toplumlar bilimin, etiğin, estetiğin evrensel doğrularını, böylelikle modernliğin kıstasını belirlemekte ve kendine diğer toplumlarında kabul ettiği bir çağdaşlık atfedebilmektedir. Batılı olmayan toplumlar, Batı'nın dışında kendisine bir "öteki" konumu atfedip, Batı modeline siyasal ve bilimsel bir meydan okuma oluşturduklarında İslamcılık örneğinde olduğu gibi Batı'nın ötekine duyduğu korku, ilgi ve başkaldırmayı pekiştirmektedir. [Göle, 1998: 316]. Bugün Batı'nın kendine tehdit gördüğü İslam'dır. Afganistan ve Irak olaylarında olduğu gibi 11 Eylül olayı, Batı'nın İslam'ı açık düşmanı ilan etmesine sebep gösterilmektedir. Batılılaşmak, Batı irfanı ile kaynaşmaksa, Batılılaşmıştık. Batı medeniyeti liberalizme dayanıyordu. Liberalizm, sanayileşen Avrupa'nın başka deyişle burjuvazinin dünya görüşüydü.

Bizde ne sanayi vardı nede burjuvazi. Avrupa'nın Batılılaşım teklifi tek anlam taşıyordu: Kapitalizme teslim olunuz. [Meriç, 1997: 229]. Turhan'a göre [Turhan, 1972: 73] “bir memleket insanının bilgi ve görgüsünü artırmada, ona yeni teknik maharetler kazandırmadan, düşünüş ve yaşayış tarzını ilmi esaslara göre değiştirmeden ne kalkınma, ne sanayileşme nede Batılılaşma mümkün olmayacaktır.” Batılılaşma, çağdaşlaşma yada modernleşme teorileri Batının üstünlüğü ve evrenselliği ilkesine dayanıyor. Şüphesiz medeniyetin bugün geldiği noktaya, ilim olarak, sanayi olarak sırtımızı dönemeyiz. Fakat bunun için kendi milletimizin değerlerini tanımalıyız. Kendi toplumumuzun sosyolojik yapısını tahlil etmeliyiz. Kendi toplumumuzu tanımadan kendi kültür verilerimizi anlamadan bir yere gitmemiz mümkün değildir.

3. 2. 2. Türkiye’de Batılılaşma Karşısında Baykan Sezer

Baykan Sezer, Türk toplumu ve gerçeğine yönelik oluşturulan modellerden ilkinin çağdaşlaşma, az gelişmişlik modeli olduğunu ileri sürmektedir. Osmanlı İmparatorluğunun dağılması ve yeni bir toplumun millet-devlet eksenli oluşumuna tekabül eden yıllarda bir toplum modeli olarak Türk toplumuna Batılılaşma (çağdaşlaşma) önerilmiş ve bu toplum modeli uygulanmaya başlamıştır ve de devam etmektedir. Bunu anlatırken Baykan Sezer görüşlerini tarihi bir süreç içerisinde ve geniş bir perspektifle Doğu-Batı çatışması temelinde dile getirmektedir. Çağdaşlaşma adı altında anılan bu olay, tüm Batı dışı ülkelere yaygın bir olaydır. Türkiye’de de yaşanmış olması, bir yerde ülkemizin dünyadaki yeni gelişmelere katılması anlamını da taşımıştır. Söz konusu girişimin sırası geldiğinde “*çağdaş uygarlığa katılmak*” adı altında anılması yalnızca bir rastlantı ürünü değildir. Olayın önemi yaygınlığından kaynaklanmaktadır. [Sezer, 1999: 103]. Sezer’e göre ülkemizde çağdaşlaşma girişimi diğer Doğu ülkelerinden farklı bir biçimde karşımıza çıkmakta ve ülkemize özgü nitelikler taşımaktadır. Gerçekte olay, karşımıza iki boyutlu olarak çıkmaktadır. Türkiye’de çağdaşlaşma bir yönüyle toplumlar arası boyuta sahip çok sayıda ülkenin ortak olduğu bir olay olmak özelliğine sahipken öte yanda Türkiye’nin dünya tarihi ve ilişkileri içindeki yeri sonucu çok farklı bir nitelik taşımaktadır. [Sezer, 1999: 104].

Çağdaşlaşma, Türkiye'nin son iki yüzyıldan fazla bir süre serüveni ile eş anlamlıdır. Türkiye'nin geleceğini de belirlemekte hatta Sezer'e göre geçmişte yapılmış seçime bağlı belli eylemler günümüzü bağlamakta yeni arayışları engellemektedir. Çağdaşlaşma ve modern topluma geçiş konularının ortaya atıldığı ve Türkiye'de yenileşme akımlarının başladığı dönemde çağdaş ve modern toplum örneği olarak Batı toplumları gösterilmekteydi. Bu örneğin, Batı'nın özel koşullarının ürünü olduğu akla bile gelmeden toplumların idealini gerçekleştirme çabalarının ortaya çıkardığı bir model olarak tanıtılmıştır [Sezer, 1999: 106]. Sezer konu hakkındaki açıklamalarının şu şekilde yapar: Sezer'e göre Batı, yeni çağ ile birlikte baş gösteren gelişmeler sonucu bu günkü konumuna gelmiştir ve üstünlüklerden kendi isteği doğrultusunda yararlanmaya başlayış XIX. yüzyıla rastlamaktadır.

Batı'nın elde ettiği üstünlük kendi toplum yapısında da değişikliklere yol açmış, elde ettiği egemenlikle kendini yeniden tanımlama gereği duymuştur. Batı'nın kendisini "*endüstri toplumu*", "*çağdaş toplum*" gibi yakıştırmalar bu dönemin ürünüdür. Batı'nın yeni koşullar içinde ve yeryüzünde elde etmiş olduğu egemenliğe sahip çıkabilmek için kendisini tanımlayıp açıklama gereğini duyması Batı'yı bu yönde bir çabaya itmiştir. Günümüzde de olayların gelişmelerini açıklamaktan uzak "*bilgi toplumu*" benzeri öne çıkan özellikleriyle kendisini tanımlamayı sürdürmektedir. [Sezer, 1999: 107]. Sezer'e göre de ülkemizde de çağdaş toplum örnekleri aranmış ve bu toplumlara örnek olarak Batı toplumları görülmüş ve bunun sonucu Batı toplumlarını taklit etme çabası içine girilmiştir. Önce, çağdaşlaşmanın endüstrileşmekten geçtiğini, çağdaş olmanın koşulunun ağır sanayi yatırımları olduğu öğretilmiş, sonra bunların şart olmadığı söylenmiştir. Batı'nın kendisini tanımlamakta öne çıkardığı özellikleriyle çağdaşlaşma akımının da amacı değişmektedir. [Sezer, 1999: 108].

Sezer'e göre Batıcılılaşma bir siyasi seçim, belli devletler arası anlaşmalar, dostluklar sistemi olmaktan çıkıp giderek topluma yön vermek olarak anlaşılınca bu kez de toplum nasıl Batı'lı olur tartışması başlamıştır. Önce özgürlük, meşrutiyet, demokrasi, insan hakları, vb. soyut kavramların Batı'lı toplumları tanımlayabileceği düşünülmüş fakat bunun yetersizliği tez elden görülmüş ve kısa sürede bu kavramların aynı dar yönetici kadroların dışına çıkmadığı anlaşılmıştır. [Sezer, 1988: 80-81].

Batı'nın tanımlamasıyla endüstrileşme, yalnızca Batı toplumları için değil bütün toplumlar için geçerli ölçüt olmuştur. Batı-dışı toplumlar artık endüstri dışı toplumlar değil endüstride gecikmiş toplumlardır. Böylece, Batıcılaşma akımının Türk toplumunda kökleşmesi için endüstriyi amaçlayan Batı tipi bir kalkınma modeli zorunlu sayılmıştır. Batıcılaşma, yalnızca siyasi yönetim ve karar mekanizmalarının tekelden çıkarılarak toplumun iktisadi yapısına da yaygınlaştırılmak istenmiştir. [Sezer, 1988: 81].

Türkiye'nin almış olduğu Batıcılaşma kararı, Osmanlı-Türk toplumunun kendi iç gelişme ve çelişkilerinin doğal bir sonucu değildir. Batıcılaşma sorunu, önce yeni seçimin dünya dengesi içinde yürütülebilmesi sorunu olmuştur. Başka deyişle Türkiye'de Batıcılaşma akımını başlatan güçler toplum içinde bir destek bulma çabalarını da yurt içindeki bir çatışmadan başarılı çıkmış bir sınıf olmadıkları için ve öncülük özelliklerini yitirmemek için ölçüyü Türkiye'de değil dünyada arayacaklardır. Böylece yetersizlik kendi suçları değil Türkiye'nin suçu olacaktır. [Sezer, 1998: 83]. Türkiye; Batı'nın gözüyle ve bizdeki Batıcıların değerlendirmesi ile endüstrileşmemiş "*az gelişmiş*" sıfatıyla değerlendiriliyordu. Sezer'e göre; bugün Batıcılaşma girişimimiz bir başarıdır demek nasıl bir anlam taşımıyorsa batıcılaşmakta bizim geleneklerimize aykırıdır o nedenle de zararlıdır demek de pek önemli bir anlam taşımayacaktır. Konuyla ilgili unutulmaması gereken bir olayda, Türklerin tarihleri boyunca sık sık kimlik ve cephe değiştirdikleridir. Türklerin yeni çevre ve uygarlıkları benimseme yatkınlıkları tarih boyunca kanıtlanmıştır. Batıcılaşma, Osmanlı İmparatorluğunun sorunlarına çözüm bulabilmek amacı ile başlatılmıştır. Batıcılaşmaya karşı olsak bile kolay açıklamalara kaçıp olayı bazı Osmanlı yöneticilerinin basit bir ihaneti olarak da saymamak gerekir. [Sezer, 1998: 141]. Sezer, bu yaklaşımıyla tarihi perspektif içinde gelinen noktayı açıklıyor.

Osmanlı'nın son dönemi Batı'ya karşı yenilgiler dönemi olmuştur. Batı'nın üstünlüğü teknik ve askeri alanda görülmüş ve ilk Batıcılaşma hareketleri bu alanda yapılmıştır. Bu gelişmeler yeni ilişkilere yol açmıştır. Sömürgecilikle yağmalanmasına engel olunamayan Doğu, Osmanlılıkla dile gelen düşünüş, dünya siyasetini destekleyememiştir. Osmanlı yeni koşullara karşılık gelen Doğu siyaseti oluşturamamış Batı'ya yanaşmıştır. Anadolu Batı'yı seçmiştir. Türk ve Müslüman

halklara önderlik ederek Batıcılığı seçmiştir. Batıcılığa Cumhuriyet rejiminin de temeli olmuştur.

Bugün bütün Batılılaşma çabalarımıza rağmen, Batı'nın “*az gelişmiş*” yada “*gelişmekte olan ülke*” olarak nitelendirdiği konumdayız. Sonuç olarak Sezer konuları sınırlı toplum anlayışı içinde değil, toplum arası ilişkiler içinde ele almaktadır. Sezer'e göre her toplumun kendi tarihsel, toplumsal birikim ve gelişme seyri içinde belli bir yerde bulunacağını, bütün toplumların aynı gelişme çizgisini izlemediklerinden dolayı buldukları yere bakılarak aralarında “*ileri-geri*” biçiminde bir karşılaştırma yapılamayacağını, dolayısıyla bir model olarak az gelişmişliğin Türk toplumu için bir yakıştırma olamayacağını belirtir. Sezer, küreselleşme kavramını da Doğu-Batı çatışması ekseninde ele alır. Batı, dünya egemenliği için temel hazırlama amaçlıdır. Bu nedenle de bütün dünyayı kapsamak istegindedir. Küreselleşmeyi Doğu-Batı çatışmasının asılması saymak yanlıştır. Küreselleşme bu çatışmanın günümüzde kazanmış olduğu bir biçimden öteye gitmemektedir. Yeni sözcükle, temelde farklı bir şey söylenmemektedir. İnsan hakları evrensel beyannamesinden enternasyonalizme, kominternden küreselleşmeye, temelde Batı egemenliğinin dünyaya benimsetilmesi çabası bulunmaktadır. [Muradoğlu, 2002: 20]. Sezer; Batıcılığın yeni versiyonu olarak Batı'nın son kendini tanımlaması olarak açıklıyor küreselleşmeyi yani Küreselleşme yüzü olarak karşımıza çıkıyor.

4. BAYKAN SEZER'DE TÜRK SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN DOĞU VE BATI ÇATIŞMASI

4. 1. Sosyolojinin Ortaya Çıkışı

Sezer, Kemal Tahir düşün sisteminden kaynaklanan bakış açısı ile Türk toplum sistemine yönelimi esas alan Türk Sosyolojisi anlayışını inşa etmeden önce çalışmalarında “*Batı Sosyolojisi*”ni tüm yönleri ile eleştirel bir biçimde ortaya koyar. Batı sosyolojisi ile Batı toplum ve düşün sisteminin koşutluğuna, özellikle Batı sosyolojisinin Batı merkezci oluşuna dikkat çeker. Batı sosyolojisi Batı düşüncesinin bir ürünü olup Batı tasalarıyla belirlenmiş kendisine ilgi odağı olarak Batı toplumlarının temel sorunlarını seçmiştir. Sezer, Batı sosyolojisi üzerindeki duruş nedenini Türk sosyolojisi ile değerlendirme ile ilişkilidir. Çünkü Türk sosyolojisinde çoğu görüşleri tanıyabilmek için Türk sosyolojisine de kaynaklık eden Batı sosyolojisini bilmek gerekir. Ayrıca Batı sosyolojisi sadece kendi toplumlarının sorunlarının çözümleri ile ilgili kalmaz Batı-dışı toplumlar, sözgelimi Türk toplumu için de değer yargıları ve görüşler geliştirir. [Kızılçelik, 2001: 153].

Sezer göre [Sezer, 1985: 13]. “Sosyoloji toplumla ve toplum olayları ile ilgili bilgilerimiz sistemidir ve toplum olaylarını kapsamak durumundadır.” Sosyoloji XIX. yüzyılda Batı toplumlarında ortaya çıkmış bilimsel kimlik ve özerkliğini orada kazanmıştır. Sosyoloji'nin Batı'da doğuşu XIX. yüzyıldaki gelişmelerle yakından ilişkilidir. XIX. yüzyıl, Batı'nın dünya egemenliğini elde ettiği yüzyıllardır. Batı'nın egemenliği elde etmesinde Fransız Devrimi ve Endüstri Devrimi büyük rol oynamışlardır. Batı, söz konusu devrimlerle birlikte büyük toplumsal çalkantılar içine girmiş toplumsal uyuşmazlıkları, iç çelişkileri son çizgiye varmış emek ve sermayenin geniş boyutlara varan çekişmesi ile karşı karşıya kalmıştır. [Sezer, 1990: 34]. Bu çekişme içerisinde halk, ilk kez aktif, bilinçli ve örgütlü olarak tarih sahnesinde yer edinmeye başlamış, toplumsal alanlara ve yapılarla müdahale edebilmiştir. Halkın etkili bir özne olarak var oluşu ve oluşturduğu örgütlü güç cepheleleri sosyalist eğilimlere doğru yönelince, sosyalizm karşı bir tepki olarak ve sosyal değişimin geniş kitlelere daha belirgin bir bilinçle yayılması karşısında ise sosyoloji sahneye koyulacaktır.

[Sezer, 1981: 14]. Batı elde ettiği dünya egemenliğini sürdürebilme, kendi çelişki ve sorunlarının üstesinden gelme noktasında, toplumsal olay ve sorunlar üzerine daha geniş ve doğru bilgilere gereksinim duymuştur. Batı sosyolojisinin öncüleri, Fransız Devrimi ve Endüstri devrimi kaynaklı, kırsaldan kentsele göç, gecekondulaşma, işsizlik, yabancılaşma, işçi ve halk hareketleri gibi toplumsal sorunları yalnızca Batı toplumları içerisinde çözümlenmenin olanaksızlığını görmüşler ve endüstri ilişkilerinin Batı toplumlarında var olan iç ilişkilerle değil Batı'nın dünya üzerinde sürdürdüğü ilişkilerle ancak açıklanabileceğinin farkına varmışlardır. Batı dışı toplumların tarıma gereksinimleri içerisinde din konusunu ele almışlar, ilk dönem sosyologları endüstri ülkelerinin sömürgeci olarak girdikleri Afrika ve Asya ülkelerinin dinleri ile ilgilenmişlerdir [Sezer, 1981: 16]. Sezer'e göre Batının ele geçirdiği dünya egemenliği ve XIX. yüzyılda kendisini temelden sarsan toplumsal sorunlar, sosyolojinin doğuşunu anlamamızda bize yardımcı iki temel olaydır.

Batı sosyolojisi, XIX. yüzyılda kurulduğu değerler üzerinde devam etmiştir. Batı sosyolojisi, Batı'nın çıkarlarını ve üstünlüğünü savunan teoriler geliştirir. Batı ideolojisini yansıtır. Batı'nın egemenliğine dayanarak tartışmalarda vardığı sonuçları evrensel sayar, yargılarını tüm toplumlara yayar ve toplumsal sorunları bu açıdan açıklar. Dolayısı ile Batı sosyolojisi, Batı dışı toplumlara karşı tarafsız olmadığı gibi, Batı dışı toplumların toplumsal yargılarını anlamak ve açıklamakta da yetersizdir. Fakat yeryüzünde edinmiş olduğu yerden yararlanmak isteğindedir. Batı düşüncesinde sorun yada çözümlerinin evrenselliğinin başkaca bir anlamı yoktur. Doğu toplumları için önerdiği ise kendi çözüm modelidir. ... Batı üstünlüğü de tekniğin özünü açıklanabilir. Tarihi çekişmelerin dışında bir olay olarak gösterilmekte ve Batı dünya egemenliğine mutlak ve kutsal bir nitelik kazandırılmak istenmektedir. [Sezer, 1997: 97].

Sezer'e göre Batının sürekli olarak Doğu'yu küçümsemesi, ona karşı ön yargılı olması ve sorunlarını önemsememesi sosyolojisinde de kendisini açığa vurur. Batı sosyolojisine göre sorun Batı sorunları, toplumda Batı toplumdur. Sosyolojinin araştırma konusu olmak ve buna hak kazanmak için önce Batı benzeri, aynı özellikleri taşıyan bir toplum olmak gerekir. Doğu toplumlarının sorunları önemli değildir ve sorunlarının bir anlam kazanması için Batı sorunlarına benzemesi gerekir.

[Sezer, 1991b: 39-44]. Sezer bu değerlendirmelerine bağlı olarak Batı sosyolojisi, Türkiye gibi Doğu toplumlarına karşı önyargılıdır, onların toplumsal sorunlarını açıklama ve toplumsal yapılarını anlamada, bunlara bağlı sorunları çözmede yetersizdir. Dolayısıyla Sezer, kendi düşün geleneğimiz ve tarihimizle bağlantılı “yerli bakış açılı Türk sosyolojisi” inşa etmemizin zorunluluğunu ne çıkarır.

4. 2. Sosyolojinin Türkiye’ye Geliş Sorunları ve çözüm nerileri

Sezer’e göre Türk toplumu Doğu toplumlarının öncüsü ve sözcüsü olmuştur. Bundan dolayı Doğu toplumları arasında özel bir yere sahiptir. Bu ereve de Sezer’in ilgi alanı da Türk toplumu ve onun gerçeklerini ve bilgisini yansıtan Türk sosyolojisi olacaktır. XIX. yüzyılda Batı’da meydana gelen gelişmeler, Osmanlı İmparatorluğunu etkisi altına almakta gecikmemiş, Batı sosyolojisi de Türkiye’ye büyük bir gecikme olmadan girmiş ve Türk Düşün sistemi içindeki yerini almış ve gntmze değin tartışmalarının ilk yankı uyandırdığı ve okullarında ilk günlerinden ders olarak okuttuğu ülkelerin başında gelir. [Sezer, 1985: 183].

Sezer’ göre [Sezer, 1989: 5]; “Sosyolojinin Türkiye de ortaya çıkış koşulları ile Batı’da ortaya çıkış koşulları birbirinden farklıdır. Sosyoloji bizde ve Batı’da birbirinden çok farklı sorunlara karşılık aramıştır.” Sosyolojimiz, yurdumuzun sorunlarının karşılıklarını Batı sosyolojisinde bulduğuna inanmış ve bu inancı sonunda Batı’dan edindiği bilgileri aktarmaya koyulmuştur. Sosyolojinin bir bilim olarak kendisini kabul ettirip bize ulaştığı dönem - XX. yüzyıl başlarına - Türkiye’nin çeşitli sorunlarla karşılaştığı dönemdir. Bu sorunlara Osmanlı kendi içinde çözüm getirememektedir. [Sezer, 1985: 184]. Osmanlı kendi içinde cevap bulamadığı sorunları için bakışlarını dışarıya çevirmiştir. Bakışlar, elbette ki bu dönemde büyük bir ilerleme içinde olan Batıya yneltiimiştir. Osmanlı İmparatorluğu sorunlarını çözmüş görünen Batı’ya dönecektir. Tekrar eskisi gibi güçlü olmak için de Batıcılaşmayı seçmiştir. [Sezer, 1985: 184]. Bunun tabii sonucu olarak kendini tanımlamak ve sorunlarına çözüm bulmak için Batı sosyolojisine yönelmiştir. Batı’nın devlet ideolojisini, toplum yapısını ve yaşam tarzını Türk toplumuna tanıtmayı

üstlenmiştir. Aynı zamanda Ülkemizde sosyoloji, Batıcılışmanın Türk toplumunun vazgeçilmezi olduğunu ispatlama ve tanıtmaya işlevini üstlenmiştir.

Sosyolojinin Türkiye'ye ilk geliş yılları Batıcılışma çabalarının en yoğun olduğu döneme rastlamıştır. Bu durum, Türk sosyolojisine başlıca özelliklerini kazandırmıştır. Sosyoloji böylece Batı seçiminin savunulmasında yardımcı olmuş ve tüm gelişmesi boyunca bu görevine bağlı kalmıştır. Türkiye'de sosyoloji kaçınılmaz sayılan Batı seçimini tartışma konusu yapmamış, bu seçimin bizler için kaçınılmaz bir olay olduğunu kanıtlamaya çalışmakla yetinmiştir. Bu tutumun sonucunda da Batı devlet ideolojisi ve yapısını bizlere tanıtmak görevini kendisine yakıştırmıştır. Tartışma üstü ve kaçınılmaz sayılan ilkeleri bizlere tanıtmak inancında olan sosyoloji, bu çok bilimsel olan görüntüsüne karşılık çok kısa süre içinde günlük siyasi çekişme içine sürüklenmiştir. [Sezer, 1989: 27].

Türkiye'de sosyoloji yönelimini ve önemini, Osmanlı'nın çözülüşü ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu yıllarında yeni bir kimlik arama girişimlerini de elde etmiştir. Sosyologlarımız, bu yeni kimlik arama girişimlerinde yenilen Osmanlı eleştirisi temeline dayanan arayışlara girdiler. Yeni kimliğimiz "*Türkçülük*"tü. Bu sosyologlarımız; sosyoloji kürsüsünü kurup ilk ders olarak okutan Ziya Gökalp başta olmak üzere; Mehmet İzzet ve Tekin Alp'tir. Bu sosyologlar yeni kimlik edinmemizi sağlayan; Türklük, Türkçülük ve Milliyetçilik konusunu yazmışlar ve yeni Cumhuriyet rejimine bir temel sağlama çabasına girmişlerdir. [Sezer, 1985: 202]. Türkçülük ile birlikte Laiklik de Türk toplumunun yeni kimliğinin tanımlanması uğraşısında sosyolojimizin ikinci önemli konusu olmuştur. Batı sosyolojisi ülkemize girince kendisinden önceki bütün çalışmaları yadsımıştır. Bu anlayışın kabulü Türkiye'de sosyolojinin Türk düşün geleneği ile ilişki kurmasını engellemiş ve ona Batı sosyolojisinin gelişmelerini izlemek ve kendisini aktarmacılıkla beslemekten başka yol bırakmamıştır. [Sezer, 1988: 8].

Örneğin Ziya Gökalp, yeni kurulan milli devlete bir milli kimlik ve bilinç kazandırma uğraşısında Fransız sosyolog Durkheim'i izlerken Prens Sabahattin liberal düşünceleri ile Le Play'in etkisinde kalmıştır. Sonuçta Sezer'e göre, ülkemizde sosyoloji araştırmaları, Türkiye gerçeğinin incelenmesi ve tartışılmasından ziyade sosyoloji bilgi ve teorilerinin öğretilmesi ile sınırlı kalmıştır.

Sezer'e göre Türkiye'de sosyolojinin ilk ve ana sorunu, önce Batı sosyolojisi ile ilişkilerini iyi belirleyebilmesi ve Türk toplumunun ve gerçeklerinin aydınlanmasında takınılması gerekli tutumun ne olduğunun saptanabilmesidir. [Sezer, 1988: 10]. Sezer; [Sezer, 1988: 12] “Batı’yı ve ülkemizin gerçeklerini doğru öğrenmeliyiz, Batı toplumu hakkında bilgiyi Batı sosyolojisi veriyor fakat Türk toplumunu tanımamız için gerekli bilgiyi nereden bulacağız?” sorusunu soruyor. Yine Sezer'e göre Türk toplumu ve Batı toplumları arasında nitelik ve nicelik farkları bulunduğundan toplumların gelişiminde Batının tek ölçü olmayacağını da belirtiyor. Türk toplumu, Doğu toplumu, kendi toplum bilgisini oluşturması için kendi sosyolojisini oluşturmalıdır. Türk toplumu ve gerçeği, bizim için yakından ilgilenilmesi gereken bir konudur. Türk toplumu ve gerçeğinin bütün özellik ve ayrıntılarını bilmek zorundayız. Bu konuda bize yardımcı olacak olan da sosyolojidir. Ancak bugün yurdumuzda Batı sosyolojisini adım adım izlemiş ve kendi benliğinden yoksun bir sosyoloji ile karşılaşyoruz. Türkiye'de sosyoloji, sorunlarını ortaya koyarken aynı zamanda kendi gelenek ve yöntemlerini de ortaya kurmak zorundadır. Ancak o zaman Türk toplumuna ışık tutabilir.

Yöntem; gerçeklerin anlaşılması amacıyla gerekli yoldan başka bir şey değildir. Karşımıza çıkan sorunlara göre biçimlenecektir. Yöntemin gerçeklere değil de gerçeklerin yöneme uyacağını sanmak mümkün değildir. Sezer'e göre Türk sosyolojisi, sorunları bütünlükleri içinde ele almalı olayların gerçek anlamlarını bulmalıdır. Bu nedenle görevleri arasında açıklayıcı kuramlar geliştirmek de bulunmaktadır. Sosyolojimizin gerçekleştireceği çeşitli bulgular ancak genel kuramlar yardımı ile doğru bir yoruma kavuşturulabilecektir. [Sezer, 1988: 13].

Yine Sezer'e göre Batı sosyolojisi benzeri bir sosyoloji inşa etmenin gereği yoktur. Türk sosyolojisi, Batı sosyolojisinden farklı olmalıdır. Doğu'lu bir ülke olan Türkiye'nin toplum gerçeği Batı'nın toplum gerçeğinden farklıdır. Sezer, Doğu-Batı ilişkilerinde Doğu'nun ve Batı'nın kendi açılarından belli çıkarları, amaçları, değerleri ve düşün sistemleri vardır. Bu nedenle aralarındaki çelişki ve tarihsel çatışma maddi temele dayanır. Türk toplumu ve genellikle Doğu toplumları tarihte sorunlarını toplum olarak çözme özelliğine sahip olmuşlardır... toplumun birliğini temsil eden “*devlet*” aracılığı ile sorunları aşmasını bilmişlerdir. Sorunların kaynağında toplum-devlet görüldüğü gibi Doğu'da çözüm de bu düzeyde gerçekleşmiştir. Bireyin toplumla

bağlantısı da Batı da olduğu gibi bireysel başarılar sonucu değil toplumun çözümüne ortak olabilmek, bu ortaklığı başarabilmek ile gerçekleşmektedir. [Sezer, 1991a: 10].

Türk sosyolojisini kayıtlayan Türk toplumunun özellikleri, tarihi ve sorunlarıdır. Türk toplumunun her boyutu ile tanınması Türk sosyolojisinin öncelikli konusudur. Türk sosyolojisi, Türk toplumunun sorunlarına çözümler getirebildiği ve kendi özelliklerimizin bilincine vardığı ölçüde yayılma ve gelişme olanağı bulacak, kendi kişiliği ve ağırlığını duyurmaya başlayacaktır. Türk sosyolojisi, bir parçasını oluşturduğu Türk düşüncesinin özellikleri ile kullanılacaktır. [Sezer, 1989: 10].



5. BAYKAN SEZER'DE TOPLUM MODELLERİ VE TÜRK TOPLUMU AÇISINDAN DOĞU – BATI SORUNU

5. 1. Toplum Tanımları ve Modelleri

Her bilim dalı gibi sosyolojide içeriğinden arınmış boşlukta bir öğreti değildir. Sorduğu soruların, incelediği konuların beklenir olası çözümlerinin özelliklerine göre biçimlenir. Bu genel kurala göre Türkiye’de sosyolojiyi kanıtlayan, her şeyden önce Türk toplumu, özellikleri ve sorunları olacaktır. Türk sosyolojisi toplumumuz sorunlarına geçerli çözümler getirebildiği sürece de yayılma ve gelişme imkanı bulacaktır. Bütün bu koşulların yerine getirilebilmesi için de işe önce Türk toplumunu tanımlamakla başlamak gerekmektedir. Bunun için de ilk yapılması gereken genel toplum tanımları içinde eğer varsa Türk toplumunun özelliklerini bulup çıkarmak ve bunların genel tanımlar içinde ne ölçüde önemli ve etkili olduğunu araştırmaktır. [Sezer, 1998: 17].

Sezer, bu durumda genel olarak toplumu ve özel olarak da Türk toplumunu nasıl tanımlayabiliriz üzerinde duruyor. Bireyi ele alıp toplumu tanımlamaya kalkan psikolojik tanımları yetersiz görüyor. Sezer, bağımsız bir bilim olan sosyolojinin toplumu kişiler arası fakat tarihi boyutu da bulunan ve bu nedenle karmaşık görüntüler kazanan ilişkiler içinde açıklanabileceğini belirtiyor. Sezer, toplumu tanımlamak için sosyologların öne sürdüğü tanımlardan önce bir tarih öncesi bilgini olan Gordon Childe’nin tanımını ele alır. Sezer’e göre Childe’nin tanımı açık seçik olmak ve bütün toplumları kapsamak gibi bir üstünlüğü bulunmaktadır. Childe’ye göre “toplum ihtiyaçlarını karşılayacak üretim yollarını bulmak için yani kendini yeniden üretmek ve yeni ihtiyaçlar yaratmak için kurulmuş bir işbirliği örgütüdür.” [Sezer, 1988: 18]. Toplum, insanın doğa karşısında tutumlarından yalnızca birisidir ve çeşitli maddi koşullar sonucu insan için en verimli çözüm yolu olmuştur.

Childe’nin toplum tanımı bütün toplum türlerini ve bütün toplum aşamalarını kapsayan bir tanımdır. Tarihi gelişme çizgisinin içerisinde köleci toplumlar için geçerli olduğu gibi feodal bir toplum içinde geçerlidir. Bu durumda köleci yada feodal bir toplumu

kendi özellikleri içinde tanımlayabilmemiz için yeni ve daha ayrıntılı tanımlara ihtiyaç duyulacaktır. Sezer'e göre genel tanımlar bizlere özel durumlar ele aldığımız zaman dikkat edilmesi gerekli yönleri gösterir ve özel durumları genel çizgi içine nasıl yerleştirmemiz gerektiğini öğretir. Araştırmalarımızda bize yol göstermesi bakımından bilimin vazgeçemeyeceği çalışma araçlarıdır. Fakat genel tanımların bu önemi bilime özel durumları incelemeyi yasaklamıştır. [Sezer, 1988: 19]. Gordon Childe'nin tanımının tüm toplumları karşılayacak bir tanım olduğu tartışılabilir bir konu, kendisi sonuçta Avrupa toplumları için Marksist bir çizgide ortaya koymuştur.

Sezer'e göre genel tanımlar içinde Türk toplumunun özel yerini ve kendisine özgü niteliklerini bilmek için Türk toplumunu ayırmamıza ve diğer toplumlarla karşılaştırmamıza yarayacak ölçütleri bulabilmemiz gerekmektedir. Toplum, ele aldığımız tanımın ileri sürdüğü varsayıma göre ifadesini çeşitli ilişkilerde bulmaktadır. Bu ilişkilerin ortaya çıkışı ve saptanması ise toplum olaylarında gerçekleşecektir. Toplum olayı, çıkış noktasını toplumda bulan ve çeşitli ilişkilerin belli kalıp ve çerçeve içinde belirlediği ve yine toplumca bir anlam verilen oluşlara denilmektedir. Toplum olayları aralarında çeşitlilik gösterirler ve mutlaka toplumun bütün hareket ve oluşunu kapsamaları da gerekmez. Bu nedenle tek tek toplum olaylarından çıkarak toplumun bütün olayları üzerinde yargıda bulunmak yerine, toplum üzerine genel bilgilerimizle toplum olaylarını yorumlamamız daha sağlıklı olacaktır. Toplum olayları, çeşitli toplumsal koşulların biçimlendirdiği olaylardır. Bir toplumu kendi özellikleri içinde tanımlayabilmemiz için topluma damgasını vuran ana nitelikleri ve dolayısı ile ana olayı bilmemiz gerekmektedir. [Sezer, 1988: 21]. Sezer, Batı toplumları ve tanımlamaları karşısında sosyolojiyi şanslı görmektedir. Ülkemizde sosyoloji çalışmalarının Batı toplumları ile ilgili aktarmalarla sınırlandırılmasının, Batı'nın kendini tanımlamak için koyduğu ölçütün endüstri olmasının, bizim kendi toplumumuzu tanımlarken yanılğalar içine itmektir.

Sosyoloji bize Batıdan aktarılmış olduğu için kendimizi ancak Batı'ya göre tanımlayabiliyoruz. Kendimize, henüz endüstri devrimini gerçekleştirememiş toplum diyoruz. Bu da kendimizi olumlu değil olumsuz yönden ve kendimizde bulunan değil bulunmayan özelliklere göre tanımlamaktadır. Bu tutumun geçerli olabilmesi için en azından bazı toplum olaylarının içinde geçtiği toplumdaki bağımsız ve bütün toplum

için geçerli mutlak olaylar olduğunun kanıtlanması gerekir. [Sezer, 1988: 22]. Sezer, endüstride dahil olmak üzere bütün toplumlar için bu genellemenin kabul edilemez olduğunu belirtiyor. Sezer'e göre, Batı sosyolojisinin Doğu toplumlarına yaklaşımını bilmek son derece önemlidir. Herodote'den bu yana Batı, Doğu toplum ve halklarını "*barbar*" olarak adlandırmıştır. Bugün barbar sözcüğünün yerini ilkel yada az gelişmiş tanımlaması almış bulunmaktadır. Ayrıca Batı "*barbar*" demiş bizde "gavur" demişiz. Aynı cephelerde olup başka cephenin insanına bakışı, bu konuda çok geniş deney sahibi olarak belki de Batı'dan daha iyi biliyor ve anlıyoruz. [Sezer, 1991b: 41].

Toplumun genel bir tanımının verilmesinde güçlüklerle karşılaşılabilir. Gerçekten de kendi araştırma alanı ile ilgili her konuya açıklama getirmek iddiasında olan sosyoloji, çalışmalarında kullandığı ana kavram "*toplum*" söz konusu olunca, herkesin oy birliğini sağlayacak bir tanımlama bizlere henüz getirememiştir. Bu konuda sosyolojinin karşılaştığı güçlükler bazı nedenlerden ileri gelmektedir. Zorluklardan birincisi; eldeki bilgilerimizle ve sosyolojinin ulaştığı kavramlaştırma düzeyinde incelenmek istenen toplumlara belli bir kesin sınır ve çerçeve çizilebilmenin imkansızlığıdır. Zorluklardan ikincisi; genel tanımlar içinde özel olarak ele alacağımız belli bir toplumun kendi tarihi gelişmesi sonucu taşıdığı nitelikleri ve kimliğini, bu nitelik ve kimliğe bağlı sorun ve çözümlerini saptayabilmekte karşılaşılan güçlüklerdir. Biz tanımlara, konumuzun sınırlamasını sağlamak ve ayrıntıların genel eğilim ve yasalarla olan bağlantısını daha iyi aydınlatılmak için başlıyoruz. Aksi durumda genellemeler, yaşayan gerçeklerin yerine birtakım kalıpların konulmasından başka bir sonuç vermeyecektir. Sosyolojinin kullandığı tanımlar, bu arada "*toplum*" tanımı istediğimiz konuların özellik ve ayrıntılarını gözden ırak tutmaya yol açıyorsa, bir araç olarak kullanacağımız tanım açıklamalardan yarar sağlamak değil de aksine bir durumla karşılaşacağız. [Sezer, 1988: 24].

Sosyolojinin bütün araştırmalarda kullanmak zorunda olduğu başvuru kavramı toplum tanımı olmaktadır. Bu nedenle çalışmalarımızın başında toplum tanımını bilmek istememiz doğaldır. Ancak daha başlangıçta böyle bir istek bizi ister istemez toplumu bütün ilişkilerinden soyutlayarak bir başına ele almaya itmektir. Oysa toplum, başlangıçta bir yana itmek zorunda kaldığımız bütün bu ilişkilerin sonucudur. Güçlük de önce buradan kaynaklanmaktadır. Toplum, bugün insanların türlü serüvenlerinin ve

aralarında doğa ile kurmuş oldukları çeşitli ilişkilerin ürünü, yaşayan bir gerçektir. Günlük yaşamımızda kendi getirdiği boyutları, sınırları ve gerçeği ile karşımızdadır. [Sezer, 1988: 31]. Sosyoloji, yalnızca toplum ve toplum olaylarının anlaşılıp açıklanması ile sınırlı kalmamaktadır. Bu çaba toplum yaşantısından bu yana var olagelmiştir. Ama bu çabaların hiçbiri sosyolojiden söz etmemize izin vermemektedir. Soruları çözebilir bir bilgi sistemine dönmekle, sosyoloji bir bilim kimliği ile bağımsızlığa kavuşmuştur. Aynı şekilde toplum sorunlarının çözümünün toplum düzeyinde ve toplum güçleri aracılığı ile aranmasına başlanılmasından sonra Batı'da sosyoloji adında bir bilimden söz edilmektedir.

Batı sorunlarının çözümü ile dünyada sorun kalmayacağı yada Batı çelişkilerinin çözümü ile çelişkisiz bir dünya ve döneme kavuşulacağı görüşleri XIX. yüzyıl da Batı toplumsal düşüncesinde egemen olmaya başlamıştır. Bu durumda “*sorun*” Batı'nın anlaşılması ve açıklanması ile sınırlı kalmaktadır. Doğu, önemli ağırlığı olmayan bir uygarlık olarak değerlendirilmekte ve Batı'yı izlemekle yükümlü sayılmaktadır. XIX. yüzyıl güçler dengesi bu izlenim ve görüntüyü güçlendirmektedir. Doğu, Batı'nın ilkeleri ve az gelişmişleri olmaktadır ve sonunda çözümde Batı ile sınırlıdır. Batı açıklamalarına uymamak söz konusu toplumların ancak yetersizlik ve eksikliklerini göstermektedir. Böylece, Doğu toplumları toplumu kendisine konu alan sosyolojide yer bulamamış, onun yerine ayrı bir bilim olan antropoloji Batı-dışı toplumlarla ilgilenmeye başlamıştır. [Sezer, 1991b: 43].

Sosyoloji Batı'nın biricik bilimi olarak mutlak ve açıklamasını kendi içinde bulan soyut bir toplum kavramı ortaya çıkarmıştır. Söz konusu toplum, sosyolojinin çözümlenmesine koşulduğu sorunlara sahip Batı toplumudur. Batı'nın dışındaki toplumların sorunları gerektiği gibi toplum olamamaktı. Sezer'de az gelişmişlik kuramından Asya tipi üretim tarzına kadar, Doğu toplumları ile ilgili sosyolojide geliştirilmiş bütün kuramlar bize aynı şeyi öğretmektedir diye belirtiyor. Ayrıca antropolojide kendine yer bulan doğu toplumları, daha sonra kendisini fiziksel olarak tanıyıp daha iyi sömürtülmek amacıyla oryantalizmde kendini görmüştür. Bütün bu gerçekler göz önüne alınarak, Sezer; Türk sosyolojisine düşen ilk görev, Türk toplumunu tanımlamaktır. Bu tanımlamaya bağlı olarak sorunların

saptanması ve sorunlarla ilgili çözüm önerileri de Türk sosyolojisini bekleyen başka bir görevdir.

Türk toplumu Batı toplumundan farklıdır, kendini tanımlamada ve sorunlarına çözümde kendi özelliklerine uygun açıklama ve tanımlar getirmek zorundadır. Sosyoloji araştırma ve çalışmalarında çeşitli genel tanımlara gerek duyulmaktadır. Söz konusu özel olarak Türk toplumu olunca Türk sosyologlarının kendi toplumunu yabancılardan daha iyi açıklamak zorunluluğu olduğu için yeni tanımlara gitmeleri gerekmektedir. Amaç hiçbir zaman Türk toplumunu tarihi oluşum ve gelişmelerin dışında bırakmak ve ilişkilerden soyutlamak değildir. Bu nedenle genel toplum tanımlamalarına başvurmak zorundayız. Fakat bu zorunluluk Türk toplumunun tarihi oluşum ve gelişmeler içindeki yerini unutturmamalıdır. [Sezer, 1988: 23].

Sezer, Türk toplumunun Batı ile farklılığını belirten bilgi toplamak ve yalnızca bununla yetinmenin de Batı taklitçiliğinden farklı bir anlam da taşımayacağını belirtir. Sezer'e göre Batı ile farklılığımız yapısal düzeyde sınırlı değildir, toplum olarak çıkarlarımızda farklıdır. Bu nedenle farklılığın saptanmasından öteye, bu farklılığa kendi çıkarlarımıza uygun kendi açıklamalarımızı getirmek zorundayız. Kendi özelliklerimizi gün ışığına çıkarmak ve kendi açıklamalarımızı getirme çabası içinde taşralaşmak tuzağına düşmemek için mutlaka kendi açıklamalarımız içinde Batı'yı da açıklayabilmemiz gereği vardır. [Sezer, 1991c: 9]. Sezer, toplumların tarihsel boyutları içinde ele alınmasına ve kavranmasına izin veren düşünce araçlarının başında toplumla ilgili genel çizgi ve yasaları doğru olarak kapsayan ve incelenen konunun bütün içine yerleştirilmesine ve konu bağlamına oturtulmasına olanak tanıyan ve yol göstericilik işlevi ile yüklü kavramlar biçiminde kavramsallaştıran "*toplum modelleri*"nin bulunduğunu ileri sürmektedir.

Sezer'e göre toplum modelleri, araştırmalarımıza başlamadan önce sahip olmamız gerekli ön bilgilerin sistemli ve kullanmaya elverişli toplamı ve özetidir. Ancak modeller, araştırmak istediğimiz konularda araştırma sonucu elde edeceğimiz araştırmaların yerine geçmek iddiasını da taşımaya başladıkları zaman birer "*şema*", "*kalıp*" olma yolunu tutarlar. Konular üzerinde düşünme ve araştırmamıza yardımcı olmak yerine, aksine bu tür çabaları bize yasaklayan birer fetişe dönüşürler. Bazı önyargı ve şemalardan kaçınmak kaygısı ile gerçekleri kendi boyutları içinde

anlamamıza izin verecek soyutlamalara sırt çevirip araştırmaları rast gele ve sistemsiz bir bilgi toplamaya dönuştürmek ne denli yanlışsa, soyutlama çabalarına gerçekte sahip oldukları önemin dışında bir anlam vermekte o denli yanlıştır. [Sezer, 1988: 34]. Sezer, model kavramını kullanırken, bu kavramın “*tip*” yada “*ideal-tip*” kavramları ile aynı anlama geldiğini ve bu üç kavramın birbirlerinin yerine kullanılacaklarını belirtmektedir.

Sosyolojinin başlıca görevi gerçeğin çeşitli gözlemlerinden yola çıkıp değişik ölçeklere dayanarak toplum tiplerini saptamak ve ortaya çikarmaktır. Ancak böylece belli bir toplumla karşılaşabileceğimiz bir olayı kendi ilişkileri içinde anlayabilmemiz ve değerlendirebilmemiz mümkün olacaktır. Buradan hareketle, bir toplum modeli; özelliklerini belirlemek istediği toplumun ana gelişme çizgisini de içermek iddiasındadır. Bu durumda söz konusu toplumu oluşturan ilişkiler arasından bazılarının bu gelişmeyi açıklayabileceği inancıyla seçilmesi ve öne çikarılmasına tanık olunacaktır. Seçim, tanımı gereği öbür yön ve öğelerin ihmalini öngörür. Bu açıklama, araştırmada elde edilecek bilgi ve ayrıntıların belli bir sıra içinde değerlendirilebilmesine izin vermektedir. Burada söz konusu toplum araştırmaları olduğuna göre, toplumlar arasında karşılaştırılabilir olan öğelerin altı çizilerek çeşitli toplumlar arasında bulunan farklılıkların belirlenmesine çalışılmaktadır ve en önemlisi olarak, toplumun gelişme çizgisini bizlere tanıtılabildiği ölçüde gelecek için bazı çikarımlar yapmamıza izin verir. Kısaca bir toplum modeli, toplumsal ilişki ve niteliklerin karmaşıklığı içinde bir birlik ve bütünlüğün kurulabilmesini amaçlar. [Sezer, 1988: 35]. Bu nedenle toplum modellerinin kurulmasında önemli olan toplumun çeşitli niteliklerinin toplamını ve bu toplamdan yola çikarak aritmetik ortalamayı bulmak değildir. Önemli olan toplumun nitelikleri arasında ana ilişkileri belirleyeni bulmak ve bu özelliğin altını çizmektir.

Bir toplum modeli kurmak bir değerlendirme ve vurgulama işlemdir. Bazı niteliklerin altını çizmek ve buna karşılık bazı nitelikleri bir yana itmek başta bizim incelediğimiz olay karşısında takındığımız tutumun sonucu olmaktadır. Özellikle sosyolojide katıksız ve soyut bir yansızlık söz konusu değildir. Yine toplum modellerinin kuruluşunda “*keyfilik*” unsurunu en düşük düzeye indirmek ve bu konuda kendi dışımız dışında başkalarının da benimseyebileceği bir ölçütün aranması zorunludur. [Sezer, 1988: 36].

Sezer, sosyologun toplumun çok karmaşık olması nedeniyle toplum içinde ana nitelikleri nasıl saptayabileceği ve bu saptama sonucu ulaşacağı modelleri doğru kurup nasıl kullanacağını sormakta buna da en iyi ölçüt olarak “*toplumsal değişme olaylarını*” göstermektedir. Bizlere açıklayıcı toplum modelleri en büyük yardımcı, eğer saptamayı başarabilirsek toplumsal gelişme yasaları olacaktır. Yine ancak toplumsal gelişmenin yasa ve koşullarını da içeren toplum modelleri araştırmalarımızda bize gerçek anlamı ile destek olabilir. Bu tür toplum modelleri yalnızca bazı olayları saptamada değil, ayrıca toplumların nereden gelip nereye gittiklerini de anlamakta yardımcı olacaktır. Başka bir deyişle, konuyu tarihi boyutları içinde kuşatmak mümkün olacaktır.

Toplumları sınırlayabilmemiz ve nitelendirebilmemiz için elimizde çeşitli öneriler ve bu öneriler üzerinde değişik eleştiriler bulunmaktadır. Türk toplumunu tanımlayabilme yolunda girişimlerimizde bu öneri ve eleştiriler bir çıkış noktası oluşturabilir. Bu durumda önce yapılması gereken bu önerileri Türk gerçeklerinin yerine geçirmek değil, bu önerileri Türk gerçekleri önünde sınamak ve kendi toplumumuzla ilgili gerekli bilgileri edinmemizde bizlere ne denli yardımcı olabileceklerini araştırmaktır. Bu önerileri yalnızca sınamakla da yetinmememiz gerekir. Türk gerçeğini anlayabilmek ve açıklayabilmek için Türk gerçeğinin kendi yasalarına uygun gerekli kavram ve yöntemlerini de bu arada geliştirmek zorundayız. Aksi durum elimizdeki açıklayıcı modelleri sınamak yerine Türk gerçeğini sınamak, yargılamak olacaktır. [Sezer, 1988: 38]

Sezer, Türk toplum ve gerçekliğini, Batı’da oluşturulmuş ve geliştirilmiş şematik kalıplarla açıklanamayacağını, kendimizi anlayabilmek, kavrayabilmek bağlamında kendi tarihsel birikim ve olanaklarımıza yönelmemiz gerektiğini belirtir.

5. 2. Türk Toplumunu İçin Öneriler

Türk toplumunu ve gerçeğini anlamak, açıklayabilmek uğraşında üç değişik toplum modeli önerisi getirilmiş, bunlarda “*Çağdaşlaşma-Az gelişmişlik*”, “*Feodalizm Modeli*” ve “*Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT)*” modelidir. Sezer, Batı temelli ve

Batının tarihsel gelişim dönemlerinde belirginleşmiş, var olmuş söz konusu modellere ilişkin bir takım saptamalar yapmaktadır. Genel anlamda da Sezer şunu belirtmektedir: Türk toplumu ve gerçeğine dair ileri sürülen modellerde Türk toplumunun Batı toplumundan farklılığı dile getirilse de onlardaki genel eğilim toplumumuzu Batıdaki kalıplara uydurma çabası noktasında yoğunlaşmaktadır.

5. 2. 1. Azgelişmişlik

Sezer, Türk toplumu ve gerçeğine yönelik oluşturulan modellerden ilkinin azgelişmişlik modeli olduğunu ileri sürmektedir. Sezer'in belirttiği gibi; Osmanlı İmparatorluğunun çözülüşü ve yeni bir toplumun (millet-devlet eksenli) oluştuğu yıllarda bir model olarak Türk toplumuna Batı uygarlığına giriş (çağdaşlaşma) önerilmiş ve bu toplum modeli uygulamaya sokulmuştur. Sosyolojinin Türkiye'ye girdiği ilk yıllarda ve daha sonra Cumhuriyet rejiminin kuruluş ve yerleşme dönemlerinde Batı'da egemen karşıt iki görüşte Doğu'ya aynı şeyleri önermekteydi. Batı bütün toplumların ortak amaçlarının gerçekleşeceğini, geleceğin insanlığı kurabilecek güce sahiptir ve bu konuda tek örgüttür.

Bu görüşe göre Batı, yeryüzü üzerinde yayılışı ve egemenliği ile uygarlığı bütün insanların ortak malı yapmaktadır. Karşı görüşe göre ise, Batı yayılmacılığı ile kendi çelişkilerine dolayısı ile kendi bünyesinde taşıdığı çelişkilerin çözümüne bütün dünyayı ortak etmektedir. Bu çözüm sosyalizmdir ve Batı işçisinin eseri olacaktır. Burada, Türkiye'de sosyoloji tartışmalarının da üzerinde sık sık durulmuş olan uygarlık kavramı karşımıza çıkmaktadır. Yine çağdaşlaşmada çoğu kez uygarlıkla eş anlamda kullanılmıştır. Bizim için sorun, Batı uygarlığına girmek, başka deyişle çağdaşlaşmak olarak tanıtılmıştır. Bu akla göre elbet Batı uygarlığına katılmamak çağdışı kalmak anlamına gelmektedir. Sonuç da verilen ad ne olursa olsun, Türk tarihinin son dönemi ile ilgili yargı değişmemektedir. Türkiye Batı toplumlarının kaderini paylaşmak durumunda ve zorundadır. [Sezer, 1988: 42].

Sezer'in sosyolojik anlayışı çerçevesinde, yeni kurulan Cumhuriyetin ideolojik temeli Osmanlıya dair olanın yadsınması ve ümmet döneminin esas kaynağı olarak kabul

edilen dinin toplum içindeki yerinin sınırlandırılmasına laikliğe dayanmaktadır. Sezer'e göre [Sezer, 1988: 41]. "Laik bir ulusçulukla Batı uygarlığının kapılarının bize açılacağı sanılıyordu". Sezer, o günden bu güne gelinirken geldiğimiz noktada çağdaşlaşmayı savunanların Batı ile aramızda uçurumlar olduğunu söylediklerini belirtir. Bu noktada bu durum karşısında yeni bir anlayış geliştirdiklerini bu anlayışı da "*Az gelişmişlik*" kavramı ile ifade ettiklerini söyler. Sezer'e göre Batı'dan ithal bir terim ve görüş olan az gelişmişlik aydınlarımızın Türkiye'nin Batı düzeyini yakalayamaması karşısında sarıldıkları bir kavram olmuştur. Batı çağdaş, Doğu yani Batı dışı az gelişmiş olarak bilimsel bir kılıf içinde Doğu'ya yeni model sunuldu. Batı dışı toplumlarla artık günümüzde gizlenmez olan ayrılığı açıklama çabaları yeryüzünde kurulu denge dağılımını doğrulamak girişimi ile birleşti ve karşımız az gelişmişlik kavramı getirildi. [Sezer, 1988: 44].

Sezer, öncelikle endüstrileşmenin evrenselliğinin yarattığı bir sorun olarak az gelişmişliği kavramsallaştırmakta ve onun tanımlanmasına ilişkin kullanılan ölçütleri sorgulamaktadır. Sezer'e göre 1950'lerden itibaren Batı'lı yazarlarca netleştirilen az gelişmişlik ölçütleri yada Batı dışı toplumların nitelikleri arasında zayıf enerji tüketimi, besin ekonomisinin yetersizliği, ekonomik bağımlılık, ticaret kesiminin aşırı büyüklüğü, gizli işsizlik, ulusal gelirin düşüklüğü, toplumsal yapıların geriliği, ... vb. bulunmaktadır. Sezer bu ölçütlerin hiç birisinin endüstrileşmenin niçin çeşitli toplumlarda farklı zamanlarda başladığını açıklayamadığını belirtir. [Sezer, 1997: 46-48]. Sezer, her toplumun kendi tarihsel, toplumsal birikim ve gelişme seyri içinde belli bir yerde bulunacağını, her toplumun aynı gelişme çizgisini izleyemeyeceğini, buldukları yere bakılarak aralarında çok gelişmiş/az gelişmiş gibi karşılaştırmalar yapılamayacağını belirtir. Türk toplumu için az gelişmişlik modelini kabul edilemez bulur.

5. 2. 2. Feodalizm

Türkiye'de entelektüel camiada 1960'lı yıllarla birlikte "*düzene yönelik*" tartışmalar içine girildi, özellikle de Osmanlı İmparatorluğunun düzenine yönelik tartışmalarda bunlar. Tartışmalar özellikle Osmanlı İmparatorluğunun feodal mi Asya Tipi Üretim

Tarzi'mı?, teokratik – monarşik mi? olduğu noktasında odaklaşmaktaydı. Bir takım sosyologlar özellikle Muzaffer Sencer ve Behice Boran Osmanlı toplum yapısını feodal olarak nitelendiriyorlar. [Boran, 1968; Sencer, 1969]. Bir iktisatçı olan Sencer Divitçioğlu, Osmanlının Asya Tipi Üretim Tarzi örneğini oluşturduğunu ileri sürmektedir [Divitçioğlu, 1971]. M. Ali Kılıçbay'da konu üzerinde yaptığı çalışmalara dayanarak, Osmanlı düzeninin feodal olmadığını, ancak “*feodaliteye doğru*” bir eğilim olduğunu vurgulamaktadır. Bir diğeri sosyolog Niyazi Berkes ise Osmanlı toplum yapısının feodal ve teokratik olmadığını ancak “siyasalca Doğu Despotizmi, dince sunni Halifeliği geleneği” olduğunu belirtir. [Berkes, 1982].

Feodalite konusunda en kapsamlı çalışmaları olan ise Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan'dır. Prof. Barkan'ın XV. ve XVI. yüzyıl tahrir defterlerine dayanarak Osmanlı İmparatorluğu için geliştirdiği düşünceler şunlardır: “Osmanlı toplum yapısı “feodal” diyebileceğimiz bir düzenin tasfiyesi şeklinde gelişmiş, tımar sahibi beylerin zamanla buldukları yerlerden bir kısmını ellerine geçirerek bir soylular sınıfı olarak devlete sahip bir kuvvet haline dönüşmesine imkan vermeyecek önlemler almış bulunmaktadır.” [Barkan, 1973-1978: 24-28]. Yani Barkan şiddetle Osmanlı toplum düzeninin feodal ve Asya Tipi Üretim Tarzi olabileceğini red etmektedir. Bir diğeri önemli sosyoloğumuz Orhan Türkdoğan'da bunlara karşı çıkmaktadır.

Hem feodalizm hem de Asya Tipi Üretim Tarzi şeklindeki görüşler, Türk toplumlarının kültür sistemleri, sosyo-ekonomik yapısı ve tarihi geliş çizgisi içinde tahlil edilmeden sadece tek ve genel modellere duyulan inançları ilmi gerçekler olarak kabul etmek suretiyle yapılan uygulamalar insanda hayal gücünü derinleştirmekten başka bir şey yaratmaz. (Türkdoğan, 1997: 184). Türkdoğan ile aynı görüşü paylaşan iktisatçı Mehmet Eröz [Eröz, 1982: 82] Osmanlının feodal ve ATÜT düzeni içine yerleştirilemeyeceğini belirtir, bunun Ömer Lütfi Barkan'ın çalışmalarının en güzel açıklaması olduğunu belirtir.

Sezer'e göre bu teoriler, Batının örnek alınmasının bir model olarak benimsenmesinin göstergesi yani Batı'dan farklı yanlarımız olduğu modellerde vurgulanıyor ama sonuçta Batı'nın geldiği nokta evrensel, her toplumda kaçınılmaz onu izleyecek. Sezer'in temel anlayışına göre Batı'nın üstünlüğü çok masumane bir biçimde, soyut bir

endüstri kavramına bağlanmıştır ve bunun için onu gerçekleyen Batı'dır ve tek örnek alınması gerekende odur. [Sezer, 1977: 47]. Sezer, Batının günümüzdeki üstünlüğünü tartışılmaz bir gerçek olarak görüyor ama bunun endüstride aranmayacağını söylüyor. Sezer'e göre Batı bu günkü yerini Doğu ile olan ilişkilerinde elde etmiştir. Batı'yı kendi gösterdiği biçimi ile algılayan aydınların Türk toplumunu ele alış tarzları da Batı'nın gözlüğü ile olacaktır. Türk aydınının Batı seçimini doğrulayabilmek ve kendini aklamak ve az gelişmişliğimizi ispatlamak amacı ile Asya Tipi Üretim Tarzı, feodalizm gibi kuramlar ileri sürülmeye başlanmıştır. [Sezer, 1997: 48-49].

Sezer'in yaklaşımına göre, belli bir tarihsel gelişmenin ürünü olan tarihte belli bir bölgeye ve belli bir döneme (Ortaçağ ve Batı Avrupa) ait olan feodalizm "Batı tarihinde belirleyebileceğimiz, sınırlayabileceğimiz bir aşamadır." [Sezer, 1997: 51]. Yine Sezer'e göre [Sezer, 1990: 25] "feodalizm Batı tarihinde kapitalizmden, endüstri devriminden önce gelen aşamadır." Sezer, [Sezer, 1990: 52]. "feodalizm tartışmalarının ülkemizde aydınlar arasında, Türk tarihinin belli aşamasında kabul edenler ve etmeyenler olarak ikiye ayrıldığını" belirtir. Bunun içinde önce feodalizmin ne olduğunun üzerinde durur. Feodalizmi belirleyen olay ve koşulları, Sezer'in görüşleri çerçevesinde üç grupta toplayabiliriz:

1. Feodalizmi belirleyen birincil toplumsal olay feodalizmin servet temelli büyük toprak mülkiyeti üzerine inşa edilmiştir. Çok sınırlı üretim araçları köylünün kendi malıdır, mülkiyet hakkı senyör'ün elindedir ve tasarruf hakkını köylüye bırakmıştır. Köylü ürünün toprak rantı olarak belli bir kısmını senyör'e bırakmaktadır. Kişinin kişiye bağımlılığı içersinde ilişkiler sürmektedir.
2. Feodal toplum aşamasında ülke çok küçük, kendi kendini savunabilir ve yetebilir siyasi birimlere ayrılmıştır. Bu öten daha büyük bir siyasi birlik de yoktur.
3. Üçüncü toplumsal olayda, ekonomi özerk birimler şeklinde örgütlenmiştir. Feodal ekonomi dar, sınırlı ve bunlardan öteye kendi kendisine yeterli ve kapalı bir ekonomidir. [Sezer, 1990: 53].

Bu çerçevede; Sezer'e göre feodalizm, bizim toplumumuz için geliştirilmeye çalışılan bir kalıp olmaktan öteye gidemez. Sezer, feodalizmi Ortaçağ Avrupa'sının Doğu'ya karşı takındığı bir tutum olarak değerlendirir. Fakat genel görüşlerin Batı gelişme çizgisinde kölelik dönemini izleyen kölelikten sonra gelen zorunlu bir aşama olduğu yönündedir. Sezer'e göre feodalizme, kölelik içinde bir açıklama bulmak sanıldığından güçtür. [Sezer, 1990: 58]. Sezer, kölelikten feodalizme geçişi anlatan Batı kavramlarını eleştirir ve kendi saptamalarını şu şekilde açıklar: Batı için önemli olan Kölenin emeği emeğinin ürünü değil Doğu ile kurulan ilişkilerdir. Öz olarak Doğu – Batı ilişkileri Batı için zorunlu olmuş Batı'ya kölelikten feodaliteye geçişte yön vermiştir. Sezer'e göre başlangıçta Batı'da gezginci tarım egemendi. Avrupa'da aynı verime sahip toprak çok nüfus azdı. Bunun için toprağın dinlenmesi sorunu yoktu. Rahatça dinlenip yenilenmesi sağlanıyordu. Fakat sonraları nüfus artışı ile birlikte bu dengeyi korumak zorlaştı. Batı bu açmazdan Doğu ile kuracağı siyasi-sosyal ilişkiler aracılığı ile çıkacaktır.

Sezer'e göre Doğu, su boyu ovalarında (Çin-Hint-Anadolu, Asya'nın bazı kısımları gibi) hammadde eksikliği daha doğrusu kıtlığı ile karşılaşmıştır. Devlet gücü gereği bunları temin etmek zorundadır. Batı ise Doğu kent endüstrisi için gerekli olan bu hammaddeyi sağlamıştır. Buna karşılık Doğu'da gerçekleşen ve devlette toplanan artı-üründen bir kısmı da Batıya aktarılmıştır. İşte Doğunun artı-ürünü ve kapitali Batı'ya sorunlarından kurtarmıştır. Sezer'e göre Batı uygarlığının temeli de burada yatmaktadır. [Sezer, 1990: 62-63]. Sezer, feodalizmin oluşması gibi çöküşünü de Doğu-Batı ilişkilerine bağlamaktadır. İstanbul'un Türklerin eline geçmesi olayı Batı'daki gelişmeleri önemli ölçüde etkilemiş bunun sonucu Batı bir feodalizm-kapitalizm sürecine girmiştir. Bunun sonucu Batı da burjuva devrimleri (endüstri ve Fransız devrimi) olmuştur. Burjuvazi yani Batı, Doğu karşısında yeni saldırılara girişmiş, deniz seferleri ve korsanlıklarla Doğu'nun zenginliğini soygunculuğa başlamıştır. Batı, Doğu'yu sömürmesi ile Batı'da kapitalizmi gerçekleştirmiştir. [Sezer, 1997: 64].

Batı kapitalizmini açıklayan, Doğu soygununu esas almayan Marx ve M. Weber'i eleştirir. Bu açıklamalarla feodalizmi anlatan Sezer, Osmanlının feodal olarak nitelendirilemeyeceğini belirtir. Osmanlı eğer feodal ise döneminin en güçlü devleti

olmasına karşılık neden kapitalizme geçmemiştir der. Osmanlılık, kölelik dönemini de yaşamadığını belirterek anlamlı saptamalar yapar. Sezer'e göre feodalizmi bütün dünya tarihine ve bütün ülkelere yaygınlaştırmak tarih gerçeklerine ters düştüğü gibi toplumların açıklamalarını tarih dışında aramak anlamına da gelmektedir. [Sezer, 1988: 52]. Osmanlı düzeni merkezi feodalizm olarak tanımlanmak istenmiştir. Oysa Sezer feodalizmle merkezîyetçiliğin asla uyumsuz niteliklerdir, en basit tarih bilgisinin bile bunu kanıtlayacağını belirtir. Feodalizmin sınıf yapısına dikkat çeken Sezer, Aristokrasi, Ruhban sınıfı, halk sınıfı olan feodalizmin sınıf yapısının Osmanlı'da hiçbir zaman bulunmadığını belirtir.

5. 2. 3. Asya Tipi Üretim Tarzı

Sezer, Batı'dan farklı bir toplum olan Türk toplumunun özelliklerini belirlemeye ve kendi düşün yapısı içinde çözmeye girişirken ve toplumumuzun Batı toplumlarından farklı olduğunu kanıtlamaya çalışırken, aynı farklılığın Batı tarafından da ileri sürüldüğünü ve toplumumuzun Batı kaynaklı modellerden biri "*Asya Tipi Üretim Tarzı*" içerisinde değerlendirilmeye çalışıldığını belirtir.

Günümüzde Batı, yeryüzünde gerçekleştirmeyi başardığı yeni ilişkiler içerisinde bütün Doğu ülkelerini tek bir etiket altında ele almak eğilimindedir. Batı için önemli olan kendisinin bu ülkelerle kurmuş olduğu ilişkiler olduğuna göre hiçbir Doğu ülkesinin bu ilişkileri etkileyecek gücü bulunmadığı sürece çeşitli Doğu ülkelerinin ayrı özellikleri önem taşımaktadır. Ancak Doğu-Batı ilişkilerini etkileyebildikleri zaman kendilerine bu gücü kazandıran özellikleri ilgi konusu olacaktır. Batı'da Asya Tipi Üretim Tarzı kavramı bu koşullarda doğmuştur. [Sezer, 1988: 55].

Sezer, Doğu toplumları için ilk olarak Marx'ın Asya Tipi Üretim Tarzı anlayışını getirdiğini ve Marx'ın Doğu üzerine Batı'da bilinenleri sistemleştirme girişimine girdiğini belirtir. Marx konu üzerinde açıklamalarını tam yapamamış, bunun içinde kendinden sonrada Asya Tipi Üretim Tarzı çok tartışılmıştır. Marx, Asya Tipi Üretim Tarzı'nı özel mülkiyetin yokluğu ve başta sulama işleri olmak üzere büyük kamu işlerini düzenleyen bir bürokratik kast aracılığı ile bütün üretimi denetleyen ve ürünün

büyük bir bölümüne el koyan güçlü bir merkezi devlet ile tanımlamaktadır. Eski Çin, Mısır, Mezopotamya ve Hindistan uygarlıkları bu devletlere örnek olarak sayılmaktadır. Bu bilgiler, Batı'da eski zamandan beri yaygın olan Doğu despotizmi görüşü ile kaynaşmış ve bu görüşe temel oluşturmaya başlamıştır. Günümüzde bazı Türk düşünürleri de ceberrut devlet yakıştırması ile bu görüşü benimser gördüğü gibi Asya Tipi Üretim Tarzı'nı son dönemde yeniden canlandıran Wittfogel "**Doğu Despotizmi**" adlı kitabında bir suçlama aracı olarak kullanmıştır. [Sezer, 1988: 56]. Sezer sosyolojisinde Asya Tipi Üretim Tarzı modeli, Batı'nın ele aldığından farklı Doğu-Batı ayrımının çerçevesinde analiz edilmektedir.

Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları adlı eserinde Asya Tipi Üretim Tarzı'nı analiz etmektedir. Asya Tipi Üretim Tarzı Sezer'in Doğu-Batı ayrımında kabul ettiği en temel ve geçerli ölçütlerden biridir. [Sezer, 1979: 18]. Doğu – Batı ayrımının temelinde, insanlığın "**barbarlık**" aşamasından "**uygarlık**" aşamasına devrimsel geçişi vardır. Buradan da var olan temel dinamikler üretim biçimi ve mülkiyet ilişkileri şeklindedir. [Sezer, 1979: 19].

Marx'ın Asya Tipi Üretim Tarzı'nı açıklarken Doğu toplumları Batı toplumlarından geridir değerlendirmesini eleştiren Sezer, Doğu'da çok geniş toprakların var olduğu düşüncesine katılır. [Sezer, 1979: 20]. Buna göre Doğu'daki geniş bozkırlar küçük insan birimleri arasındaki alış veriş olanaklı kılarken, Batıdaki sık ormanlar insanları birbirinden koparacak niteliktedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak Batı'da bireysel işgallere karşı küçük ölçekli gruplar şeklinde korunmak ormanlar yüzünden olanaklı iken geniş ve düzlükler yüzünden Doğu'da bu olanaklı olmuyordu. Dolayısı ile tek yol olarak işgale karşı hep birlikte karşı koymak gerekiyordu. Bu nedenle Asya Tipi Üretim Tarzı'nın temelini oluşturan merkezi devletler, Doğu'da ortaya çıkmıştır. Sezer, Asya Tipi Üretim Tarzı'nın tarihte yaşanmış bir model olduğunu söylemektedir. Sezer'e göre Asya Tipi Üretim Tarzı Asya toplumlarından ziyade bazı Asyalı (Doğulu) toplumların tarih içinde gösterdikleri özelliklerin bütünüdür. [Sezer, 1979: 22-23].

Sezer'in Asya toplum ve tarihinde rastlanılan belli toplumlardan kastettiği, su boyu ovaları çerçevesinde gelişen toplumlardır. Bilindiği üzere Asya; iklim, yağış, toprağın fiziksel yapısı, üretim koşulları bakımından yada toprak değişikliğinin

çıkardığı ikilik yüzünden ikiye ayrılır: Bir yanda bozkır ya da çöller, öteki yanda su boyu ovaları yer almaktadır. Su boyu ovaları yerleşik toplumların, çöl ve bozkırlar ise göçebe çoban toplumlarının gelişimini sağlamıştır. [Sezer, 1979: 27]. Sezer'e göre bozkır, çöl toplumu ve uygarlıklarının Asya Tipi Üretim Tarzı ile açıklanmasına imkan yoktur fakat su boyu ovalarındaki yerleşik toplumların Asya Tipi Üretim Tarzı modeli ile açıklanabileceğini belirtir. Asya Tipi Üretim Tarzı'nın olduğu toplumlarda, toplumun birliğini temsil eden devlet mülk sahibi, halk ise toprağı kullanma hakkına sahiptir. Devletin temelini yapay sulama işleri oluşturmaktadır. Devlet, toplum içinde askeri faaliyetler sonucu ortaya çıktıktan sonra üzerine aldığı değişik görevleri yürütmektedir. Üzerine dayandığı askeri örgütten yararlanarak toplumun kendiliğinden meydana getirebileceğı ama birlikte yürütemeyeceğı işleri (örneğin sulama işleri) yürütmek, kendiliğinden meydana gelmeyen bu birliğin canlı bir kavram halinde kalmasını sağlamak (din işleri, tapınaklar) yani kendi devlet ideolojisini kurmak, ekonomik değil askeri bir temelden yola çıktığı için kendisine bir temel (şehir endüstrisi) edinmektir. [Sezer, 1979: 54].

Asya Tipi Üretim Tarzı'nda devlet kent endüstrisini sürekli tekelinde tutmuştur ve kendisi ile yarışacak ikinci bir otorite merkezinin ortaya çıkmasına da hiçbir zaman izin vermemiştir. Sezer Asya Tipi Üretim Tarzı modelinde Batı'nın bakış açısında Doğu'daki "*kapalı köy ekonomisi*" kuramını da eleştirmektedir. Sezer'e göre köy, devlet otoritesine bağlı ve onun tarafından sıkı kontrol edilmiş hiçbir zaman Doğu'da özerk olmamıştır.

Sezer, Asya Tipi Üretim Tarzı'nın Batı'lı düşünürler tarafından yorumunun soyut bir model olarak yapıldığını belirtmektedir. Ayrıca onların sunumuyla Asya Tipi Üretim Tarzı'nın sunduğı bilgi ve dinamiklerin Doğu toplumlarının sorunlarına dair çözümleri ve olanakları bünyesinde barındırmadığını anımsatmaktadır. Ayrıca Batı dışı bütün toplumlara yakıştırılmak istenen Asya Tipi Üretim Tarzı, feodalizm kavramının kullanılmasına benzer biçimde toplumların özelliklerinin göz ardı edilip bütün Batı-dışı toplumların aynı etiket altında ele alınmalarına yol açarsa herhangi bir yarar sağlamaz. [Sezer, 1988: 58]. Sezer Asya Tipi Üretim Tarzı kavramının içerdiği toplumların, doğuş nedenlerini, gelişmelerini tam olarak açıklayamadığını ve Doğu toplumları için geliştirilen Asya Tipi Üretim Tarzı kavramının düşünürlerce yarım

yamalak ele alındığını belirtmektedir. Ayrıca Sezer şimdiye kadar belirtilen Asya Tipi Üretim Tarzı modeli ile bozkır uygarlıklarının anlaşılmasının olanaklı olmadığı görüşündedir. [Sezer, 1979: 5]. Sezer'e göre Osmanlı devletini feodal olarak niteleyemeyeceğimiz gibi, Asya Tipi Üretim Tarzı'na uygunluk gösterdiği tezi de yetersizdir. Sezer'e göre Osmanlı Devleti, ekonomik örgütlenmeyi büyük ölçüde tahakkümü altındaki halklara bırakmış ve ekonomik alanda güçlü bir varlık olma gereği duymamıştır. Asya Tipi Üretim Tarzı'ndaki geniş yapay sulama işlerine denk düşecek bir ekonomik işlevi bünyesinde taşımamıştır. Osmanlı'nın bir bozkır imparatorluğu olarak da nitelendirilemeyeceğini belirtir. Kısacası Sezer, Asya Tipi Üretim Tarzı'nın Batı düşünürleri tarafından Doğu toplumlarının tarihsel gelişimi içinde tam olarak açıklayamadığını belirtir.

5. 3. Günümüz Türk Toplumunun Sorunları

Sezer Türkiye'de sosyoloji biliminin, bilim olabilmek onurunu kazanabilmesi için hiçbir biçimde içinde bulunduğu ve geliştiği toplumu tanımlamak ve sorunlarını saptamak çabasından vazgeçemeyeceğini belirtiyor. Bunun için soyut kavramlardan çıkarak Türk gerçeğinin değerlendirilemeyeceğini- Türk gerçeğinden çıkarak yeni kavramlar geliştirmenin tek geçerli yol olduğudur. Sezer'e göre ancak bu şekilde doğru ve geçerli amaçlar saptanabilir. "Türk toplumunun karşılaştığı sorunlar doğal olarak Türk sosyolojisini tarih konularına itmektedir. Sorun, önce toplumumuzda geçmişin mirasını tanımak ve bu mirastan nasıl ve ne ölçüde yararlanacağımızı bilmektir. Yine tarihimizden hangi kalıntılar, canlılığını sürdüren geçmişin hangi izlerinin kalkınma girişimlerimizi kösteklediğinin saptanması sorunu bulunmaktadır. Kalkınma girişimlerini köstekleyen eski toplum yapısının izleri ile gereğince savaşılabilmek için elbet bu izlerin aslını ve özünü bilmemiz zorunluluğu vardır." [Sezer, 1988: 67]. Köy sorununu ele alabilmemiz için, Osmanlı toprak düzenini açıklamalıyız. Ayrıca Sezer, bir önceki mirasımızın Osmanlı olduğu ve bu Osmanlı'nın çok iyi tahlil edilmesi gerektiği üzerinde durur.

5. 3. 1. Köy Sorunu

Köy sorununu iyi anlayabilmemiz için Osmanlı toprak düzenini yapısını ve sorunlarını iyi bilmemiz gerekir. Bunu da Osmanlının kendi özellikleri ve yasaları içinde yapmamız gerekir. Önce Sezer, Osmanlının sadece bir tarım İmparatorluğu olarak tanımlanamayacağı belirtir ve ayrıca tarım ve üretimi ilgilendiren konularda devlet yasalarının tam bir birlik içinde bulunmadığını, farklı toplumlarda yada bölgelerde farklı uygulamalara gittiğini belirtiyor. Sezer, Osmanlıda yönetim ilişkileriyle üretim ilişkilerinin birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmış olması, Osmanlıda toplumun askeri ve reaya sınıfı olarak ikiye bölündüğünü belirtir.... Üretim ilişkileri reaya sınıfınıdır ve reaya vergi ödemekle yükümlü sınıfların toplamına verilen addır.... Toprağın mülkiyeti devlete aittir. Buna karşılık devletin de siyasi güç olarak üretime karışması hiçbir biçimde söz konusu değildir. Bu yüzden toprağın mutlak tasarruf hakkı, belli koşullar altında doğrudan doğruya toprağı işleyen üreticiye bırakılmıştır. Böylece devletin üretimdeki rolü ve karışması belli görevlerle sınırlandırıldığı gibi, üretici köylünün de siyasi iktidarı çekişme konusu yapabilecek bağımsız bir köylü-üretici sınıf olarak örgütlenmesine izin verilmemektedir. Köylünün birey yada sınıf olarak siyasi iktidara ortak olabilecek bir güce erişmemesi için topraktaki tasarruf hakkı doğrudan doğruya kendisinin işleyebileceği ve kendi geçimini sağlayacak bir alanda sınırlandırılmaktadır. [Sezer, 1988: 74].

Devletin tarım kesimindeki görevlisi “*tumarlı sipahi*”dir. Askeri sınıftandır. Köy içindeki konumu doğrudan göreve, devlet görevlerine bağlıdır. Köy topluluğu içinde görevinin gerektirdiği ayrıcalığın dışında hiçbir ayrıcalığa sahip değildir. Bu ayrıcalıklarda hiçbir koşulda kişisel olmamış, görevle kayıtlı kalmıştır. Üreticinin nasıl devlet işlerine katılması hoş görülüyorsa aynı biçimde tumarlı sipahinin de üretim uğraşlarına her hangi bir biçimde girmesine izin verilmemiştir. Osmanlı devlet düzeninin güveni sağlamayı ve askeri görevleri üstlenmiş olduğu ve böylece üreticinin en elverişli koşullarda ve özgürce üretim uğraşlarına kendilerini vermelerinin sağlandığını söyleyebiliriz. Güvenlik ve düzen, o dönem tarihi ortam göz önünde tutulursa en önemli üretim koşulları arasındadır. Devlet bu koşulları sağlamakla üretime önemli bir katkıda bulunmaktadır. Tarım kesiminde elde edilen

ürün yalnızca üreticinin kendi çabası değil aynı zamanda devlet katkısının da bir sonucu olmaktadır. [Sezer, 1988: 75-76].

Osmanlı İmparatorluğu bir dünya devletidir. Tarımdan gelen vergilerin büyük bir bölümü bu dünya devleti siyasetinin yürütülmesi uğruna harcanmaktadır... Osmanlının, Doğu üretimine asıl katkısını Sezer Batı'nın Doğu soygununa engel olması olarak gösteriyor “ve Osmanlı imparatorluğu esas Doğu-Batı ilişkilerinde bu rolü ile bir dünya devleti olmaya hak kazanmıştır.” [Sezer, 1988: 76]. Osmanlının güçlü döneminde dirlik sistemi düzgün işlemiş son dönemlerinde ise bütün üretim ve siyasi ilişkiler gibi oda bozulmuştur. “artık merkezi devlet ve taşra örgütü toprağı yönetenler üzerindeki denetim görevini tam olarak yapamaz hale geldi, bu görevi zayıfladı ve toprak-insan ilişkilerinin düzeni, uygulaması bozuldu. Sipahi ve dirlik sahipleri o hale geldiler ki ülke merkez müdahalesinden uzak yarı ve tam kapalı, idari-mali bağımsız birimlere ayrıldı. Anadolu'da Celali isyanlarının başlaması, ayanların otoritelerinin artması, reyanın ezilmesi bu olaylardan sonra her yerde görünmeye başladı. [Yasa, 1970: 56]. Osmanlıdaki bir zamanların çok düzgün işleyen sisteminden bozulmalarla Türkiye Cumhuriyeti devletine kalan toprak düzeni bozulmuş, toprak belli ellerde toplanmış, köylünün çoğunun topraksız yada az topraklı bulunduğu ekonomik ve sosyal yapıdan oluşuyordu.

Osmanlı döneminde köy düzeni ve tarımda oluşan ilişkiler, tarihin günümüze aktardığı mirası tanımamız bakımından ne derece önemliyse, günümüz Türkiye'sinde köy, toplumsal sorunlarımızın kökenini ve toplum olarak gücümüzü yakından tanımak açısından o denli önemlidir. Bu nedenle köy sorunu Türkiye'de sosyolojiyi yakından ilgilendiren çok yönlü bir sorun olmuştur. Tarihte köy kesiminde oluşan ilişkiler kadar günümüz köyü de Türk sosyolojisinin ana konularındandır. Sezer'e göre köy sorunu, ayrıca başka bir yönü ile Osmanlılığın tasfiyesi ve Cumhuriyet rejiminin kuruluş dönemlerinde yine öne atılmıştır. Osmanlıda Türk reşber'dir yargısından yola çıkılarak yıkılan imparatorluğun Osmanlılığına karşılık yeni rejimin Türk olmak niteliğini iyice vurgulayabilmek için köy sorunu yine gündeme gelmiş ve köy romantizmi alabildiğince körüklenmiştir. Köylülük, yeni Cumhuriyet rejiminin ideolojisini oluşturmaktadır. Köylü efendimizdir. Osmanlılığın, kendisini üretici kesimlerden özenle ayırmak istemesi, Türklükten ayrı bir Osmanlılık

olduğu görüşünü güçlendirmiştir. Yine Osmanlılığı eleştirmek için bazı meslek kollarının azınlıkların tekeline bırakıldığı savı Türklük ile köylülük arasında zorunlu bir bağ kurulmasına yol açmıştır. [Sezer, 1988: 78]. Sezer, Osmanlı imparatorluğundaki “*millet sistemine*” bağlı olarak yeni rejimin Türk niteliğinin köylülükte arandığını belirtir. Böylelikle Osmanlılıkla uyumsuzluk sağlanabilecek, yeni rejime istenen yön verilebilecektir.

Köy sorununun Cumhuriyet döneminde ön plana çıkmasının nedeni, görüldüğü gibi Osmanlılığın inkarı yada Batılılaşmanın Türkiye’de gerçekleşebilmesi için Türkiye’de gerekli ortamın hazırlanmasıdır. Fakat başlatılan Batıcılışma akımı, köy dışındaki Osmanlılıkla suçlanan geleneksel yönetici kadronun eliyle gerçekleşince sorun daha değişik bir boyut ve anlam kazanmıştır. Köy, Batıcılışmada başrolü oynayacak unsur olarak artık görünmemektedir. Aksine Türkiye’de başlatılmış bulunan Batıcılık akımına uzak kalmış ve bu akıma nasıl ayak uydurması gerektiği tartışılır başlıca toplum birimi olmuştur. [Sezer, 1988: 79].

Mümtaz Turhan, köy sorunu üzerinde şu saptamalar ve önerilerde bulunur. “Ancak köy sorununun bugün bizim idrak sahamızın dışında, ilim seviyemizin üstünde kalan o kadar karışık ve çözüm bekleyen meseleleri var ki ancak birinci sınıf uzmanlardan oluşabilecek bilim adamları tarafından halledilebilir. Bir defa köy denilince, Türkiye’de tek bir köyün olduğu ve sayısının çok kabarık olmasına rağmen toplumun küçük bir kesimini temsil ettiği sanılır.

Oysa Türkiye’nin sınırları içinde yolsuzluk ve kötü idare yüzünden iktisadi bakımdan birbirinden ayrılmış yüzlerce küçük Türkiye mevcuttur. Bu Türkiyeciklerinde içinde yine iktisadi ve sosyal bakımdan farklı yüzlerce köy olduğu düşünülürse, köy dendiği zaman ne anlama geldiği açıkça anlaşılabilir. Bundan başka köy, içinde bulunduğu büyük toplumun bütün faaliyetlerine aynı şekilde katılan bir unsurda değildir. Bugünkü Türkiye’de köy, sosyal ve iktisadi faaliyetleri, yaşayış tarzı ve değerleri ile başlı başına bir varlık bir sosyal guruptur. Bu nedenle köy bünyesini değiştirmek maksadıyla onun üzerinde yapılacak sosyal bir operasyonda bu noktaların göz önünde tutulması şarttır. [Turhan, 1972: 126]. Sezer, Türkiye’nin almış olduğu Batıcılışma kararını, Osmanlı - Türk toplumunun kendi iç gelişme çelişkilerinin bir sonucu olarak

görmez. Bu nedenle Batıcılışma sorununu önce yeni seçimin dünya dengesi içinde yürütülmesi sonucu olarak görür. Yani Türkiye’de Batıcılışma akımını başlatan güçler, toplum içinde bir destek bulma çabalarında yurt içindeki bir çatışmadan başarılı çıkmış bir sınıf olmadıkları için ölçüyü Türkiye’de değil dünyada aramaya başlarlar. “Böylece yetersizlik kendi suçları değil, Türkiye’nin suçu olacaktır. Türkiye’nin Batıcılışma ile birlikte dünya ilişkileri içinde yeni bir yere oturtulması ve Türk toplumunun değerlendirilmesinde evrensellik adı altında Batı ölçülerinin kullanılmak istenmesi sonunda Anadolu Türk toplumu köylülükle nitelendirilirken artık endüstrileşmemiş olarak suçlanıyordu. Bu toplum, Batı ölçülerine göre endüstrileşmemişse ancak “*az gelişmiş*” bir toplum olabilirdi. Bütün bu nedenlerle köy içinde bulunan kadroların yenileşmesi gerekmektedir. Endüstri toplumu gerek ve modellerine uygun yeni bir kadronun, köyün kendi koşulları dışında oluşturulması söz konusudur. Bu amaçla “*Köy Enstitüleri*”nin kurulmasına geçilmiştir. Köy, yine Türkiye’nin gelişmesi konusunda gündemdedir fakat artık köy kendi başına bir güç değil kendi dışında bir modele uymak zorunda kalan bir toplum kesitidir. Bu kez köy, özünde iyi ve Türkiye’nin kurtuluşunun anahtarı değildir. Aksine özünde kötü ve Türkiye’nin geri kalmışlığının nedenidir. [Sezer, 1988: 83].

Baykan Sezer, köy sorununun toplumumuz yeni döneminde de önemli bir yeri bulunduğunu belirtmekte fakat köy sorununun kendi dışında yapılmış bir seçimle, yeni seçimin kazandığı gibi sorunun çözümünün yine köy dışında arandığını belirtmektedir.

5. 3. 2. Kalkınma Sorunu

Toplumları dünya ilişkilerinden soyutlayıp bu ilişkilerin dışında tanımladığımız zaman toplumların amaç ve varoluş nedenlerini kendi özlerinde taşıdıklarını kabul etmemiz gerekmektedir. Bu durumda tarih de toplumların kendi özlerinde sahip oldukları bu amaçları gerçekleştirme eğiliminden başka bir şey değildir. Toplumların çeşitli ilişkilerden bağımsız bu amaçları ise ancak kalkınmaları, gelişmeleri ve büyümeleri olacaktır. Kolayca sezinlenebileceği gibi bütün bu amaçlar, toplumların çeşitli dönemlerinde içinde buldukları aşamalarla belirlenebilir ve başka başvuru kavramlarına gerek duyulmayacak amaçlardır. Toplumları çeşitli aşamalar içinde kendi

kendisi ile karşılaştırmakla o toplumun geliştiği, kalkındığı yada büyüdüğü konusunda bir yargıda bulunabiliriz. Bu yolda gerçekleştirilen girişimler sonucu çeşitli toplumlar üzerinde değişik yargılarda bulunulmuştur. Bir toplumun çeşitli aşamalarının birbiri ile karşılaştırılabileceği inancı bu kez aynı zaman kesiti içinde değişik toplumların da aralarında karşılaştırılabileceği görüşünün yaygınlık kazanmasına yol açmıştır. Bu karşılaştırmalarla ele alınan toplumlar, bütün ilişkilerden soyutlanmış birimler sayılmıştır. Ve böyle bir karşılaştırmaların gerçekleştirilebilmesi için çeşitli soyut ölçütler geliştirilmiştir. Bu ölçütlerin bile belli tarihi gelişmelerinin ürünü olabileceği gerçeği gözden uzak tutulmuştur. Bizlere toplumları tarih içinde tek başına gelişen mekanizmalar olarak tanıtan ve aralarında karşılaştırma yapmamıza, üzerlerinde yargıda bulunmamıza izin veren bu ilerleme, kalkınma yada gelişme kavramlarından günümüzde anlaşılması gereken bir toplumun iktisadi açıdan güçlü olmasıdır. İktisadi açıdan güçlü olmak toplum dışı ölçüt ve değerlere başvurmadan ölçülebilir bir nitelik sayılmaktadır. Bu nedenlerle söz konusu ölçütler sonunda uyulacak yargıların bilimselliği ve yansızlığı hiçbir kaygının bulunmaması gerektiği savunulmaktadır. [Sezer, 1988: 85-86]

Sezer, bir toplumun iktisadi açıdan güçlü olmasını çeşitli tarihi olayların bir sonucu olarak öngörüyor. Sezer'e göre hiçbir toplum olayı mekanik bir gelişme sonucu sırası geldiği için oluşmaz. Bir toplumun iktisadi açıdan güçlü olmasını tarihi gelişmelerin bir ürünü olarak değerlendiren Sezer'e göre "bütün toplum olayları ve bu arada bir toplumun iktisadi alanda güç olması; çeşitli ilişkileri, çelişki, çatışma ve çekişmelerin ürünüdür. Bu çatışma ve çelişkileri sözde bilimsellik yansızlık kaygısı ile mekanik ilişkiler dizisine döndürmek tarihi inkarın bir başka biçimi olmaktan öteye gitmeyecektir." [Sezer, 1988: 87]

Toplumlar karşılıklı ilişkilerinde farklılaşmışlar yine aynı ilişkiler içinde kendi özelliklerinin bilincine varmışlardır. Toplumlar arası ilişkiler içinde her toplum belli kimlik kazanma, bu kimliğin güçlendirilmesi ve savunulması sürecini yaşamaktadır. Böylesine geniş ve süreklilik gösteren bir olayın gerçekleşebilmesi için temel; rastgele geçici bir ilişki değil belli bir düzenlilik gösteren ilişkilerde başka bir deyişle Doğu-Batı çatışması içinde gerçekleşmektedir. [Sezer, 1997b: 61]. Sorunun nedeni olarak iktisadi güçlerin ulaştığı boyutlarla Batı'nın denetimi dışında bulunması

gösterilmektedir. Oysa bu güçlerin tek kaynağı olarak yine aynı Batı tanıtılmaktadır. Bu iki deyiş arasında aynı çelişki bulunmaktadır. Batı'nın durumu değerlendirilşi Frankestein efsanesinde dile gelmektedir. Batı, yaratıcısı olduğu güçleri her zaman denetleyememekte kendi isteği dışında görülecek gelişmelerden ürkmektedir. Oysa yaratmadan söz edebilmesi için yaratılış olayına katılan bütün öğelerin kesin bir denetim altında bulunması gerekir. Bu nedenle Batı'lı yazarlar iktisadi anarşiden söz etmişlerdir. Batı iktisadi düzeni kapitalizm bir yanda nationalisme ile tanımlanırken kapitalizmin temel dayanağı olan çıkar çekişmelerinin getirdiği anarşiden dem vurulmakta ve bunalım dönemlerinde görülen büyük zenginlik yıkımından yakınılmaktadır. Söz konusu denetimsizlik ve aslın karşıtına dönüşmesi, gerçekte bu güçlerin yalnızca Batı'nın değil tarihteki Doğu-Batı çatışmasının ürünü olmasından ileri gelmektedir. Batı'nın bu güçlere Doğu-Batı işbirliği içinde değil de tek başına egemen olmak istemesi söz konusu çelişkilere yol açmaktadır.

Bizim sorunlarımızı anlamakta karşılaştığımız güçlükler de Batı'nın olaylar karşısında takınmış olduğu bu tutumu aynen izlemek istememizden doğmaktadır. Batı için sorun, Doğu-Batı çatışmasında günümüzde kazanmış olduğu yerini tehlikeye atmadan söz konusu güçlere egemen olmaktır. Bu koşullar içinde amaç Batı içinde tanımlanan amaçlar olacaktır. Kalkınma, gelişme, endüstrileşme benzeri amaçlar yalnızca Batı iktisadi düzenine başvurularak açıklanabilir amaçlardır. Bu amaçlar hiçbir biçimde dünya ilişkilerini tartışma konusu yapmamaktadır. Ve bu amaçları benimsemiş olan Doğu ülkeleri de, kendilerini dünya içindeki yerlerine göre değil Batı ile yapılan bir karşılaştırmada tanıyacaktır. Doğu ülkelerine söz konusu amaçları benimseyip gerçekleştirdikleri ölçüde dünya ilişkileri çerçevesi içinde öbür ülkelerle daha uyumlu bir dengeye kavuşabileceği öğretilmektedir. Başka bir deyişle bir ülkenin geliştii ölçüde Batı ile olan ilişkilerinin daha az sorunlara yol açan dengeli ilişkilere dönüşeceği ileri sürülmektedir.

Kalkınma yada gelişmeyi tanımlayabilmek için çeşitli ölçütler ileri sürülmektedir. Bu ölçütlerin başında kişi başına düşen ulusal gelir bulunmaktadır. Ulusal gelir aracılığı ile katıksız bir yansızlıkla bir toplumun gerçek zenginliğinin ölçülebileceği düşünölmektedir. Ancak bilindiği gibi petrol ülkeleri kişi başına ulusal gelirleri en yüksek ülkelerdir. Bu ülkeler yeryüzünün sayılı zengin devletleri arasında bulunsalar

bile gelişmiş ülkeler sayılmayacaklardır. Bu nedenle kişi başına ulusal gelir ölçütüne gelir dağılımı kavramı eklenecek ve ek olarak belli bir tip tüketim mekanizmasının gerekliliğinden söz edilecektir. Sözün kısası kalkınmanın gerçek ölçütü Batı tipi bir yaşayış olmaktadır. [Sezer, 1988: 89-91]. Sezer'e göre günümüzde Türk toplumu çeşitli sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Bunlar aynı zamanda Türk sosyolojisinin de sorunlarıdır. Fakat bu durum Türkiye'nin hasta adam olarak nitelendirilmesine sebep değildir. Sezer'e göre her toplum gibi Türk toplumunun da gelişmesi içinde ve diğer toplumlarla ilişkilerinde çeşitli sorunlarla karşılaşacaktır hatta bu sorunlara çözümde üretecektir. Sezer'e göre toplumsal ilerleme, toplumların tarihleri boyunca karşılaştıkları sorunlara buldukları çözümlerin bir bütünüdür.

Günümüzde Türkiye'nin sorunları, büyük çoğunlukla öbür toplumlarla olan ilişkilerinde belirlenmekte ve biçimlenmektedir. Gerek Batıcılığa olsun gerek az-gelişmişlik olsun toplumlar arası ilişkilerde belirlenen sorunlardır. Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunlar, toplum arası ilişkilerinin ürünü ise Türk toplumu bu sorunların tek sorumlusu sayılamaz. Dolayısı ile bu sorunların çözümü de tek başına Türk toplumundan beklenemez. Sorunların niteliğine uygun olarak çözümün de toplumlar arası ilişkilerde aranması gerekmektedir. Sorunların toplumlar arası ilişkilerden kaynaklandığı doğrudur.. Ancak yapılması gereken yabancı değerleri tartışmasız benimsemek değil sorunların çözümlenmesi yönünde Doğu ülkelerinin kendi güçleri ile nasıl etkili olabileceklerinin araştırılmasıdır. Batı'nın tarih ve toplumlar arası ilişkiler dışında yalnızca kendi iç çelişkileri ile kimliğini belirleyebileceği ve elde ettiği üstünlüğe güvenerek yeryüzündeki bütün gelişmelerle kendi çıkarlarına göre dilediği yönü verebileceği inancıyla sosyoloji yalnızca Batı toplumlarının yapı ve işleyişini konu almıştır.

Toplumlar arası ilişki, farklılaşma ve çatışmalar gerçek anlamları ile hiçbir biçimde sosyolojinin konusunu oluşturmamıştır. Ancak, diğer toplumların Batı ile karşılaştırılmaları ve bu karşılaştırmada Batı değerleri ile yargılanmaları söz konusudur. Bu yargılama sonucu Batı - dışı toplumlar, Batı gelişme çizgisi içinde bir yerlere yerleştirilmektedir. Doğu-Batı çatışmasında kazanmış olduğu kesin üstünlük nedeniyle toplumlar arası ilişkiler önceleri Batı için hiçbir müdahaleye gerek duyulmayan, en mükemmel akışını kendi özünde bulabileceğine inanılan bir olaydı.

Bu dönemde Doğu ülkeleri az-gelişmiş bile sayılmıyordu. Yalnızca Batı değillerdi. O kadar. [Sezer, 1988: 92-94]. Batı'nın kapitalist ülkeleri uzun bir süre bu görüşleri kendileri benimseyerek planlama kavramını sakıncalı ve iktisadi yaşamın doğal, mutlak ve dolayısı ile kutsal kuralları ile uyumsuz saymıştır. Ancak Sezer'e göre 1929 bunalımından sonra bu konudaki görüşlerde bir değişikliğe tanık olunmuştur. Batı, endüstri devriminden bu yana yeryüzünde büyük bir güç sahibidir. Ancak bu güç hiçbir zaman yalnızca kendi emek ve çabasının bir ürünü değildir. Bu nedenle kendisine büyük olanaklar kazandıran pazar yasalarını kutsallaştırmıştır. Ancak kendi isteklerinden bağımsız pazar yasalarının belli sonuçları Batı toplumları üzerinde sarsıntılar yaratacaktır.

Bunalımların Batı üzerindeki sarsıntılarının ve eldeki olanakların birlikte büyümesi karşısında liberal Batı düşüncesinde yeni olanakların, bunalımların denetlenmesi ve önlenmesi amacıyla kullanılabileceği görüşünün doğmasına yol açmıştır. [Sezer, 1988: 96]. Sezer'e göre Doğu toplumlarının iktisadi yaşamda ulaşmaya çalıştıkları iki amaç bulunmaktadır. Birincisi iktisadi alanda Batı'ya oranla olan gecikmelerini gidermek, ikincisi bu amaca ulaşabilmek için planlama konumundan yararlanmaktır.

Günümüzde toplumların önüne gelişme, ilerleme ve kalkınma gibi karşılaştıkları sorunların siyasi yön ve sonuçlarını gözden uzak tutan ve bütün ilişkilerden soyutlandığı zaman kimsenin karşı çıkamayacağı amaçlar sürülmektedir. Günümüz toplumlarının sorunlarını açıklayabilmek için öne sürülen bu kavramlar çok genel, çok genel olmaları nedeni ile de hiçbir sorunun anlaşılmasına izin vermeyen kavramlardır. Bu kavramlar tarihsizdir de. Günümüz toplum sorunlarının daha iyi anlaşılması ve dahası bu sorunların hangi yönde çözülebileceğini bizlere göstermesi için geliştirilmiştir. Başka bir deyişle günümüz uygarlık düzeyinin getirdiği bir zorunluluk olarak kendilerini kabul ettirmişlerdir. Bu arada karşımıza aydınlatılması gerekli bir başka konu daha çıkmaktadır. Kalkınma, ilerleme toplumlar için yönelmesi gerekli amaçlar olmaktadır ama özellikle Doğu toplumları için öncelikle planlı bir kalkınma önerilmektedir.

Kalkınma, ama niçin Doğu toplumları için öncelikle planlı kalkınma sorusu yanıt beklemektedir. Plan yada planlama kavramları önce bir topluma yön verebilme gücünü

öngörür. Böyle bir güç söz konusu ise ancak bu gücün hangi yönde kullanılabileceğini tartışmak, planlamak mümkün olabilir. Kalkınma modelleri önce günümüz koşulları içinde kaçınılmaz sayılan bazı amaçlar önermektedir. Bu amaçların başında Batı tipi bir endüstrileşme gelmektedir. Batı tipi endüstrileşmede görülen aksaklık yada gecikmeler çözüme ulaştığı anda toplumların aydınlığa ulaşacakları söylenmektedir. [Sezer, 1988: 98-100]. Doğu'nun Batı'yı örnek alıp onu izlemesinde bazı güçlüklerle karşılaşmaktadır. Sezer'e göre Doğu, Batı'dan farklı olduğu için kendi dışında bir örnek, bir kalkınma modeli aramak zorunda kalmıştır. Bu nedenle Doğu toplumları kendisine ulaşması için gerekli olan önkoşulları bünyesinde taşımaktadır. Yaptığı seçim kendi doğal gelişmesinin bir sonucu değil daha çok günümüzdeki toplumlar arası kurulu dengenin bir ürünüdür. Batı da bu farklılığı vurgulamaktan geri durmamaktadır. Batı'nın günümüzde bütün diğer toplumlara örnek gösterilen modeli kendi tarihi gelişmesinin bir ürünüdür. Başka bir deyişle Batı'nın dünya üzerinde kazanmış bulunduğu ayrıcalıklı yer, tarihin kazandırdığı bir hak olarak tanıtılmaktadır. Bu durumda Batı kalkınma modellerini benimseyip gerçekleştirmeye çalışma Doğu için nasıl mümkün olacaktır. Önce Batı tarihi genelleştirilecektir. Bunda başarılı olunamaması üzerine Batı egemenliğini yeryüzünde yayarken kendi kaderini bütün dünyanın ortak kaderi yapmış bulunmaktadır. Değişik bir tarih serüveni yaşamış olması Doğu'yu bu kaderin dışında bırakmamaktadır.

Doğu, tarihinde belki aynı deneyi yaşamamış ve dolayısı ile endüstrileşmek için gerekli önkoşullara sahip değildir. Ama buna karşılık Doğu'nun bir kolaylığı bulunmaktadır. Doğu'nun önünde her konuda kendisinden ders alabileceği bir Batı örneği vardır. Alınacak derslerin ışığı altında bilinçli bir siyasetle endüstrileşme çabasında çeşitli koşullardan yoksun bulunmanın neden olacağı engeller aşılabılır ve Doğu toplumları da endüstri dünyasında yer edinebilir. Planlı kalkınma bu amaçla Doğu toplumlarına önerilmekte ve bu toplumlarda savunucu bulmaktadır. [Sezer, 1988: 102]. Sezer, Batı'yı kendimize teknik, sanayi ve kalkınma alanında tek örnek olarak göremeyeceğimizi, kendi ülkemizin sorunlarına yine kendi gerçeklerimiz ışığında çözümler bulacağımızı belirtmektedir. Bunun dışında her şey Batı'nın istediği gibi onları taklit etmekten ibaret olacaktır. Biz, tarihte çok önemli bir yerde bulunan bir toplumuz. Günümüz dünya ilişkileri içinde coğrafi konumumuz önemini sürdürmektedir. Çoğu konuyu yaşadık, tarihi gelişmelerde aktif bir biçimde rol aldık.

Bu nedenle çoğu sorunun açıklanmasını kendi deneyimlerimizden öğrenmek zorundayız. Kendi kimliğimizi, başka deyişle tarih ve dünya ilişkileri içindeki yerimizi öğrenmek için bu ilişkileri Batı aracılığı ile katılmış Afrika kabileleri gibi Batı'nın sağlayacağı bilgilere gereksinmemiz yoktur.

Tarihimiz, dünya içinde kendi yerimizi ve kimliğimizi anlamamıza izin vermektedir. Bizim sosyolojiye ilginin nedeni kendimizi tanıyabilmemiz, tanımlayabilmemiz için Batı bilimine gerek duymamız değildir. Doğu toplumları arasında da özel bir yerimiz bulunmaktadır. Doğu'nun öncülüğünü ve sözcülüğünü yapmaktayız. Bizim sosyoloji ile ilişkimiz toplum sorunlarına çözüm getirilmesi konusundadır. Bizim, Batı sosyolojisine duyduğumuz ilgi kendi toplumumuzun açıklanması ve tanımlanması konuları ile ilgili değildir. Bu nedenle bizimle ilgili Batı'nın getirdiği tanımlar büyük önem taşımaktadır. Batı'nın konulara yaklaşım biçimi sınırlıdır. Bu sınırlılığı Doğu toplumları ile ilgili geliştirmiş olduğu açıklamalarla açık biçimde ortaya çıkmaktadır. Kendimizi ve sorunlarımızı daha iyi tanımamız için sorunları ele alış biçimimizi değiştirmemiz gerekmektedir. Biz sorunları toplum olarak ele alıp çözmeye yatkın bir toplumuz. Doğuluyuz biz, kendi sorunlarımızı tüm tarih ve toplumlar arası bilgileri kapsayacak Doğu-Batı ilişkilerine başvurarak açıklamak durumunda ve zorundayız. Dolayısı ile kendimizi açıklarken Batı'ya açıklama getirme görevi bize düşmemektedir. [Sezer, 1997a: 98-99].

6. BAYKAN SEZER'DE TARİHİ GELİŞME AÇISINDAN DOĞU – BATI ÇATIŞMASI

6. 1. Sosyoloji ve Tarih İlişkisi

Sosyolojiyi tarih ile temellendirme çabasında olan ve sosyoloji yöntemini tarih üzerine kuran Sezer, sosyolojinin konusunu oluşturan toplum olaylarının tarih, içinde gerçekleştiğini ve tarihsel boyuta sahip olduklarını vurgulayarak, sosyolojinin kendi geliştirdiği bilgi toplama yöntemleri ile toplum olaylarının tarihsel boyutunu kavramanın mümkün olmadığını öne sürmektedir. Sezer'e göre "sosyolojinin kendi geliştirdiği bilgi toplama yöntemleri ile toplum olaylarının tarihi boyutunu kavramak olanağı yoktur. Bu durumda sosyoloji konusunu gereğince kavrayabilmek için kaçınılmaz bir biçimde tarihe başvurmak zorundadır. Sosyoloji belli varsayımlar öne sürmekten vazgeçmeyecektir. Varsayımların geçerliliğini ise ancak geçmiş olaylara daha geçerli açıklamalar sağlayabilmesi ile doğrulayabilecektir. Geçmişle ilgili daha sağlam açıklamalar getirdiğimiz ölçüde gelecekle ilgili daha geçerli öneri ve öngörülerde bulunabileceğiz. [Sezer, 1993: 73].

Sezer sosyolojinin konusu gereği tarihe başvurması gerektiğini ve çalışmalarını birbirlerinden yararlanarak yapmaları gerektiğini belirtir. Sezer'e göre "Tarih temeline dayanmayan bir sosyoloji mümkün değildir.... Sosyoloji, toplum olaylarını açıklamak ve yine toplum olaylarına bir çözüm önermek görevini yüklenmiş, saygınlığını bu nedenle kazanmıştır. Sosyoloji bu temel iki amaca bağlı olarak iki açıdan tarihle ilgilenmek durumunda ve zorundadır.... toplum olayları zaman içinde gelişen, gerçekleşen olaylardır." [Sezer, 1990: 1].

Aralarında çok yönlü ve içi içe geçmiş bir ilişki olan tarihin ve sosyolojinin konusunu toplum olayları oluşturmaktadır. Her iki bilimde toplum olaylarını bütünlüğü içinde kavramak çabasıdır. Sezer'e göre aralarındaki tek farklılığın tarihin sonuçlanmış olayları, sosyolojinin ise günümüzde yaşanan henüz tamamlanmamış olaylarla ilgili olmasıdır. Sezer'e göre sosyoloji yalnızca tarihi açıklayan rolünde değildir. "Önce tarihten gerekli sonuç ve dersleri çıkarmak çabasıdır. Elbet tarihten

gerekli sonuç ve derslerin çıkarılmasından sonra tarihe yeni bir gözle bakılacak, yeni açıklamalar getirilecektir. Bu tarih ile sosyolojinin karşılıklı ilişkileri sonucu olaylara bakış açımızın zenginleşmesinden başka bir şey değildir. [Sezer, 1993: 81]. Sezer, konuların ele alınış tarzına göre tarih, sosyoloji açısından geliştireceği kuramlar ve görüşler için bir bilgi kaynağı, geliştirdiği kuram ve görüşlerin doğrulandığı bir alandır. Sezer'e göre sosyolojinin toplum sorunlarına çözüm getirebilme iddiasını gerçekleştirebilmesi için toplum olaylarının tarihsel akışını bilmek gibi bir zorunluluğu vardır. "Sosyoloji toplum sorunlarına çözüm önerebilmek için olayların akışını bir başka deyişle tarih yasalarını bilmek zorundadır. Sorunların yakın gelecekte alacağı biçimi önceden kestirip önlem ve çözüm önerebilmek için sosyoloji tarih yasaları bilgisine gerek duymaktadır." [Sezer, 1990: 1 - 2].

Sezer'de sosyoloji ile tarih arasındaki ilişki tek yönlü bir ilişki değil aksine çok yönlüdür. Aralarında karşılıklı bir ilişki, alışveriş, yararlanma vardır. Tarih de sosyolojiden yararlanarak olayları açıklamaya girişmektedir. Sezer'in düşüncesini destekler görüş bildiren Doğan Ergun'un ifadesiyle [Ergun, 1982: 22]; "sosyolojinin konusu olan her toplumsal olgu tarihsel bir olgudur ve her tarihsel olgu da toplumsal bir olgudur." Sezer'inde sosyoloji-tarih ilişkisinde temel düşüncesi bu yöndedir. Sosyolojisiz tarih olmaz tarihsiz sosyoloji olmaz.

Sezer, sosyolojinin ülkemizde Batı aktarmacılığı ile yapıldığı için sosyoloji-tarih ilişkisini yanlış yorumladığımızı ifade etmektedir. "Genel olarak sosyolojinin tarihle olan yanlış ilişkisini biz de yabancı sosyolojilere bağımlılığımız nedeni ile sürdürdük. Bu yanlışta ortak olduk. Üstelik yanlış değerlendirdiğimiz kendi tarihimiz bile değil yabancı tarih, batı tarihi olmuştur. Bu iki yanlış karşılık bizim Türk sosyolojisi olarak başarı şansımızın ve umudumuzun bulunduğuna inanmaktayız." [Sezer, 1990: 2].

Sezer, Türk sosyolojisinin tarihle Batı sosyolojisinden farklı ilişki kurmak zorunda olduğunu belirtir. [Sezer, 1990: 3]. "Kendi sorunlarımıza uygun, kendi sorunlarımıza izin verir bir ilişki kurmak durumundayız. Batı sosyolojisinin tarihle kurmuş olduğu ilişki ile yetinmemiz söz konusu olamaz." Sezer, Batı'nın artık olayların kavranması, açıklanması tasasında olmadığını, ele geçirmiş bulunduğu dünya

egemenliği içinde bu egemenlik aracılığı ile sorunlarını çözmek uğraşında olduğunu belirtir. “Batının tarihte gösterdiği ilerleme Doğu ile olan ilişkilerin geliştirmek, bu ilişkilerde egemenliği elde etmekle sınırlı kalmıştır. Yine bu ilişkilerin getirdiği çıkar ve üstünlüklerin paylaşılması biçimi, Batı’da tarihi gelişmenin içeriğini oluşturmaktadır. Batı’nın tarih diye bildiği, bize öğrettiği sözünü ettiğimiz olayların tarihinden başka bir şey değildir. [Sezer, 1990: 4].

Sezer, tarih içinde millet olarak konumumuzun Batı’ya oranla yüksek olduğunu belirtir. Biz tarihte yalnızca ikili ilişkilerde taraf olarak kalmadık, taraf olmaktan da öteye çok yakın bir geçmişe kadar taraflar arası ilişkiyi düzenleyen, ona biçim veren siyasi merkezlerden birisini oluşturduk. Doğu tarihini de gerçek anlamı ile ancak Batı ile olan ilişkilerinden anlayabiliriz. Ancak Doğu varlığını bu ilişkilerden önce tarih içinde kazanmış bulunuyordu. Bu nedenle Batı ilişkileri denetlese bile Doğu’nun özünü bu ilişkiler aracılığı ile kavrayabilmek imkanını bulamamıştır. [Sezer, 1990: 5]. Sezer, tarihçi ve sosyologların ülkemizde gerçekçi değerlendirme ve çözümler yapabilmeleri için Batı aktarmacılığından kaçınmalarını, tarihimizi bize uygun şekilde değerlendirmelerini belirtir. Ayrıca, toplumsal ve tarihsel gerçekleri değerlendirirken Doğu – Batı ilişkilerini daima göz önünde bulundurmalıdırlar.

6. 2. Toplumların Gelişme Çizgileri ve Sosyoloji’de “Temel Etken”

Sezer, tüm eserlerinde sosyoloji yapmanın ön koşulu olarak tarihi ve onun sunduğu bilgileri öngörmektedir. Sezer sosyolojiyi tarihle temellendirmek istemektedir. Bu temellendirmeyi yaparken tarihten nasıl ve ne yönde yararlanılacağı şeklindeki akla gelen sorulara cevaplar aramaktadır. Sezer’e göre tarihte “*temel etken*” vardır ve bu temel etken Sezer’e göre şudur: “Temel etken, dönemlerin saptanmasında yardımcı olduğu gibi, dönemleme de toplumsal gelişmenin en azından tarihte nasıl gerçekleştiğini bize göstermektedir. Temel etken bir dönemden diğer döneme geçişte de etkinliğini sürdürmüş ise tarihi gelişmeyi açıklamada bütünlüğu sağlamak kolaylaşmaktadır.” [Sezer, 1993: 96]. Ani bir dönemden başka bir döneme geçişte rol oynayan olaylardır. Sezer’e göre temel etken esastır, diğer etkenler de ona bağımlı göz ardı edilemeyecek etkenlerdir. Temel etken sadece diğer etkenlerin koşulu değil, aynı

zamanda bir topluma kimliğini kazandıran toplumu ve dönemini yönlendiren bir etkidir. Sezer açısından tarihte temel etkenlerin bulunması ve saptanması için iki yol bulunmaktadır.

Birinci yol toplumsal dönemleri ele almak, değişiklik öncesi dönemden nelerin değiştiğini ve buna karşılık nelerin varlıklarını sürdürdüklerini saptamaktır. Değişen olaylar toplum değişikliklerine yol açan olay olmaları olasılığı nedeniyle temel etken sayılmaya adaydır. ... Olayın değişme sonrası kurulan düzende temel nitelikleri kavrayıp kavrayamadıklarına, niteliklerinde görülebilecek değişikliklerin yeni bir toplum düzenine yol açıp açmadığına ya da söz konusu nitelik değişikliğine karşın düzenin varlığını sürdürüp sürdürmediğine bakmamız gerekecektir. Bir başka yol ise belli olaylardan yola çıkarak geliştirilen açıklamaların olayları daha iyi anlamamıza izin vermesidir. [Sezer, 1993: 91 – 92].

Türk sosyolojisi, yöntemsel sorunlarının üstesinden kuramsal çaba ve tarihle kuracağı işbirliği ile gelecektir. Bu çaba temel etken ve toplumsal gelişme çizgisi aracılığı ile çalışılarak başarılacaktır. *“Toplumsal Gelişme Çizgisi”* kavramı sosyoloji araştırmalarında en önemli çalışma aracı olmaktadır. Toplumsal gelişme çizgisi yol gösterici olduğu gibi yeni bulgularımızı da bir bütün içine yerleştirmemize izin vermektedir. Temel etken kavramı da yine ancak toplumların tarihi gelişme çizgisi içinde bir işlerlik kazanabilmekte kullanılır olabilmektedir. Temel etkenin geçerliliği tarihi gelişme çizgisi içinde kanıtlanabilecek ve tarihi gelişmenin bir ürünü olarak karşımıza çıkabilecektir. [Sezer, 1993: 94].

Sezer, sosyolojimizin yapması gerekenin “temel etken ve toplumsal gelişme çizgisi” araçlarını da kullanarak Batı yaklaşımı ile tarihimizi değerlendirmek yerine kendi deneylerimiz ve veri kaynaklarımızdan yararlanmamıza Doğu – Batı ilişkileri içinde toplum sorunlarımızı ele almaktır. Tarihte Doğu ve Batı toplumları sorunlara farklı çözümler getirmişler ve farklı çözümlere bağlı farklı bir kimlik kazanmışlardır. Buna karşılık dünya tarihinin birliğini karşılıklı ilişki ve çatışmaları ile oluşturmuşlardır. Tarihin ve dünyanın bütünlüğünü sağlayan toplumlar arası bir örneklik, Batı kalıplarına uygunluk değil Doğu – Batı ilişkileri olmuştur. Tarihte Doğu – Batı ilişkilerini en geniş ve en yoğun bir biçimde yaşamış sayılan ülkelerden birisi

Türkiye'dir. Bu açıdan büyük bir ayrıcalığa sahip bulunmaktayız. Tarihte ve dünya ilişkileri içinde olayları bütün boyutları ile kavrayabilecek bir konumdayız. Bugün Türk sosyolojisinin yapması gereken batı kalıpları ile tarihimizi değerlendirmek yerine kendi deneylerimizden yararlanmamıza izin veren Doğu-Batı ilişkileri içinde sorunlarımızı ele alıp değerlendirmektir. [Sezer, 1990: 6].

Türk tarihinin çok zengin olduğunu belirten Sezer; [Sezer, 1988: 217]. "Türk sosyolojisine düşen görev bu zengin birikimden nasıl ve ne yönde yararlanacağını araştırmaktır" demektedir. Sezer, tarihimizin Orta Asya'dan Yakın Doğu'ya uzanan bir serüveni kapsadığını, yani yerleşik-göçebe ilişkisinden Doğu-Batı ilişkisine uzanan geniş bir çerçeve elde etmemize izin vermektedir. Bu geniş görüş alanı içinde günümüz sorunlarını anlayabilmemizin imkanı vardır. Sezer' göre Osmanlı Doğu-Batı çatışmasının üzerine kurulmuştur. Osmanlı bu ilişkileri denetleyen bir dünya imparatorluğudur. Geçmiş uygarlıkların deneyiminden yararlanıp bir çok uygarlığı bir arada tutan Osmanlı birikimi ile çıkarmamız gereken derslerle bize en büyük literatürdür. Sezer'e göre tarihimizden gerekli dersleri alırsak sorunlarımızın üstesinden gelebileceğiz.

6. 3. Türk Tarihi

Sezer, sosyolojinin batı kaynaklı bir bilim olarak ürettiği bilgilerinde Batı toplumu ve tarihinin gerçekleri olduğunu belirtir. Türk toplum tarihinde dikkat edilebilecek yönün Batı tarihi ve toplumu anlayışı ile uyumsuzluk içinde olduğudur. Dünya tarihinde üç büyük çağ söz konusu edilmektedir. Bunlar İlk, Orta ve Yeni Çağlardır ve her biri Batı tarihinde değişiklik ve aşamaların karşılığıdır. Aynı değişiklikleri yine aynı belirginlikte Doğu tarihinde göremiyoruz. Bu yüzden tarihi gelişmenin Batı toplum aşamalarına bağlı olduğu izlenimi güçlenmektedir. Batı'da görülen aşamalarda açıklama gerektirmektedir. Sınıf çatışması kuramı örneğinde görüldüğü gibi Batı bütün açıklamaları kendi tarihi ile sınırlamaya özen göstermektedir. Biz dünya tarihi birliğini sağlayabilmek ve bu arada Batı'daki gelişmeleri Doğu'nun tarih içindeki bütün ağırlığını ortaya koyabilmek için dünya tarihinin değerlendirilmesi işlemi Doğu - Batı ilişkileri açısından ele almakta yarar olduğuna inanıyoruz. Türk tarihini de bu

açından ele almaya çaba gösteriyoruz. Sezer, Türk toplumu ve tarihini açıklamada iki temel önemli olay olduğunu belirtir. “Türk tarihinde iki önemli değişiklik olayına; geniş çapta toplumumuzun kimlik değiştirmesine kadar uzanan iki olaya tanık oluyoruz. Bu olaylar Anadolu’nun Türkleşmesi ve Osmanlının Batıcılılaşması olaylarıdır.” [Sezer, 1988: 119].

Sezer, Anadolu’nun Türkleşmesi olayında Türklerin kimlik değiştirmeksizin yurtlarını değiştirdiğini, Osmanlının Batıcılılaşma olayında ise yurtlarını değiştirmeksizin kimliklerini değiştirdiklerini belirtmektedir. Sezer’e göre Türk toplum tarihinin planı; Orta Asya Türk Uygarlığı, Anadolu’nun Türkleşmesi, Osmanlılık, Osmanlının Batıcılılaşması ve günümüz Türkiye’sidir. Ayrıca Sezer Orta Asya Türk Tarihini de iki bölümde inceliyor. İslam’dan önce Orta Asya içlerinde yaşanan birinci dönem ile Türklerin İslam dünyasına girmeleri ile Anadolu’da yeni uygarlık çevrelerine katıldıkları ikinci dönem Anadolu Türklüğü tarihidir.

6. 3. 1. Orta Asya Türk Uygarlığı ve Anadolu’nun Türkleşmesi

Sezer’e göre Türk toplum tarihinin Orta Asya Türk uygarlığı ile başlamıştır. Anadolu’nun Türkleşmesi olayı ile Orta Asya Türk Tarihi yakından ilişkilidir. Orta Asya Türk toplumları göçebe toplumlardır. Tarihlerinde büyük ama kararsız ve kısa imparatorluklar kurabilmişlerdir. Yerleşik uygarlık merkezlerine sızabildikleri zaman kısa bir süre içinde yerli halklarla kaynaşarak kimliklerini yitirmişlerdir. Orta Asya Türk toplumları ile ilgili bu özellikler, öncelikle Anadolu’daki değişiklikleri vurgulayabilmek amacı ile seçilmiştir. Anadolu’daki Türkler büyük ama kararlı ve dünyanın en uzun ömürlü imparatorluklarından birisini kurmuşlardır. Günümüzde tek bağımsız Türk devletinin Osmanlı İmparatorluğunun egemenlik alanında bulunmasından da anlaşıldığı gibi Türkler Anadolu’da kimliklerini korumasını bilmişlerdir. Ve yine VII yüzyıllık bir dünya imparatorluğu Türklerin Anadolu’da yerleşik yaşama geçtiklerini kanıtlamaktadır. [Sezer, 1988: 127].

Anadolu’nun Türkleşmesi olayında Anadolu’nun yerli halklarının ne olduğu sorusu akla takılmaktadır. Sezer daha önce Türklerin yerleşik uygarlıklarda kimliklerini

yitirdiklerini sadece Anadolu'da kimliklerini muhafaza ettiklerini belirtir. Bunun sebebi olarak da İslamiyet'i gösterenleri de eleştirir. İslamiyet; çöl bedevileri ve yerleşik uygarlık dışı halklar arasında gelişen bir din olması ve cihad ideolojisini bünyesinde barındırması nedeni ile Türklerin kimliklerini ve savaşçılıklarını sürdürmelerine izin verdiğini ve yerleşik halklar arasında yok olmalarını engellediğini savunanlar ona göre yanılıdır. Sezer'e göre söz konusu kural dışı örneğin nedeni olarak İslamiyet'i göstermek Anadolu Selçukluları karşısında İran Selçuklularının durumunu açığa kavuşturmamızı engeller. [Sezer, 1979: 59 - 68].

Sezer, Anadolu'nun Türkleşmesi için başlangıç sayılan 1071'den öncede Anadolu'da Türklerin bulunduğunu söylemekte ve Malazgirt savaşı sırasında bu Türklerin hep birlikte Alparslan ordularına katılmalarının daha öncede Anadolu'da Türklerin var olduğunun en iyi kanıtı olduğunu iddia etmektedir. Sezer'e göre Anadolu Türkleri devlet dili olarak kendi dillerini koruyamamalarına karşın yerleştikleri yerleri vatan edinmişlerdir. Sezer, Türklerin önce Yakın – Doğu İslam dünyasına katıldığını ve daha sonra Anadolu'ya geldiğini belirtir. “Türklerin elbet bu arada bir kimlik değişikliğine uğramış olmaları gerekir. İlk Müslüman Türk devletinin kurulduğu bölge İran'dır. Bu bölgeye yerleşen Türkler acemleşmiştir. Fazla sayıda Türk nüfusunun gelmesi ile Yakın-Doğu'da toplum dışı kalmış ve dolayısı ile eski kimliğini bırakıp yeni bir kimlik kazanamamıştır. Yakın – Doğu'da Türklerin gelmesi ile başlayan çekişme belli sayının üzerinde Türk'ün İslam dünyasında bir yer edinebilmek girişimlerine karşılık kendilerinin toplum dışına atılmaları Yakın – Doğu uygarlıklarını tehdit edemez duruma getirilme çabalarının sonucudur. Bu çekişme içinde Anadolu, Türkler için adeta bir sürgün yeri olmuştur. Malazgirt savaşını kazanan Türk ordusu gerçekte Yakın-Doğu'nun bir başka zenginlik merkezine doğru yönelmişti. Bizans ordusunun gelişi duyulunca savaş kaçınılmaz olarak başlatılmıştır. Yoksa Anadolu'nun ele geçirilişi hiçbir zaman amaçlanmamıştır. Malazgirt savaşından sonra Türklerin Anadolu ile olan ilişkileri değişmiştir.” [Sezer, 1988: 131 - 132].

Sezer, Anadolu'nun gösterdiği jeopolitik ve coğrafi özellikler –bunlara daha sonra dünya siyaseti özelliği eklenince- Türklerin kimliklerini korumaları ve İslam dünyasında önemli bir rol oynamalarına sebep olmuştur. Türkler Anadolu'yu vatan edindikten kısa bir zaman sonra Haçlı seferlerinin başlaması Türklere İslam

dünyasında önemli bir konum kazandırmıştır. Böylelikle Türkler kendi güç ve olanakları ile İslam dünyasında yeni bir siyaset oluşturmuşlardır. Anadolu'nun Türkleşmesi, Türklerin geniş bir çatışmada (Doğu – Batı) yeni bir üstün siyasetin oluşturucuları olmalarının sonucudur ki bu siyaset gerçek anlamını Osmanlılıkta bulmuştur. Sezer'e göre Osmanlılık Anadolu'nun Türkleşmesinin bir sonucu olduğu gibi Anadolu'nun Türkleşmesi olayı da tarihte gerçek anlamını Osmanlılıkta bulacaktır. Bu nedenle Osmanlılık gözden uzak tutularak Anadolu'nun Türkleşmesi olayının gerçek boyutları ile anlaşılması mümkün değildir. [Sezer, 1988: 133].

6. 3. 2. Osmanlılık

Anadolu'nun Türkleşmesi olayının tüm ve gerçek boyutları ile anlaşılması Osmanlıyı iyi analiz etmekle mümkün olabilir. Sezer Anadolu'nun Türkleşmesi ile Türk tarihinde öne çıkan nitelik ve yönelimlerin anlamlarını Osmanlı İmparatorluğu ile bulduğunu belirtir. Türk tarihinde Osmanlılık yaşanmamış olsaydı bu nitelik ve yönelimleri anlamamız güçtü. Sezer'e göre Osmanlıya dair yapılan çalışmaların ve değerlendirmelerin bilimsel olmaktan ziyade daha çok siyasi kaygılar yüzünden “övgü” ya da “sövgü” temellidir. Osmanlıyı Batı kaynaklı şemaya uydurma modası vardır. Fakat Osmanlı tarihinde bu çabaları boşa çıkaracak olay, kurum ve yapılanmalar vardır.

Sezer, Osmanlıyı değerlendirirken en temel özelliğin siyasetin ekonominin basit bir yansıması olmasının ötesinde bir olay olarak ortaya çıkmasıdır. Osmanlıda ekonomik bölünmeler karşısında siyasal alanda güçlü bir merkezîyetçilik vardır. “Eğer siyasetin zorunlu biçimde ekonomide bulunan düzen ve güçlere dayandığı varsayımı benimsenirse Osmanlı İmparatorluğunda siyasetin ekonomi önündeki bağımsızlığı bir açıklama gerektirir. ... İmparatorluk tarihinde siyasi açıdan büyük önem taşıyan bölgeler iktisadi açıdan en az güçlü ve en az zengin bölgelerdir.” [Sezer, 1988: 134].

Ayrıca Sezer, Osmanlı'nın asla emperyalist bir nitelik taşımadığını belirtir. “Emperyalizmden söz edebilmek için mutlaka merkezde belli karar ve yönetim organlarının ve yine sömürüyü mümkün ve sürekli kılan oldukça gelişmiş ilgili

kurumların varlığı gereklidir. Oysa Osmanlı İmparatorluğunda böyle bir durum söz konusu değildir.” [Sezer, 1988: 135]. Sezer, Osmanlının İran’ın yeniden kuruluşu ve canlandırılması konusundaki düşünceleri de eleştirir. Sezer’e göre İran, eski Doğu geleneğinin sürdürücüsüdür. Oysa Osmanlı yeni bir Doğu siyasetidir. “Osmanlı İmparatorluğu Hıristiyan Batı önünde kendine özgü nitelikleri olan ve köklü bir geleneği sürdürse bile bu gelenek içinde önemli bir aşama oluşturan yeni bir Doğu siyasetidir.” [Sezer, 1988: 138].

Sezer, Osmanlının iki farklı örgüt üzerine kurulduğunu belirtmektedir. Bunlar “*askeri*” ve “*dinsel*” örgütlerdir. Osmanlıda askeri örgüt kendisine gerekli olan insan gücünü geleneksel Doğu’nun sınırları dışında kalan halkların çocuklarının devşirilmesi, onların din değiştirmeleri yoluyla sağlamaktadır. Böylece Osmanlı ismini alan yeni bir ırk yaratılmıştır. Osmanlıda askeri ve siyasal örgütte hiçbir görevin (hükümdarlık dışında) babadan oğula geçmediğini ve büyük ailelerin oluşmamasına özen gösterildiğini belirtir. Yine askeri ve siyasi örgütte hiçbir görevin babadan oğula aktarılamaması Osmanlıda kanundur. Bütün olanaklarla soylu ve büyük ailelerin kurulmamasına özen gösterilmiş ve askeri ve siyasi görevlerdeki kimselerin gücü soylarından başka nedenlerden önce Osmanlı sarayına bağlılıklarından ileri gelmiştir. Yöneticilerin Osmanlı hanedanına bağlılıkları, üretici halkın gözünde geleneksel Doğu siyasetine bağlılıklarının da en önemli kanıtıdır. [Sezer, 1988: 139].

Osmanlının bu iki örgüt üzerine şekillendiğini belirten Sezer, İslam dininin fetva kurumuna dayanarak siyasal iktidarı bölmesine izin vermediğini, ekonomik farklılaşmalara rağmen güçlü bir merkeziyetçiliğin olduğunu, Doğu geleneğinin sürdürücüsü ve yeni bir Doğu siyasetinin oluşturucusu olduğunu savunur.

Osmanlı İmparatorluğu siyasi bir güç olarak Doğu’nun başka bir deyişle İslamiyetin savunulmasını yüklenerek Doğu – Batı çatışmasında ağırlığını koymuştur. Bu cephe seçiminin kanıtı olarak fetva aracılığı ile kendi siyasetinin İslam dini kuruluşlarının çıkarlarına uygunluğu aranmaktadır. Bu durum İslam dini kuruluşunu ya da İslam milletini diğer milletlerden ayıracaktır. Buna karşılık ise İslamiyet içinde düzeni korumak bahanesi ile “*Ümmet-ül İslam*”ı gözetleme yetkisini devlet elinde tutmuş ve İslam dini kuruluşunun fetva kurumuna dayanarak siyasi iktidarı bölmesine izin

verilmemiştir. [Sezer, 1988: 139 - 140]. Sezer, Osmanlının III. Selim'den farklı bir yöne, farklı bir siyasal ideoloji içine girdiğini belirtir. Artık Osmanlı Batıcılığa yönelmiştir.

6. 3. 3. Osmanlının Batıcılığı

Sezer, öncelikle Batılılaşmanın Osmanlılarda başladığını belirtmektedir. Batıcılığa seçiminiz imparatorluk sorunlarına çözüm bulabilmek amacı ile yapılmıştır. Başka deyişle Osmanlı imparatorluğu son dönemlerinde bazı sorunlarla karşı karşıya kalmış ve bu sorunlar bizi Batıcılığa itmiştir. Yine başka türlü söylersek sorunlarımızın çözümü, Osmanlı geleneksel çerçevesi içinde bulunamaz olmuştur. Sorunu soyut kavramlar düzeyinde bir yargı konusu olmaktan çıkarıp Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde karşılaştığı sorunlara bağlı olarak değerlendirmek gerekir. [Sezer, 1988: 141-142].

Osmanlı ilk adım olarak ordusunu Batılaştırdı. Bunun için gerekli mühendis okullarını, silah ve cephane fabrikalarını açar. Batıcılığın diğer önemli yanları ile ilgilenmez yani hiçbir zaman kapitalist üretim ilişkileri içine girme tasası içinde değildir.

Osmanlının son dönemleri artık Batı'ya karşı yenilgiler dönemi olmuştur. Bu yenilgiler, Batı'nın en azından askeri alandaki gücünün, üstünlüğünün göstergesi olarak değerlendirilebilir. Fakat askeri alandaki bu üstünlük, siyasi nedenler hiçbir biçimde göz önüne alınmadan yalnızca Batı'nın teknik üstünlüğü ile yorumlanacaktır. Batı'nın askeri alandaki bu üstünlüğünün duyulması ve kabul edilmesi sonucunda ilk Batıcılığa yada eski deyimle yenileşme akımına da askerlik konusunda tanık olunmaktadır. [Sezer, 1988: 142-143].

Sezer, Fransız devriminin dünyayı etkilediği gibi Osmanlıyı da etkilediğini belirtir. Bilindiği gibi III. Selim Fransız dönemi devri padişahıdır. III. Selim'in daha tahta çıkmadan Osmanlı veliahtı sıfatıyla devrim öncesi Fransız sarayı ile dostluk kurduğu ve mektuplaştığı bilinir. Tahta çıkınca da “*Nizam-ı Cedid*” adıyla Batı tipi bir ordu

kurar ve Osmanlılarda Batıcılışmayı başlatır. Birde Sezer, Napoleon'un Osmanlı ordusuna katılma istemi ve girişmiş olduğu Mısır seferinden söz eder. Artık bu olaylar Osmanlı imparatorluğunun Batı siyaseti için önem kazandığının göstergesidir. Bundan sonra Osmanlı Batı'nın istekleri doğrultusunda hareket etmeye başlayacaktır. Osmanlının bundan girdiği savaşların hepsi Batı'nın yönlendirmesiyle olacaktır. Osmanlının kendi çıkarları uğruna yaptığı savaşlar olmayacaktır.

Bizde Batıcılışmanın somut biçimde Fransız devriminden sonra başlaması, Batı'daki çekişmenin silahlı bir çatışmaya dönmesi üzerine Rusya'nın bizimle olan savaşa son vermesi ile olmuştur. Böylece Osmanlı ilk kez Batı'da ki ayrılıklar temeli üzerine taraflardan birisi ile anlaşabileceğinin elle tutulur kanıtını edinmiştir. Osmanlılık bu tarihten sonra hizmetlerini Batı'nın şu yada bu çıkar birliğine peşkeş çekmeyi sürdürmüştür. Artık katıldığımız savaşlardan hiç birisi kendi girişimimizle başlayan, kendi çıkarlarımız uğruna yapılan savaşlar değildir. İngilizlerin yada Moskof'un çıkarlarına hizmet için katıldığımız savaşlardır. Bizde Batıcılışma Batı çıkarlarını yapmaktan başka bir anlam taşımamıştır. [Sezer, 1988: 188-189].

Sezer, Osmanlıda Batıcılışma hareketini başlatan toplum değildir der. Batıcılışma belli bir siyasal tercih olarak başlatılmıştır. Buda tarih içindeki rolümüzü ve yerimizi değiştirmeye sebep olmuştur. Biz seçimimizi ona göre Batıdan yana yapmıştık ama Batı tarafından Batı uygarlığına katılmamız hiçbir zaman söz konusu edilmeyecektir. Batı'ya yandaşlık yapabiliriz fakat dünya sömürüsüne ortak edilmemiz söz konusu değildir. Bu sömürüye ortak olunmadan Batılı gibi giyinmek, ona benzemeye çabalamak belki olasıdır ama Batılı olmak olanağı yoktur, nede bunun bir anlamı vardır. Bu durumda biz ne Batı nede tam anlamı ile Doğu olabileceğiz.

Bizim bugün Batıcılışmada düştüğümüz yanlış, Batı'nın dünya egemenliğini kurduktan sonra Batı'ya yaranma çabasına girmiş olmamızdır, biz sonradan gelip parsa toplamaya çalıştık. Bu durumda Batı egemenliğinden bekleyeceğimiz Batı'nın gönlünden kopacak dış yardımlar olacaktır. Biz Osmanlılar Doğu'nun ileri karakolluğunu ve beyliğini yaptık. Bugün ise kendimize ne ad yakıştırırsak yakıştıralım Anadolu'da yaptığımız Batı kapıcılığından başka bir şey değildir. [Sezer, 1988: 191].

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyoloji, Batı'nın XIX. yüzyılda ele geçirdiği dünya egemenliğini korumak ve kendisini temelden sarsan toplumsal sorunlarına çözümler bulma amacı ile ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyılda Batı, Doğu karşısında elde etmiş olduğu üstünlüğü, dünya egemenliğini elinde tutabilmenin yollarını da sosyolojide aramıştır. Batı kendi toplumsal çelişki ve sorunlarının üstesinden gelmek, evrenselliğini sürdürebilmek için toplumsal konular üzerine geniş bilgilere gereksinim duymuştur. Sosyoloji ise böyle bir gereksinimin ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Sosyoloji ülkemize Batı'dan kısa bir süre sonra gelmiştir. Fakat Batı'dan ithal edilen sosyoloji Sezer'e göre Türk toplumunun sorunlarını anlamaya ve çözmeye yardımcı olmak yerine, yeni sorunlar oluşturmuştur. Türkiye'de ki sosyologların bir çoğu Batı sosyolojisinden çıkan yasaları evrensel saymışlar ve Türk toplumu için mutlak geçerli olabileceğini savunmuşlardır. Ayrıca Batı toplumunun sorunları ve yapısına göre ortaya konulan Batı sosyolojisi metodolojisi ile, tarihi ile Türk toplumuna ve tarihine uygulanmak istenmiştir. Fakat Sezer, Türk toplumunun ve gerçeğinin Batı toplumundan ve sosyolojisinden farklı özellikler taşıyan bir Türk sosyolojisi ile açıklanabileceğini belirtir. Türk sosyolojisi, Türk toplumunun sorunlarına çözümler üretebildiği ölçüde sağlamlaşacaktır. Baykan Sezer, Türk insanı, Türk toplumu gerçeğini çalışmalarında kendisine ilgi odağı olarak seçmiş, toplumun sorunlarını ise toplumumuzun tarihi doğrultusunda açıklamaya çaba göstermiştir. Yani Sezer, yerli bir Türk sosyolojisi kurma çabasındadır.

Baykan Sezer Doğu – Batı ayrımı yaparken yada bu temelde sorunlara değinirken, ne duygusal nede düşmanca bir tavır sergilememektedir. Batı'nın hemen hemen her alanda ki üstünlüğünü küçümsemek yada görmezlikten gelmek mümkün değildir. Batı'nın bu üstünlüğü nasıl elde ettiği tartışılabilir ama bu üstünlük yadsınamaz.

Sezer, Batı'nın evrenselliğini sürdürmek için Doğu toplumlarına bir çok toplum modelleri önerdiğini belirtir. Doğu toplumlarının "*az gelişmiş*", "*gelişmekte olan*" gibi kavramlarla nitelendiğini daha doğrusu aşağılandığını belirtir. Fakat Sezer, bütün toplumların aynı ideal toplum tipini yaratmada ki yönelimlerinin olması koşulu ile

böyle bir şeyden söz edebileceğimizi belirtmektedir. Ancak bu noktada işsizlik, eğitim düzeyinin düşüklüğü, hızlı doğum artışı, orta tabakanın önemsizliği, ekonomik bağımsızlık gibi ölçütler önemlidir. Dolayısı ile Batı'nın bu gibi ölçütlere dayanarak bazı toplumları geri saymasının ötesinde, bu sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik çabalar Batı ile aynı ideallere sahip olduğu anlamına gelmemektedir.

Sezer, Batılılaşma tercihimizde istediğimiz noktaya gelemediğimizi belirtir. Sezer'e göre Batılılaşmaktan amaç, kapitalizm – üretim ilişkilerini almak değil de Batı'nın dünya egemenliğini desteklemekse Türkiye bu noktada Batılılaşmıştır. Türkiye'nin Batılılaşma çabalarında yanlışı Batı'nın dünya egemenliği çabalarını destekleyerek Batı'nın yapacağı dış yardımları beklemek, Batı'ya karakolluk görevi yapmaktır.

Sezer, köy sorununun ortaya çıkmasını yani Osmanlı'nın inkarı ve Batılılaşmanın Türkiye'de gerçekleşebilmesi için gerekli ortamın hazırlanmasında köy romantizmi yapıldığını belirtir. Fakat o günün koşullarında nüfusunun büyük bir çoğunluğu köylü olan bir ülkede sistemin temelini köylülükte aranması da doğaldır. Sezer, Türk toplumunun sorunlarının tarihimize yönelerek anlaşılabilirliğini belirtir. Bunun için de Osmanlı'nın araştırılması gerekir. Osmanlı, toplumumuzun hem yapısal sorunlarının özelliklerini hem de bu sorunları aşmamızı sağlayacak alandır. Bu durumun doğal bir ürünü olarak sosyologların, tarihsel gerçeklikler, bilgiler ve belgeler olmaksızın içinde var oldukları toplumun yapısını ve sorunlarını açıklamaları mümkün değildir, Türk toplumunun tarihi, tarihte oynadığı rol, edindiği konum ve oluşturduğu birikim toplumumuzun değerlendirilmesinde geçerli ölçüttür. Türkiye de tarihsiz sosyoloji yapılamayacağını belirten bir sosyologdur Sezer.

Sezer, Anadolu'nun toplumlararası ilişkilerde önemli bir konumu olduğunu, Türklerinde Doğulu olduğunu belirtir. Anadolu üzerinde yaşayan Halklara toplumlararası ilişkilerde önemli haklar ve üstünlükler kazandırır. Anadolu, hem dünyanın önemli ticaret yollarının kesiştiği bir alandır ve hem de Doğu – Batı çatışma sahası üzerinde yer alır. Yani Anadolu'nun önemi Doğu – Batı ilişkilerinde belirleyicilik taşımasından ileri gelir. Türk toplumunun sorunlarının kaynağında toplumlararası ilişkiler bulunur. Sezer'e göre de sorunların nedenleri ve çözümleri toplumlararası ilişkilerde aranmalıdır. Toplumlararası ilişkiler, bütün gelişmelerin

kaynağıdır ama kendiliğinden bir ilişki değil de Doğu – Batı çatışması şeklinde ortaya çıkarlar. Sezer Doğu – Batı ayırımından söz etmenin yeterli olamayacağını, toplumlararası ilişkilerin ve Doğu – Batı çatışmasının mutlaka gündeme getirilmesini belirtir. Sezer, dünyada söz sahibi olmak istiyorsak, millet olarak her koşul ve zamanda dünya olayları ile ilgili kendi bakış açımızın, kendi açıklamalarımızın, kendi değerlendirmelerimizin olmasını zorunlu görüyor.

Sezer, Türk toplumunun özgünlüğü içinde, Doğu – Batı ilişkilerinde Türk toplumunun ağırlığını ve yerini saptamaya özen göstermiştir ve doğu – Batı çatışmasını görüşlerinde temel almıştır. Bütün yapıtlarında Doğu – Batı ayırımına rastlamaktayız. Doğu ve Batı'nın düşün biçimleri, tarihleri ve çıkarlarının birbirinden farklı olduğunu belirten Sezer, Batı'nın Doğu'yu “*barbar*”, *az-gelişmiş*” gibi değerlendirmelerle küçümsediğini ve Türkiye gibi Batı dışı toplumlara önyargılı yaklaştığını vurgular. Sezer, Türk toplumunun sorunlarının Doğu ve Batı toplumlarına kimliklerini kazandıran Doğu – Batı çatışması içine yerleştirilmeden anlaşılamayacağını ileri sürer.

Baykan Sezer'in, çalışmalarındaki en önemli tespitlerinden birisi, sosyolojinin günlük çekişme içinde fonksiyonunu yerine getirememesidir. Sosyolojinin ülke ve millet gerçeklerine dayalı olarak görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Sezer yakın tarihimiz ile ilgili görüş ve çalışmalarında sosyoloji konuları itibarı ile akademik ilgi alanı olmaktan çıkarmaktadır. Sosyoloji–tarih ilişkisini vurgulayarak, bu bağlamda sorunlara çözümler önermeye çalışmaktadır. Sezer'in sosyoloji–tarih ilişkisine yapmış olduğu vurgu Türk sosyolojisi açısından dikkate alınması gereken bir konudur.

Alan araştırmaları konusunda hiçbir girişimi bulunmayan Sezer, günümüz koşullarında da alan araştırmalarından elde edilecek bilgilerin hangi amaçlarla kullanılacağı konusunun alan araştırmalarını yapan kişiler tarafından bir sorumluluk olarak algılanmasına kuşkuyla yaklaşmaktadır. Sezer bunun gerekçelerini iki sebebe bağlar: Birincisi, alan araştırmaları konusunda devletin sosyolojiye yeterli önemi vermediğini; ikinci olarak da sosyologun görevini araştırma bulgularını ortaya koymakla bitmediğinin altını çizmektedir. Kanaatimizce alan araştırmaları da sosyolojide son derece önemlidir. Çünkü sadece teorik çalışmaların tek başına yetmeyeceği

düşüncesindeyiz. Alan araştırmaları ve teorik çalışmalar birlikte yapılırsa Türk toplumu ve gerçeğini açıklamada başarılı olacağı kanısındayız.

Sonuç olarak Baykan Sezer, Türk toplumunun ve gerçeğinin açıklanmasına yönelik çalışmalar yapmıştır. Bir Türk sosyolojisi kurulması gerektiğini vurgular, yerliliği savunur. Genel olarak bu düşünceleri ile Türk Düşünce geleneğine orijinal fikirleri ile hizmet etmiş, özel olarak da Türk Sosyolojisine önemli katkı sağlayacak eserleri olan bir Türk Sosyologudur.



KAYNAKLAR

KİTAPLAR:

BERKES, Niyazi; *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973.

BERKES, Niyazi; *Türk Düşününde Batı Sorunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975.

BERKES, Niyazi; *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Doğu – Batı Yayınları, İstanbul, 1982.

BORAN, Behice; *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, Gün Yayınları, İstanbul, 1968.

DİVİTÇİOĞLU, Sencer; *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu*, Kız Yayınları, İstanbul, 1971.

ERGUN, Doğan, *Sosyoloji ve Tarih: Sosyolojide Yöntem Sorunu*, Der Yayınları, İstanbul, 1982.

ERÖZ, Mehmet; *İktisat Sosyolojisine Başlangıç, 3. Baskı*, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1982.

GÖLE, Nilüfer; *Batı Dışı Modernliğin Kavramsallaştırılması Mümkün mü? Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek*, Metris Yayınları, İstanbul, 1998.

GÜNGÖR, Erol; *Paul Hazard’dan: Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme, 3. Baskı*, Ötüken Neşriyat A. Ş., İstanbul, 1996.

KILIÇBAY, M. Ali; *Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı*, Teori Yayınları, Ankara, 1985.

KIZILÇELİK, Sezgin; *Baykan Sezer’in Sosyoloji Anlayışı, 1. Baskı*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000.

- KÖKER, Levent;** *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
- LEWİS, Bernard;** *Müslümanların Avrupa'yı Keşfi*, Çev: Dr. Nimet Yıldırım, Birey Yayıncılık, Erzurum, 1997.
- LEWİS, Bernard;** *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998.
- MERİÇ, Cemil;** *Mağaradakiler*, Bütün Eserleri 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- ORTAYLI, İlber;** *Gelenekten Geleceğe*, Hil yayınları, İstanbul, 1982.
- SAİD, Edward;** *Oryantalizm*, Çev: Nezih Uzel, 4. Baskı, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- SENCER, Muzaffer;** *Osmanlı Toplum Yapısı*, Ant Yayınları, İstanbul, 1969.
- SEZER, Baykan;** *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1979.
- SEZER, Baykan;** *Toplum Farklılaşması ve Din Olayı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981.
- SEZER, Baykan;** *Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997a.
- SEZER, Baykan;** *Etnik Guruplara Duyulan İlgi*, Orhan TURKDOĞAN, Etnik Sosyoloji, Timaş Yayınları, İstanbul, 1997b.
- SEZER, Baykan;** *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, Mim Matbaacılık A. Ş., İstanbul, 1993.

SEZER, Baykan; *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No 3217, İstanbul, 1985.

SEZER, Baykan; *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, Çağ Basım Ambalaj Sanayi, İstanbul, 1988.

SEZER, Baykan; *Doğu – Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1990.

SEZER, Baykan, “*Batı Sosyolojisinin Doğu Toplumlarına Yaklaşımı*”, 75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji, Yayına Hazırlayan: İ. Coşkun, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991b.

SEZER, Baykan; *Türk Sosyolojisinin Önündeki Sorunlar*, 75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991c.

SMELSER, J. Neil; *The Modernization of Social Relations*, Basic Books Inc., New York, 1965.

TURHAN, Mümtaz; *Garplılışmanın Neresindeyiz?*, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1972.

TURHAN, Mümtaz; *Kültür Değişmeleri*, 3. Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997.

TÜRKDOĞAN, Orhan; *Milli Kültür, Modernleşme ve İslam*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1996.

TÜRKDOĞAN, Orhan; *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1997.

ÜLKEN, H. Ziya; *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 4. Baskı, Ülken Yayınları, İstanbul, 1994.

YASA, İbrahim; *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları*, Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1970.

SÜRELİ YAYINLAR:

BARKAN, Ö. Lütfü; *Feodal Düzen ve Osmanlı Tımarı*, Türkiye İktisat Tarihi Semineri, 8 – 10 Haziran, 1973 – 1978.

COSKUN, İsmail; *Modernleşme Kuramı Üzerine*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları (Sosyoloji Dergisi, III. Dizi 1. Sayıdan ayrı basım.), İstanbul, 1987.

DİKEÇLİĞİL, Beylü; *Dünya Modernizm Diyerek Dönüyor*, Yeni Türkiye Dergisi, 23-23, 1998.

GİRİTLİ, İsmail; *Kemalist İdeoloji ve Nitelikleri*, Türkiye İş Bankası Atatürk Sempozyumu Bildiriler ve Tartışmalar, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1983.

GÜNGÖR, Erol; *Türkiye'de Yabancı Kültür*, Türk Yurdu Dergisi, Nisan 2, 1 – 21, 1959.

KIZILÇELİK, Sezgin; *Batı Düşün Kalıplarının Dışında, "Takım Anlayışı"ndan Hareket Edenlerin Karşısında Bir Yerli, Yerli Olduğu Kadar Evrensel Bir Sosyolog: Baykan Sezer*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı 16, Felsefe Sanat ve Kültür yayınları, Ankara, 2001.

MURADOĞLU, Abdullah, "Baykan Sezer Söyleşi: Türkiye, Doğu-Batı İlişkilerini Yönlendirir", Türkiye ve Dünya'da Yarın Dergisi, Sayı: 1, Mayıs 2002.

OZANKAYA, Özer; *Türk Kültürünün Çağdaşlaşma Süreci*, Ulusal Kültür Dergisi, Ocak 3, 1 – 16, 1979.

ÖZGEN, Neşe; *Modernleşme Kuramının Ölçütlerine Eleştirel Bir Bakış*, Sosyoloji Dergisi, 1, 185 – 201, 1987.

SEZER, Baykan; *Türk Toplum Tarihi Üzerine Tartışmalar*, Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı 4, 1977.

SEZER, Baykan; *Doğu – Batı Çatışması Marxisme*, Türkiye Günlüğü Dergisi, Sayı 15, 1991a.

TUNAYA, T. Zafer; *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri I*, Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 1999.

ÜLKEN, H. Ziya; *Türkiye'nin Modernleşmesi ve Bu Hareketin Öncüleri Olan Türk Düşünürleri*, Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı 28, Temmuz, 1998.

ÖZGEÇMİŞ

. 01. 1972 yılında Sakarya İli Kocaali İlçesi Karalar Köyünde doğdu. İlkokulu doğduğu köyde, Ortaokulu Karasu Lisesinde tamamladı. 1989 yılında İstanbul Tuna Lisesini bitirdi. 1995 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünü kazanarak Yüksek Öğrenimine başladı. 1999 yılına mezun oldu. 2000 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında yüksek lisans öğrenimine başladı.

Şenay ÇETİN İSKENDER

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ